

SLOVAN

mesečnik za književnost,
• umetnost in prosveto •

IX. — 1911. — 11.

S. MAGOLIČ 1910

VSEBINA.

Engelbert Gangl: Življenje . . .	323	Listek	347
Makso Pirnat: Pokrajinsko ozadje Jurčičevih „Rokovnjačev“ . . .	325	Josip Jurčič:	
Milan Pugelj: Pavla	327	„Filistrski izprehod“. — „Delajte, dokler je	
Mina: K solncu in rožam	332	dan!“ — Slovenska in hrvaška romantika okoli	
Jos. Premk: Gazela	335	1870. — Jurčič v srbohrvatskih prevodih. — Jurčič	
Dr. Fr. Ilešič: Današnja šolska mla-		in Klaič. — „Jurčičeva osnova za roman iz rusko-	
dina in Jurčič	336	turške vojske“. — Zbrani spisi. — Nemška sodba	
Dr. Fr. Ilešič: Jurčičevo potovanje		o Jurčiču. — „Erazem Tattenbach“. — Jurčičeva	
v Beograd	337	bolezen. — V kateri hiši je umrl Josip Jurčič. —	
Petruška-Radivoj Peterlin: Min-		Pisateljskemu Podpornemu društvu.	
grelka	344	Književnost:	
Al. Gradnik: Noč	344	Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. —	
Pravljica	345	Slovenci. — „Das kroatisch-serbische Schrifttum in	
		Bosnien und der Herzegovina“.	
		Gledališče:	
		Bešeda o gledališču.	

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Slavulj: „Maksima“ pride. — **Mitja:** „Iz naših krajev“ se mora izločiti razpravni del. Pesmi pridejo menda vse o priliki. — **J. B. v Lj.:** Samo „Svetopisemski sonet“ bi bil malo vreden. — **Drago Dragan v T.:** Ne verjamem, da bi bili poklicani v deželi verzov. — **Jankini:** Negodno. — **Sl. Pr. v B.:** „Memento“ ni vstopnica v svetišče poezije. — **Srečko Braslov:** Ni „žile“.

Jurčičevo številko „Slovana“ so pohvalno omenili „Slov. Narod“, „Laibacher Ztg.“, „Učiteljski Tovariš“. — Cel listek nam je posvetil „Riečki Glasnik“ z dne 20. sept., omenil dosedanje Jurčičeve prevode v hrvaščino ter poudaril, da bi Matici vsaj „Desetega brata“ in „Rokovnjače“ še morala dati tudi hrv. čitateljem, češ, Jurčičeva dela se z naslavo čitajo, ker ni v njih prisilnega ustvarjanja in napanjanja, nego vse teče tako v lepem narodnem toku kakor iz rokava... Ko mi (Hrvati iz Reščine) čitamo Jurčiča, se nam zdi, kakor da je rodom kje iz naše Škurinje, ali vsaj od Jurčičev v Kastavščini... Dva listka je v češkem dnevniku „Moravski Orlić“ (Brno, z dne 19. in 21. sept.) o naši Jurčičevi številki napisal češki literarni historik dr. Karásek ter se posebe ozrl na Kodrov, Vošnjakov, Grohovčev, Turnerjev in moj članek.

NAŠE SLIKE.

Al. Jirásek (Str. 349). K najzaslužnejšim in najpopularnejšim češkim pisateljem sedanjosti je šteti prof. Al. Jirásko, ki mu je češki narod praznoval letos šestdesetletnico. „Zbrani spisi“ njegovi izhajajo pri Ottu. Slovencem so najbolj znani njegovi „Pesoglavci“. Jirásek je romanopisec in dramatik. — **Požega.** (Str. 329.), „Narodna noša okoli Požega“ (str. 333.), „Požega okoli l. 1700.“ (str. 337.): v krasni slavonski dolini, ki so jo Rimljani imenovali „Zlato dolino“, leži mesto Požega, v turških časih sedež turškega paše; dne 18. junija 1911 so se v Požegi razkrile spominske plošče Ilircu Babukiću, pripovednima pisateljema Jurkoviću in Tomiću. — **Lj. Babić:** Ilustracija narodne pravljice (Umetn. priloga, str. 321, prim. 345). **Partija iz južnotirolskih gora** (Umetn. priloga, str. 340.).

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrto leta 3 K. Pošamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. =====

GRAD OZALJ OB KOLPI.

MOJI SPOMINI NA JOS. JURČIČA.

Rad se spominjam onih davno minulih časov preteklega stoletja, onih časov idealnega delovanja, ko so naša društva in njih poedini člani nesebično tekmovali med seboj, kdo bo drugega prekosil, kdo bo več storil v prospeh razvitka našega naroda, bodisi na političnem, bodisi na kulturnem polju. Staro in mlado je složno delovalo za pridobitev in ohranitev naših narodnih pravic in naših narodnih svetinj. Za vsako, tudi najmanjšo pridobitev je vladalo med nami nekajeno veselje. Središča vsega narodnega gibanja in razvoja so bile tedaj v prvi vrsti naše narodne čitalnice. V teh središčih smo se radi shajali, posebno zvečer po dokončanih dnevnih opravilih. Tu smo se razgovarjali v prijateljskih krogih o marsičem, seveda večinoma o narodnosti. Posebno so nas tedaj zanimali „Tabori“, ki so se prirejali po raznih krajih naše domovine, n. pr. v Sevnici na Štajerskem, v Vižmarjih nad Ljubljano, na Pivki v Cerknici i. t. d. Pri teh in podobnih prireditvah je poleg različnih govorov in resolucij bil važen nastop „Sokola“ in pa „Moškega zbora“ ljubljanske čitalnice, ki so se mu večkrat pridruževali tudi pevci iz drugih krajev. Veselili smo se, rekel bi, z otroško pristrčnostjo, ko smo sami videli ali pa slišali pripovedovati, kako je vse to tu in tam mogočno delovalo na mnogoštevilno zbrano občinstvo. Posvetovali smo se in ugibali, kje bi bilo najbolje v prihodnje napraviti kaj enakega in kako naj se to napravi. Obiskovali smo „Besede“, ki jih je prirejala ljubljanska „Narodna čitalnica“ in druge čitalnice, gledališke predstave, ki so se v njih vršile. Vsaka otvoritev nove „čitalnice“ je bila takorekoč narodni praznik, ki so se ga udeleževali narodnjaki od blizu in daleč. Posebno nas je veselilo pri takih prilikah, da smo prišli v osebno dotiko z našimi prvaki in poslanci, ki so se vedno udeleževali takih slavnosti. Posebno prijeten in učinkujoč vtis je pri takih prilikah na občinstvo napravilo to, da je bil naš narodni voditelj, naš nepozabni prvoboritelj dr. Janez Bleiweis skoraj vedno in povsod prisoten.

Zato je tudi imel prav, ko mi je na povabilo k otvoritvi „Narodne Čitalnice v Cerknici“ čestitajoč v svojem pismu omenil: „Imenujejo me botra pri krstu vseh novorojenih čitalnic“ i. t. d.

Takrat smo še na prste šteli uradnike in javne osebe, ki so se očitno priznavale k svoji narodnosti. Sondirali smo različne kroge in v njih našli mnogo takih, ki so bili sicer na tistem narodnega mišljenja, pa si niso upali tega javno priznati zavoljo tedanjih političnih razmer.

Kako mogočno so delovale tedaj vse take prireditve na razvoj našega ljudstva v narodnem pogledu in kakega pomena in važnosti so bile pri tem naše čitalnice, to ve in zna ceniti le oni, ki je bil sam priča vsega tega. Takrat se mi je zdela vsaka narodna prireditev, vsaka večja „Beseda“ v naših čitalnicah, vsaka večja gledališka predstava i. t. d. takorekoč mala bitka, iz katere smo izhajali vedno zmagonosno. Po njih so se z veseljem preštevale nove pridobitve. Marsikateri mlačnej in dvomljivec se je po njih odločno pridružil narodni ideji in tako so vedno bolj narasčale naše vrste.

Iz one dobe prebujenja naše narodne ideje so mi v živem spominu vse markantne osebnosti, ki so bile pri tem aktivne, kakor da stoje še sedaj pred mojimi očmi. Med te osebnosti spada tudi pokojni Jos. Jurčič.

Zanimanje za njega mi je zbudilo precej njegovo prvo delo, zgodovinska povest „Juri Kozjak, slovenski janičar“.

Priti z Jurčičem v osebno dotiko, za to sicer nisem imel mnogo prilike in še to se je primerilo takorekoč mimogrede in je bilo le na kratek čas, pa tudi to je zadoščalo, da sem si napravil svojo sodbo o njem. Spoznal sem v njem razen pisatelja izrednih zmožnosti tudi moža odločnega značaja, ki je stal z železno vztrajnostjo za svojim prepričanjem. „Trd bodi, neizprosni, mož jeklen,“ tako je od vsakega zahteval v narodnem pogledu, — tak pa je bil tudi on sam. V občevanju z drugimi je bil bolj tih in malobeseden

ter se ni rinil naprej. Bil pa tudi ni vsakemu lahko pristopen, ker ni vsakomur slepo zaupal. Če pa je komu zaupal, tedaj se je nekako izpremenila njegova narava. Pogovarjal se je tedaj živahno in prijazno ter izražal svoje nazore o tem in onem neprikrito. V navadnem življenju je bil bolj tih, miren in vedno zamišljen, a tem nemorneje je bil delaven, vztrajen kakor mravlja ter si ni dal počitka ne po dnevi ne po noči. Pri neki priliki mi je rekel: „Najbolj srečnega in zadovoljnega se čutim, če morem biti sam, da lahko nemoteno delam.“ Ta njegova vztrajna in prenapeta marljivost in delavnost brez počitka pa je imela slabe posledice za njegovo zdravje. Proti koncu leta 1878. ga je vrgla huda in nevarna bolezen na posteljo (zdi se mi, da je imel emfizem v prsih). Iz te bolezni je le polagoma okrevail, mislim pa, da je v njem zapustila še vedno kal, ki je povzročila pozneje njegovo prerano smrt.

Nekako ob istem času meseca oktobra sem zbolel tudi jaz. Imel sem hudo pljučnico, ki sem jo sicer srečno prestal, toda bolehal sem za njo več ko pol leta, ravno tako kakor Jurčič. Ta najina bolezen v istem času naju je spravila v nekak večji osebni stik. Tako sva se po najini bolezni sešla prvič v poletju 1879 v Ljubljani v kavarni pri „Slonu“. Bil sem tedaj še precej slaboten, a zdelo se mi je, da je Jurčič v tem pogledu še večji siromak od mene. Od prestane bolezni sva bila oba precej nervozna. Jaz sem bil pa poleg tega tudi v precejšnji meri hipohonder, a kolikor sem posnel iz pogovorov, tudi Jurčič ni bil tega prost. Dajala sva si pa vendarle drug drugemu pogum ter si svetovala, kar sva spoznala za najbolje. Tako sem jaz Jurčiču svetoval, naj opusti vsako delo, dokler se popolnoma ne okrepeča in ne poišče primernega duševnega razvedrila v družbi svojih prijateljev. „To je že vse lepo, toda od česa naj živim, če ne delam? Za brezdolje mi noče nihče nič plačati,“ mi je odgovoril. Tla so bila našim pisateljem in časnikarjem tedaj še manj s cvetjem posuta, kakor danes in tako sem moral, žalibog, popolnoma priznati resnico njegovega ugovora. V takih pogovorih sva se razšla. Jaz sem se vrnil na svoj dom v Cerknico, kjer sem kot rekonvalescent živel dve leti, a Jurčič? On se je vrnil zopet — k svojemu delu.

Ko sem bil nameščen pri narodnem kazališču v Zagrebu, sem imel navado, da sem vsako leto o počitnicah zahajal za nekoliko časa na Bled k „Petranu“, kamor je tedaj zahajalo tudi mnogo Hrvatov; med temi je bil dolga leta stalen

gost tudi ravnatelj Torbar, ki je bil po smrti Račkega predsednik „Jugoslovanske Akademije“ v v Zagrebu. Tudi biskup Stroßmayer in dr. Rački sta bila nekega poletja tamkaj. Med stalnimi češkimi gosti je bil dr. Jos. Kaizl, advokat iz Prage, ki mi je večkrat vsega Vodnika citiral na pamet in ravno tako dobro poznal Prešerna. Tudi njegov sinovec dr. Kaizl, tedaj vseučiliški docent, pozneje minister, je bil nekolikokrat na Bledu i. t. d. V taki družbi je bilo dovolj prijetnega razvedrila.

Par mesecev potem, ko sva se z Jurčičem sešla v Ljubljani, sem po svoji stari večletni navadi šel zopet na Bled k „Petranu“. Tam sem se vnovič sešel z Jurčičem, ki je prišel na kratek odpočinek na Bled. Stanoval pa ni pri „Petranu“, ampak nekje blizu tam v vasi, le na hrano je hodil k „Petranu“. Tu ga je med drugimi parkrat obiskal tudi poznejši ljubljanski župan Ivan Hribar, s katerim sta bila dobra prijatelja. Kopat pa se je hodil Jurčič najrajši v kopališče nekega rezbarja in podobarja. Rekel mi je: „To je naš človek, tega moramo podpirati“. Po obedu smo hodili iz gostilniške dvorane na breg pred dom uživat krasni razgled po jezeru in pa zdravi zrak. Tam smo v senci dreves pili svojo črno kavo, se pogovarjali in vsak po svoje zabavali. Za muziko pri tem ni bilo treba skrbeti, — jaz sem jo zavijal po notranjsko in Jurčič jo je zategoval po dolensko in tako je bil duet gotov. Večkrat je k nam prisedel tudi neki Poljak, ki se je izdajal za narodnjaka. Bil je uradnik, če se ne motim, v ministrstvu na Dunaju. To pa Jurčiču ni bilo nič kaj po volji in tega tudi ni prikrival, tako da je prišlo parkrat do precej nepovoljnih izrazov med njima. Ko sem jaz Poljaka zagovarjal, rekoč, da je naroden, mi je Jurčič odgovoril: „Poljak je, ti ne čutijo slovansko, zraven pa še uradnik na Dunaju!“

Nekega dne popoldne po obedu smo zopet sedeli pod drevjem na bregu jezera. Pogovarjali smo se o različnih stvareh. Nanesei je med drugim govor tudi na plavanje. Pri tem je Jurčič rekel, da si upa preplavati jezero od „Petrana“ onkraj tja do brega pod gradom. Nekateri so o tem le dvomili, jaz pa, ki sem videl, da se njegove telesne moči še niso popolnoma povrnila, sem bil prepričan, da bi tega ne izdržal in bi med potjo opešal. Vse moje besede niso nič izdale, hotel je na vsak način izvršiti svojo trditev in od te nakane ga nisem mogel odvrniti. Tudi to si je odločno zabranil, da bi šel jaz s čolnom za njim, ako bi mu moči odrekle. Brez daljšega premišljevanja je šel, se slekel in skočil v vodo, jaz pa sem v strahu stal poleg čolna in gledal za

njim, ne vedoč, kaj mi je storiti, ker mi je tako odločno zabranil, iti za njim. Vest mi pa ni dala miru in tako sem storil, kar mi je velela. Ko je odplaval od brega precej daleč — plaval je jako spretno — tedaj sem skočil brez daljšega razmišljanja v čolnič ter sem nekako neopaženo veslal za njim, kakor da se hočem ne glede na njega le nekoliko voziti po jezeru. Tako se je približal že sredini svoje poti, jaz pa sem tedaj hitro krenil s svojim čolničem tako, da sem bil kmalu le nekoliko korakov za njim. V sredini jezera se naenkrat ozrél, zdelo se mi je, kakor da hoče pogledati, kam je bliže, ali nazaj ali do brega pod grad. V tem sem bil jaz s čolnom že pri njem. Opazil sem, da je že preveč utrujen in da bi mu moči ne zadoščale še za drugo po-

lovico poti. Pregovoril sem ga, da naj opusti nadaljnje plavanje in naj se v čolnu vrne z menoj nazaj, in tega ni odklonil. Podal sem mu roko in pomagal v čoln. Pri tem pa mi je rekel: „Mislim, da bi bil preplaval jezero, a to bi me bilo zelo utrudilo, bolje je, da se vrnem“. Med potjo nazaj pa sva bila oba nekako zamišljena in sva izpregovorila le malo besed. Na bregu pri „Petranu“, od koder je moja soproga z nekaterimi gospodi sledila ta prizor in nas tam vsa razburjena pričakovala, sva zopet srečno iztopila iz čolniča na suho. In tedaj, ko sem stal na bregu, se mi je zdelo, kakor da se mi je odvalil težek kamen od srca, in na tihem sem Boga hvalil, da sem slušal glas svoje vesti. Vem, da sem na ta način rešil Jurčiča iz velike nevarnosti.

Dr. JOS. VOŠNJAK:

ŠE NEKAJ SPOMINOV NA J. JURČIČA.*

I.

LEP VEČER.

Zares lep večer je bil — še danes se ga rad spominjam — ki sva ga z Jurčičem nekega spomladanskega dne 1872 preživela pri mojem vinogradu nad Slov. Bistrico, kamor sva se pripeljala jaz iz Ljubljane, Jurčič iz Maribora. Iz mesta sva šla peš čez polje do Gornje Bistrice in odtod skozi senčnati gozd do ravnine, kjer se nama je otvoril pogled po visolskih hišicah, viničarskih in gospodskih, nad njimi pa se je vil po obronkih širok pas temnozelenih vinskih gor. Še par gričev navzgor in navzdol in stala sva pred masivnim, starikastim poslopjem z dvojnimi vrati v klet, obsenčenimi z gosto vinsko brajdo. Jurčič je obstal in gledal letnico 1725, na zidu s starinskimi, rdečimi črkami nad vrati napravljeno, nad drugimi vrati pa cerkveno znamenje: I. H. S.

„Ali je to posestvo bilo kdaj cerkveno?“ me je vprašal.

„Bilo je slovenje-bistriških minoritov. Cesar Jožef II. je odpravil tudi ta samostan. Poslopje v mestu je kupil neki usnjar, vinograd pa je šel skozi več rok, dokler ni pred nekaj leti po dražbi prišel v moje. Tukaj mislim preživeti voje stare dni in te že zdaj vabim, da se mi ta čas pridružiš. Spominov nama ne bo manjkalo in če se nama bo vredno zdelo, jih tudi lahko spiševa.“

* Gl. Spomini na Jurčiča, „Ljublj. Zvon“, 1889/90.

Jurčič je majal z glavo: „Ne verjamem, da bi dosegel tako starost. Preveč so me zdelala dijaška leta“.

Stopila sva v hišo in ko sva se malo okrepčala, sva šla navzgor po bregu do grebena, po katerem vodi cesta v starodavne Tinje. Nad to cesto je tako zvano Gradišče, ki ga je profesor Müller l. 1894. opisal v „Südsteier. Post“. Po globokem jarku žubori čez skalovje bistriški potok, onstran se pa zopet strmo dviga gora in vidi se pohorsko Šmartno, a v ozadju na vrhu Pohorja je cerkva Sv. Arha. Na vznožju proti vzhodu široko Ptujsko Polje, na jug omejeno od haloških gor, za njimi visoka donačka gora in Boč. Lep razgled, pa Jurčiča prirodna lepota sploh ni zanimala, objekt njegovega opazovanja, premišljevanja in potem opisovanja in vestnega slikanja v njegovih nesmrtnih delih je bil človek.

Solnce je zahajalo in vrnila sva se domov. Že poprej sem govoril z viničarjevo ženo ter ji naročil, naj za zvečer povabi nekaj viničarskih deklet, ki znajo prepevati — pod pretvezo, da bodo dobile za likof, ker so pomagale pri kopi v vinogradu. In res so zvečer prišle tri ali štiri, ki sem jih jaz poznal, med njimi neka Barbika, ki je slovela kot pevka. Spravile so se v viničarjevo sobo, kjer sem jim dal postreči z vinom in kruhom.

Ko so se malo ogrele, sva šla z Jurčičem

k njim v vas. Malo plaho so pogledale, ne mene, ki so me poznale, ampak Jurčiča, ki jih je fiksiral s svojim resnim pogledom. Ko je to zapazil, se je zasmejal:

„Nikar se me ne bojte, saj nisem tako hud, kakor izgledam. Rad bi slišal, kake pesmi poje pohorska dekleta“.

Tu se je oglasila Barbika:

„Mi nismo Pohorjanke. Mi smo na Visolah doma, Pohorje je gori pri Tinji in na planini in onstran do Drave, kjer so zaplanci.“

„Zaplanci?“ se začudi Jurčič.

Razložil sem mu, da tu imenujejo prebivalce na severni strani Pohorja zaplance, ker so za planinami.

„Zdaj pa zapojte!“ Šepetale so med seboj in zapele: „Sloven'c Slovenca vabi...“

„Ali pa veste, čigava je ta pesem? Od našega škofa Slomška.“ Čudile so se, da je škof zložil tako pesem.

„Zdaj pa tisto od solnčeca ali od rožmarina!“ In Barbika, ki je imela jasen, krepek, sopranski glas, je naprej pela, druge za njo:

Sijaj, sijaj, solnčece,
na moje drobno srčece!
Kako bom sijalo,
ko sem tako žalostno.
Ko zjutraj zgodaj vstanem,
se dekle kregajo,
ko zvečer pozno zahajam,
se pastirci jokajo.

„To je res narodna,“ meni Jurčič, „tudi napev mi ugaja, je preprost in melodičen.“

„Rožmarin, rožmarin!“ sem opomnil in dekleta so se smejale ter zapele:

„Oj rožmarin se že suši,
bo drugo barvo dobil,
moj ljubček se že veseli,
bo drugo dekle ljubil,“ in prešerno so dostavile:

„Le rasti, rasti, rožmarin,
da bom goljfala fante ž njim.“

Zapele so še nekaj narodnih, n. pr. se spominjam:

„Moj očka so mi kupili
vinograda dva,
moj mož mi je napravil
obadva.

Nisem pred verjela,
za moža sem ga vzela,
zdaj ga poznam,
da pijanca imam.

Nadalje:

„Od sinočke do davi

— — — — —
Nič druž'ga ne bom storila,
da v klošter bom šla,
bom nuna postala,
molila Boga.

Če boš ti nuna,
saj jaz bom menih,
— — — — —

Pozneje ko sva z Jurčičem sama bila in sem jaz zapisoval nekatere teh pesmic, sva se menila o teh „okroglih“, da bi smešno bilo, po njih soditi morda na kako moralno propast. Dekleta v svoji naivnosti pač pojejo, kar so od drugih slišale, in si pri tem ne mislijo nič hudega, pohujšljivega.

„Zdaj pa eno vojaško,“ pravi Barbika, „ki jo pojo urlaubarji, ki so prišli iz Laškega.“

Naš cesar dober je gospod,
pa Džulaj* bil je en falot,
Džulaj, Džulaj,
zakaj pa, zakaj.
Na Laškem je tekla rdeča kri,
da b' gnala mlinske kamne tri,
Džulaj, . . .
Na Laškem puške pokajo,
se laške žene jokajo,
Džulaj . . .

„Vidiš,“ meni Jurčič, „to je stara narodna, namreč poslednji dve kitici, samo da namesto „na Turškem“ tu pojejo „na Laškem“.

Pesem od kmetice in purgarce.

Moj oče so stari,	Kmetica zgodaj vstane,
pa jaz sem še mlad,	na svoje delo gre,
mi bojo virtšaft dali,	purgarca se še obrne,
oženil bi se rad.	pri belem dne zaspe.

Le oženi se, moj sin,	Kmetica k domu pride,
to mene veseli,	od dela zmartrana,
ne vzemi purgarce,	purgarca še le vstane,
le vzemi kmeta hči.	vsa zadremana.

„No“, sem jaz omenil, „ta pa je gotovo od tistega kmetskega poeta Vodovnika iz skomerske fare, kake tri ure odtod. On je zapel mnogo pesmi, v katerih je slikal pohorsko življenje ter jih prepeval, ko je koncem življenja beračil od hiše do hiše.“

„Prava pesniška usoda, saj je baje že Homer kot slepec beračil po hišah.“

* Gyulay je bil komandant v nesrečni bitki pri Magenti. —

Dal sem prinesli bokal vina iz l. 1868. To leto je zrastle najzlahotnejša vinska kapljica prejšnjega stoletja, ki se je smela na stran postaviti slovitemu 1834. Mošt iz mojega vinograda je tehtal 25° sladkorja, dočim navadno le 17 do 16 in v prav toplih letih 19 do 20. Vino je torej bilo silno močno. Ko sem povedal, da je to vino, ki se je ko zlato bliskalo v kozarcih, iz l. 1868, je vzkliknila Barbika:

„Pa zapojmo tisto pesem, ki so jo fanti zložili na 1868ega.“

Pesem od 1868-ega.

Zahval'mo, zahval'mo
mi naš'ga Boga,
ki nam je dal
tega osemšestdesetega.

Še kateri se 68 emu poda,
se hitro na gvanti pozna,
raztrgane hlače, pa srajce nič ni,
pri suknji rokav fali.

Star mož moder za mizo sedi,
ga 68 čisto zmoti.

Fanti se pogovarjajo,
kam pa v nedeljo pojdejo,
v nedeljo pa grejo 68 pit
in vsaki plesat svoj črit.

V pondeljek se fanti švarajo,
da delat prav ne marajo,
še to je 68 kriv,
ker sem se ga preveč napil.

Dekleta rafe* nosijo,
na skrivnem botre prosijo,
še to je 68 kriv,
še pred, ko je naprešan bil.

Je ženska pijana, se jej je za smejat,
ji fertih dol pade, ne more pobrat,
bi ga rada pobrala, jo glava boli,
še vsaki se ji lahko smeji.

„To je res prava narodna poezija, polna zdravega humorja,“ modruje Jurčič. „En fant si zmisli eno kitico, drugi dostavi drugo in tako nastane cela pesem.“

Zapele so še: „En hribček bom kupil —“, potem tisto od samca:

Jaz pa eno hišico imam,
vinograd in zidani hram,
pa kaj mi pomaga hišica druga,
ko sem v hišici sam.

* Tačas so bile krinoline v modi.

„Melodija,“ de Jurčič, „je prav primerna tekstu, nekako oložna.“

Tekla je ura, bližala se je polnoč in dekleta so silila domov.

„Še eno zapojte“, sem jih silil.

„Bom pa jaz“, se oglasi Barbika, „zapela eno, ki je nobena druga ne zna,“ in začela je s svojim zvonkim glasom:

„Bliža se železna cesta,

nje se, ljubca, veselim —“ in pela je več kitic tiste klasične pesmi Prešernove.

Z Jurčičem sva kar strme poslušala, Prešerna, pa na Pohorju iz ust preprostega kmetskega dekleta!

„Odkod pa imaš to pesem?“

„Slišala sem jo od neke ženice tam na Goški Gori, ki je več let služila v Ljubljani in znala več pesmi, ki jih tukaj ne poznamo.“

Jurčič je dekletom pravil, kdo je zložil to pesem, ki so jo poslušale, a imena Prešeren še nikoli niso slišale.

„Prešernu“, pravi, k meni obrnjen, „se ne bi sanjalo, da bodo kdaj njegovo pesem kmetska dekleta pela na štajerskem Pohorju.“

Dekleta so se poslovila in slišala sva še Barbiko peti „Železno cesto“, dokler ni za gričem njen glas pojemal in utihnil.

Štirideset let je od tistega časa prošlo, Barbika je že davno pokopana na našem tistem pokopališču pri Sv. Benčeslavu, druge pevke, ako še katera živi, so stare ženice in jih ne veseli več prepevati. Nastopila je druga, za mene že tretja generacija, stare narodne pesmi so utihnile, na njihovo mesto so stopile nove, umetne, ki se jih nauče v šoli in cerkvi. Sploh pa se ne čuje več toliko petja, ki nas je o svojem času razveseljevalo. Rod je postal resnejši in realnejši in ne ugaja mu več naivnost in preprostost narodne pesmi. Če dalje bolj se čuti, da nastopa doba nekakega niveliranja med narodi, vsled česar bo jezikovno vprašanje stopilo na drugo mesto.

Ko sva šla k počitku, je Jurčič večkrat ponavljal:

„Lep večer je bil, res lep večer!“

II.

Tattenbach.

Drugo jutro po tistem lepem večeru sva si dala kavo prinesiti pred hišo; sedela sva pod brajdo in dihala čisti pomladanski zrak, pod nama dolinica z gričem, na katerem stoji župna cerkev Sv. Benčesla. Pravijo da jo je dal sezidati l. 1253. neki češki plemenitaš.* V ozadju se dviga do

* Legenda, ki jo je upesnil in dal natisniti sedanji župnik P. Gregorc, se naslanja na to pravljico.

vrha zeleni Boč (980 m), od katerega naprej se znižuje gorski hrbet in se zasuče na vzhod, kjer se zopet pri Konjicah vzdiguje do 1014 m. V tem kolobarju sva našela dvanajst cerkev, med njimi je sloveča romarska Božje Matere na Prihovi in kar dve na Brinovi Gori. Zgodovinski in v stavbnem oziru imenitna je cerkev Sv. Barbare med Konjicami in Brinovo Goro, ker je zidana v čisto gotškem stilu in najbrž zgrajena od celjskih grofov.

„Kje so pa Konjice?“ je vprašal Jurčič.

„Konjice se ne vidijo, so skrite za bregom, pač pa razvaline starega gradu, ki je stal više na bregu. Z daljnogledom jih dobro razločuješ.“

„Tu so bili lastniki Tattenbach. Ali sem ti že pravil, da mislim spisati povest ali roman o tistem Erazmu Tattenbachu, ki se je uprl cesarju Leopoldu II. in bil kot zarotnik obglavljen? To ti je zanimiva oseba, V Mariboru sem v roke dobil razpravo prof. Puffa, v kateri opisuje naklepe tega Tattenbacha in njegov tragični konec. Posebno to me je zanimalo, da je Tattenbach mislil združiti vse slovenske dežele, to se ve, da ne z narodnega stališča, ker v tistem času ni bilo o narodnosti ne duha ne sluha. Torej tukaj so, kakor si mi pravil, minoriti gospodovali.“

„To je zgodovinski dokazano, pa tudi za vinograde najpripravnejša lega to spričuje.“

„Menihi,“ se je smehljaj Jurčič, „so si pač povsod znali izbrati najboljše lege, da so si pridelali najzlahotnejšo kapljico, tudi na Kranjskem, v Zatičini, v Pleterjah. Njih motto je pač bil: Laudare deum trinum, bibere bonum vinum. Samostani so tudi bili zapleteni v tisto zaroto. Bom pa še minorite vpregel in v svojem romanu ovekovečil to hišo. Tu-sem bo sklical Tattenbach shod svojih privržencev.“

„Sicer malo verjetno, da bi se potrudil v tak samotni, gorati kraj, ko je imel dovolj graščin in pristav —“

„Pa tudi povsod ovaduhe, ki se jim je tu izognil. Stvar torej ne bo tako neverjetna. Za model v ljubezenski intrigi pa mi bo tista plaha in zamišljena pevka, ki je sedela pri peči in se ni menila za veseli hrup svojih tovarišic.“

„Torej že imaš v glavi ves načrt?“

„Imam in ko se — preselimo v Ljubljano, začnem koj pisati.“

Težko sva se ločila od tega tihega kraja, toda osvežena sva se vrnila vsak na svoje mesto na naporno narodno delo.

Po preselitvi v Ljubljano in ko se je malo uredil v novih razmerah, se je Jurčič lotil tistega romana in ga objavljati v listku „Slov. Naroda“.

Prva poglavja je že imel gotova, nadaljnja pa je spisoval sproti za prihodnji dan. Ko sem popoldne prišel v uredništvo, sem ga našel pri spisovanju romana, na mizi pa je ležala tista Puffova knjižica, katero je včasih prelistal. Proti koncu ga delo že nič ni kaj veselilo in radostno je vzdiknil nekega dne, ko sem vstopil: „Konec!“ *

III.

Jurčič se misli oženiti.

L. 1874. sem po leti, kakor vsa tista leta, dokler ni bilo državnega zbora, opravljal v Ljubljani svoje dolžnosti kot primarij v prisilni delavnici in v dež. odboru. Popoldne, kadar sem bil prost, sem hodil v uredništvo „Sl. Naroda“, tačas v hotelu „Europa“, kjer je zdaj ob Marije Terezije cesti kavarna. Tam sem spisal kako notico za list, s čimer sem Jurčiču najbolj ustregel, kajti čim več takih notic, tem zanimivejši je list. „Wer vieles bringt,“ je večkrat dejal, „wird jedem etwas bringen“. Potem sem pomagal pregledovati zadnjo korekturo in menila sva se o raznih dnevnih vprašanjih.

Nekolikokrat sem zapazil, da med 5. in 6. uro hodi počasi mimo okna uredniške sobe gospodična. Jurčič na to hitro vzame klobuk in z besedami: „Imam še neko pot, zvečer v Šiški“, naglo odide. Ker se je to večkrat prigodilo, sem vprašal tačasnega faktorja Nar. tiskarne Kovača: „Kdo pa je ta gospodična?“ *Sch-a*

„Hči je tistega črevljarja Sch-a na Krakovem, bo menda letos končala učiteljske. Nemara se bo Jurčič,“ dostavil je Kovač se smehljaje, „res oženil.“

G. Sch-a sem jaz dobro poznal. Ko sem se l. 1872. v Ljubljano preselil, sem takoj začel agitirati, da se spet udeležimo mestnih občinskih volitev in opustimo pasiviteto, ki jo je po Costovem nesrečnem nastopu l. 1868. sklenila narodna stranka; govoril sem o tem večkrat s Horakom, ki je imel največji vpliv na srednji meščanski stan, in on me je napotil na Sch., ki sem ga potem povabil k sebi. Mi trije smo se parkrat pri meni shajali in končno dosegli, da smo se Slovenci spet udeležili volitev. Sch. je bil bolj tih in skromen mož, pa ko jeklo trd v svojem narodnem prepričanju. Zato me je veselilo, da ima Jurčič tako znanstvo, ker je bilo deklet iz poštene narodne obitelji, seve sama tudi narodno in dobro vzgojena. Vendar se mi je zdelo od moje strani nedelikatno in vsiljivo, o tem govoriti z Jurčičem, dokler sam molči. In končno je res izpregovoril.

Šla sva po tivolskem gozdu v Šiško.

* Prim. članek „Jurčič v Sisku“ in Listek. Ur.

„Danes,“ je začel, „sem si ogledal stanovanje, ki si ga mislim najeti, v tisti tako zvani šmirfabriki, zunaj mesta je v tistem kraju. To pohajkovanje po krčmah mi že preseda. Moj želodec je slab in po krčmarski hrani si ga še bolj kvarim. In koliko časa se izgubi s posedanjem v gostilni zvečer, ko bi lahko doma sedel in kaj pisal.“

Potem mi je pravil, da se pač misli oženiti, po večerih da bo lahko doma ostajal in se lotil pisanja, saj ima glavo vso polno načrtov.

„Sem že slišal in deklico vsi hvalijo, le premlada in preotročja se mi še zdi.“

„Premlada?“ se je namuznil Jurčič, „ta napaka se vsak dan popravlja. Preotročja? To pa ne, za svojo starost je čudovito duševno razvita in kar je glavna stvar, z dušo in srcem Slovenka.“

„Banalno bi bilo ti čestitati. Vsaka stvar ima pač dve strani, zakon pa toliko, da jih ne prešteješ. Jaz ti ne odgovarjam, pa tudi ne prigovarjam, saj se vse zgodi v človeškem življenju, kar je človeku prisojeno.“

„Že spet tvoja stara pesem o tisti usodi. Potem bi človek ne imel svoje proste volje in bil bi le nekaka žoga, katero usoda luča sem in tja. Ne, ne, jaz imam svojo prosto voljo, storim, kar sem sklenil storiti, in ostanem pri svojih sklepih, naj bo to usodi prav ali ne. Sklenil sem, da se oženim, ker spoznavam to za najboljše sredstvo, da se telesno in duševno ohranim čvrstega.“

„Bomo videli, kaj poreče k temu tvoja usoda.“ In tako sva debatirala, dokler nisva prišla do Ančnika v Šiški, kjer sva že našla svojo navadno družbo, utopljeno po navadi v pusto politiko-

vanje. — Jeseni, ko sem se odpeljal na Dunaj v državni zbor, je ta roman že bil končan. Sam mi Jurčič o tem nič ni pravil, vprašati ga pa nisem hotel. Posebne duševne izpremembe ali kake po-

trtosti na njem nisem zapazil, k večjemu da je bil bolj nervozen. Slišal pa sem od druge strani, da je Jurčič res pri g. Sch. snubil njegovo hčer. Sch., praktičen mož, mu je odgovoril, da Jurčiča visoko čišla, da pa mora on sam priznati negotovost svoje sedanje službe, ki je lahko vsak dan ob njo, in sploh dohodki taki, da se ž njimi rodbina ne da preživiti. Kaj šele za slučaj bolezni ali smrti! Tudi je dekle še premlado. Torej naj se še čaka. Jurčič je ta odgovor smatral za odpoved.

Gospodična pa je šla na Štajersko, kjer je bila sprejeta za učiteljico v mestecu B. Tam se je omožila in živela v srečnem zakonu, lepo vzgojila svoje otroke, pa na veliko žalost svoje rodbine še v krepki dobi naglo in nepričakovano umrla v Ljubljani.

Jurčič svoje duševne boli nikomur ni razkrival, pa jo končno utešil s podvojenim literarnim delom. V resno razmerje s kakim ženskim bitjem se ni več spuščal.

L. 1879., ko je nevarno bolan ležal v hiralnici, mi je priznal, da je pač bila prava sreča, da se je tačas stvar razdrla.

„Le pomisli, ko bi jaz zdaj bil oženjen in imel ženo in nemara tudi otroke, v kako groznih skrbih bi bil, kaj bo ž njimi po moji smrti. Tako pa lahko mirno umrjem in nikomur se ne bo treba jokati za menoj.“

„No, zdaj vidiš, da usoda vse odločuje in da je usoda pametneje s teboj ravnala, kakor bi ti, ko bi šlo po tvoji volji.“

„Že res, pa nikomur ne želim tiste duševne boli, ki sem jo jaz ta čas preživel.“ —

Kakor za Vodnika, tudi za Jurčiča velja:

Ne hčere, ne sina — po meni ne bo,

dovolj bo spomina — v njegovih nesmrtnih povestih in dramah, žal, da Slovenci tako malo segajo po njih, da še prva izdaja ni razpečana.

Dr. FR. ILEŠIČ:

JURČIČ V SISKU.

(PRISPEVEK K NJEGOVEMU POLITIČNEMU DELOVANJU).

Leta 1871. je bil Jurčič v Sisku in je tam urejeval „Südslavische Zeitung“.

Še živijo Siščani, ki se ga spominjajo.¹

Tam dolí za Karlovcem, tam, kjer se Kolpa izliva v Savo, leži mesto Sisek. Trdnjava, ki jo

je l. 1593. oblegal Hasan-paša, stoji na jeziku kopne zemlje, ki ga tvorita reki neposredno pred svojim zlivom. Malo više od nje je Stari Sisek, star samo po svoji zgodovini, sicer pa novo, lepo mesto s širokimi ulicami. Preko mosta prideš iz njega na desno obalo Kolpe, kjer se ob reki in po brdu navzgor širi Novi Sisek, ki pa je po značaju svojih hiš star.

V tem Novem ali Vojnem Sisku je živel in

¹ Tako trgovec Gjuro Benović, trgovec Spišić, ki ga je videl na neki zabavi. Knjigarju g. Janku Dujaku je pripovedoval njegov oče, ki je bil črevljar, da je Jurčič prišel v Sisek „z raztrganimi črevlji“.

delal Jurčič, torej v tistem delu mesta, ki leži sem gor proti Kranjski. Dve glavni žili bi jaz razločeval v njem; ena drži sredi nizkih, tesno druga ob drugi zidanih hiš proti Petrinji ter te privede na brdo, s katerega je Hasan-paša napadal trdnjavo; lahko pada pobočje tega brda, pokrito z vrtovi in vinogradi, proti Kolpi, kjer drži druga cesta po obali dol proti izlivu reke v Savo.

In tu na obali se je v Jurčičevem času sredotočilo politično življenje siško. Brž ko kreneš od mosta dol, prideš do kavarne „K beli ladji“ in malo dalje do precej velike zgradbe, ki je dandanes vojaška bolnica, ki pa je svoj čas bila tiskarna hrvatske opozicije, torej tudi tiskarna za „Südslavische Zeitung“.¹

„Bio je u Sisku“ — v sedemdesetih letih, tako rekoč — „hrvatski sabor. Tu su se sastajali Miškatović, Makanec, Božić, Kotur (stari), Vončina, Mrazović, Krestić, Mazura, Derenčin, Jakić, Novak itd. i viećali o sudbini naše domovine... Da mogu progovoriti zidine svratišta k „Caru Austrijanskomu“² i kavane k „Beloj ladji“,³ znale bi toga mnogo pričati“ — kako je hrvatska narodna, slovanski misleča opozicija delala proti madžaronu banu Levinu Rauchu, dokler ga končno ni vrgla.

1. Kako je baš Sisek postal takrat tabor hrvatske neodvisne opozicije?

Kar deli dandanes le reka Kolpa v dva dela, to je bilo v Jurčičevem času tudi politično razdeljeno. Novi ali Vojni Sisek je spadal še pod Vojno Krajino ali Granico, torej pod vojaško dunajsko upravo, Stari Sisek onstran Kolpe je bil pod civilno upravo zagrebško.

Kakor nekdanj Hasan-paša, tako se je tu na desnem bregu Kolpe utaboril opozicijski Hrvat ter jurišal na pozicije madžaronskega bana Raucha onstran reke — s to razliko, da je opozicijski Hrvat končno zmagal, razkrinkavajuč v svojih glasilih nepodobščine Rauchove.

Največji jugoslovanski politični list in merodajni žurnal je dandanes zagrebški „Obzor“, ki pod tem imenom izhaja 40 let, a faktično sega njegova zgodovina še deset let dalje nazaj. Jeseni l. 1860. je odvetnik Edvard Vrbančič začel v Zagrebu izdajati „Pozor“. Ko pa je l. 1867. Levin Rauch postal ban, se je „Pozor“ iz Zagreba zaklonil na Dunaj kot „Novi Pozor“, ki mu je bil

¹ V oni dobi so hišo imenovali „Herberge“, ker so se v njej sestajali politiki (Poročilo gospe Markovičeve v Sisku).

² Sedaj privatna hiša.

³ Še sedaj gostilna in kavarna ob Kolpi. — Gornji citat iz jubilejnega „Obzora“ 1910, str. 64.

glavni urednik Josip Miškatović. A ko je maja l. 1869. Rauch listu za Hrvatsko vzel poštni debit (sploh je bilo razpošiljanje lista z Dunaja v zvezi z velikimi težavami in z zakasnevanjem), je opozicija sklenila, svoje glasilo prenesti v Vojni Sisek, „kjer je vladala vojaška strogost, a obenem tudi pravičnost“; oprta na bogato rodoljubno meščanstvo (trgovstvo), je bila sedaj Rauchu kakor Hannibal ante portas; nedosežna njegovim strelam, je ipak mogla vplivati na banovino (Granice niti Rauch ni mogel pred narodom imeti za „inozemstvo“, ki se mu lahko vzkrati poštni debit).

V tiskarni, ki jo je bil kupil Ivan Vončina, od Raucha odstavljen veliki župan, „po prvotnem rodu slovenske krvi mož“ („Narod“ 2. maja 1871), je 1. sept. 1869 začel izhajati „Zatočnik“ (= borilec); obsojen v neki pravdi, je pozneje (marca 1871) izpremenil svoje ime v „Branik“, a julija 1871 se je kot „Obzor“ vrnil v Zagreb, kjer še izhaja dandanes.

Poleg „Zatočnika“ oziroma „Branika“ je Vončina izdajal v Sisku še „Südslavische Zeitung“.

2. Nemški pisan list za slovanske interese! Že l. 1848./1849. je Pravs v Zagrebu izdajal „Südslavische Zeitung“,¹ a v Ljubljani je 1865—1870 izhajal nemški „Triglav“.

Ko je „Triglav“ s 30. sept. 1870 prenehal, ni z njim prestala misel o nemškem glasilu za naše interese. Že sredi novembra 1870 je razpošiljal umirovljeni inženir Fran Potočnik, „jako izurjen žurnalist“ („Novice“ z dne 16. nov.), vabilo na naročbo novega nemškega časnika „Save“, ki bi izza Novega leta začel izhajati, in sicer 3-krat na teden. List² naj bi nadaljeval tendenco prejšnjega „Triglava“.

„Novice“ so pri tem pripomnile: „Že davno nameravajo tudi nekteri hrvaški rodoljubi, čuté potrebo tudi nemškega časnika, izdajati dnevnik „Südslavische Zeitung“. Kar je nesrečni dualizem razcepil Avstrijo na dva kampa, je žalibog! nekako otrpnila bratovska duševna zveza med Slovenci in Hrvati prejšnjih let. Naj bi se „Save“ in „Südslavische Zeitung“ zedinile v en list v Ljubljani, da bi to bilo prvo djansko znamenje zopet oživljene duševne vzajemnosti jugoslovanske. V to ime „viribus unitis“ kličemo izdajateljima „Save“ in „Südsl. Zeitg.“ dobro srečo!“

Na hrvatski strani je namera takega lista datirala vsaj že iz spomladi 1870.

V „Narodu“ z dne 14. aprila 1870. čitamo

¹ Gl. na pr. Bleiweisov „Zbornik“ str. 315.

² „Narod“ naznanja „Savo“ s prikrito porogljivimi izrazi (5. novembra).

v dopisu iz Hrvatske: „V Rakovcu (pri Karlovcu), že v vojniški Krajini ležečem . . se bo v kratkem nova tiskarna osnovala. Iz te tiskarne bo izhajal v nemškem jeziku pisan političen list pod uredništvom poznanež žurnalista Josipa Pravsa. Vrednikovo ime, in pa to, da bo list v vojniški Krajini, ne v civilni Hrvatski izhajal, sta nam poroka, da bo novi list v nemškem jeziku to, kar je „Zatočnik“ v hrvatskem: opozicijski. Pravsa je bil od nekdanj čist in zmerom dosleden političen značaj. Pred 20 leti je bil urednik tačas v Zagrebu izhajajoče „Südslavishe Zeitung“, ki je bila v tedanjih časih eden najslobodnejše pisanih listov v Avstriji.“ A „Triglav“ sam je pred svojo smrtjo (23. sept.) naznanil „Südsl. Ztg.“, ki bo izhajala v Vojnem Sisku, imenoval Pravsa kot šef-redakterja ter pripomnil: „Die Unternehmer und Gründer wünschen zu Mitgliedern der Redaktion einen Slovenen zu bekommen.“

Vsled slov.-hrv. političnega shoda v Ljubljani dne 1. dec. 1870 pa je Fr. Potočnik odstopil od izdavanja „Save“ zato, ker . . . bode ob novem letu vsaki dan začela v vojaškem Sisku izhajati „Südslavishe Zeitung“, ki bode tudi Slovincem nemški organ . . („Novice“ z dne 7. dec.).

Svoji zadnji številki 1. 1870. so „Novice“ priložile razglas o „Südslavishe Zeitung“ ter pri tej priliki pisale: „Südsl. Ztg.“ tedaj začne . . v vojaškem Sisku izhajati ob novem letu. Radostni pozdravljamo list, ki bode v nemškem jeziku boril se za svetinje južnih Slovanov. Program njegov povdarja sicer najbolj interese trojedne kraljevine v razmeri z ogersko krono, vendar se smemo nadjati, da faktično bode hodil širjo pot in tudi Slovence jemal pod svoje krilo. V to ime kličemo mu: „Dobro došel!“ Cena za četrt leta po pošti mu je 4 fl. Naj ga podpira vsak Slovenec, ki nemški ume! . . .“

Tudi „Narod“ je v svoji številki z dne 24. dec. 1870 priložil vabilo na naročbo „Südsl. Ztg.“ ter programu novega lista pripomnil: „Potreba časopisa, ki bi v nemškem jeziku vredno zastopal južnoslavenske koristi, je očitvena . . . Gg. J. Pravsa in J. Vončina sta se lotila tega težavnega početja . . . Marsikomu se bode morebiti proglašeni program preozek zdel; naj ga to ne moti. „Südsl. Ztg.“ je fuzija z ljubljansko „die Save“, ki je imela zastopati slovenske koristi in program „Save“ je sam ob sebi prešel v program „Südsl. Ztg.“ Vredništvo bode skrbelo, da bodo slovenske koristi in zadeve kolikor najboljše zastopane in našemu občinstvu moremo naznanjati, da si je „Südsl. Ztg.“ kot sovrednika pridobila enega najboljših slov. publicistov

in pisatelj, ki je bil vsa leta sem naš najmarljivejši sodelavec. Iz prvega vira vemo, da bode že 1. številka pokazala, da ni prazna beseda programa zadnji stavek: „Es ist übrigens selbstverständlich, daß mit der ung.-kroatischen Ausgleichsfrage die Aufgabe der „Südsl. Ztg.“ keineswegs erschöpft sein wird.“

Bil je takrat za uredništvo „Südslavischer Zeitung“ dobljen pač že Jurčič.

V „Narodu“ z dne 31. dec. 1870 čitamo v dopisu zagrebškega dopisnika: „Veliki promicatelj ideje jugoslovanstva bo rediviva „südslavishe Zeitung“. Nje vredništvo nadja se posebno iz Slovenije izdatne materialne in dušne podpore. Naj slovenski rodoljubi te opravičene nade z nemarnostjo ne raznenadijo.“

List je imel torej namen, proti inorodnemu svetu in raznim vladam zastopati hrvatske in slovenske interese ter v sebi kazati jugoslovansko edinstvo.

3. Jugoslovansko idejo je v drugi polovici 1. 1870. zažgala činjenica prusko-francoske vojne (juli). Najsi se vojna konča tako ali drugače, vsi naši možje so pričakovali težkih časov in izprememb na evropskem zemljevidu. „Misel o jugoslovanski skupini“ — piše zagrebški dopisnik v „Narodu“ dne 30. julija — „se je tukaj vsled francosko-pruske vojske, ki bo Evropin zemljevid kako tako izpremenila, zopet mozgati začelo. Hrvati in Slovenci, pazimo, da v današnjem rivanji narodov svojo politično individualnost rešimo, drugače nas bodo na konjske repove raztrgali.“ Avstrijsko-nemške rezolucije za zvezo z Nemčijo so rodile misli o jugoslovanski družitvi („Narod“ 24. in 27. sept.) „Zatočnik“ (8. okt.) in „Slov. Narod“ (15. okt.) sta začela obširno razpravljati politično poglavje „Slovenci in Hrvati“ in tako se je pripravilo razpoloženje za sestanek hrvatskih in slovenskih politikov, ki se je vršil dne 8. nov. 1870 v Sisku.¹

O tem sestanku se v javnost ni poročalo nič konkretnega.

„Nekoliko odličnih Slovencev se je udeležilo posvetovanja jugoslovanskih rodoljubov dne 8. novembra 1870 v vojniškem Sisku“ („Narod“ z dne 19. nov.). Shoda sta se udeležila 2 „poslanca“ (zastopnika?) iz Kranjskega in dva iz Štajerskega. V Sisku se je dogovoril shod v Ljubljani („Novice“ str. 409).

¹ Dr. Lončar pravi v „Bleiweisovem Zborniku“ Matice Slov. str. 218: „V Sisku, kjer je bil takrat Jurčič urednik opozicijskega glasila „Südslavishe Zeitung“, so se začeli razgovori . . .“ V resnici je Jurčič prišel v Sisek šele po teh razgovorih.

„Vrlo važno pitanje o združenju Slovenije s Hrvatskom... pretvorilo se je nedavnim sisačkim sastankom u predmet ozbiljne diskusije... Dogodjaji Evrope sile, da se (posljedna riječ) čim prije izrekne“ („Zatočnik“ 23. nov.) „(Prvaci slovenski i hrvatski) dogovorili se i složili (u Sisku) u načelu, da treba odijeljene postojbine združiti u občenu jednu domovinu, u savez združiti Hrvatsku i Sloveniju.“¹ Nasprotnici so njuhali, kaj se je sklenilo v Sisku in sestanku dajali ime „slovanski Rüttli“, a Zatočnik“ se jim je rogal.²

Konkretnega in definitivnega se najbrž v Sisku ni sklenilo nič drugega, nego da se skliče na 1. dec. 1870 shod v Ljubljani.

Ljubljanski shod se je vršil o priliki „Matičine skupščine“, ki je bila dne 1. dec. 1870. Udeležili so se ga Slovenci, Hrvati (Graničarji, Dalmatinci) in 1 Srb: dr. Lavrič in dr. Tonkli iz Gorice; dr. Costa, dr. Bleiweis, dr. Razlag, dr. Poklukar iz Ljubljane; dr. Ulaga, Davorin Trstenjak in dekan Kosar iz Štajerske; dr. L. Vončina, dr. Hudec, dr. Papež, poslanec Murnik iz Ljubljane; J. Danilo in J. Antonietti iz Dalmacije; kanonik Šušković, dr. Mrazović in Cernadak iz Zagreba; urednik Miškatovič in dr. Makanec iz Vojnega Siska; dr. Berlić, A. Rogović, Stjep. Vuković, Gj. Radulović in Gruborović iz Krajine; dr. Lazo Kostić iz Vojvodine, odvetnik Barčić iz Hrv. Primorja, dekan Brolih in dr. („Narod“ z dne 8. dec. 1870).

„Tehtno posvetovanje je trajalo tri dni in rodilo takozvani ljubljanski jugoslovanski program, ki so ga objavile „Novice“, „Slov. Narod“ in „Zatočnik“.³

Dasi je bila Narodova ali mladoslovenska struja pri sklicivanju kongresa prezrta,⁴ je „Na-

rod“ vendarle vneto pisal za ta program. „Želeli bi iz vsega srca, da bi odbor (izbran na shodu za izdelavo spomenice na cesarja) ostal permanenten,“ je pisal ter sploh takrat posvečeval jugoslovanskemu vprašanju vso pozornost in ga obdeloval v dolgih člankih in dopisih, tako da si je na pr. za članek „Jugoslovanske zveze“ stekel toplo hvalo „Zatočnikovo“, katero je potem ponatisnil „za svoje domače narodne nasprotnike.“¹

Ljubljanski program „je imel namen, zaradi evropskih prememb in iz njih izvirajočih nevarnosti za nas idejo našega bodočega edinstva zopet oživiti med Jugoslovani doma, na ven pa tujim narodom in vladam ob pravem času povedati, da proti naši volji računajo in namere delajo, ako mislijo nas za vselej razkosane držati ali celo še bolj razkosati nego smo po nepovoljnih zgodovinskih okoliščinah že zdaj razdruženi.“² Konkretnije je ta program izražen tako-le:

„Kakor je Srbija na balkanskem poluotoku ono središče, okolo kterega se morajo mnogobrojni turški Slaveni ujediniti, tako ima Hrvatska po svoji zgodovini, po svoji veljavi in po naravnem položaji nalog, v bodočnosti postati ona točka, okolo ktere se bodo morali grupirati avstrijski jugoslaveni, to je, vojna granica, Dalmacija in Slovenija“ — in zaraditega bodo hrvatske volitve dne 16. maja za vso monarhijo in posebno za nas Slovence prevelike važnosti.³

Tak je bil naš politični položaj, ko je Jurčič odhajal v Sisek, v „naš Pijemont“, kakor je „Narodov“ dopisnik imenoval trojedno kraljevino.

Bil je to tudi v kulturnem oziru kritičen čas.

¹ Dasi je Bleiweisova struja na kongresu imela prvo besedo, so „Novice“ daleč zaostajale za „Narodom“ v vnemi za jugoslovansko vprašanje. To si je deloma tolmačiti z njih manjšim obsegom in s prostoljudsko svrho, deloma pa tiči za tem najbrž tudi diplomatičnost pri Bleiweisu, ki ni hotel o stvari prerano pisati, zlasti ker je ipak bila malo košljiva in bi se komu lahko zazdela ilojalna (zato piše a priori zoper to, da bi jugoslovanski pokret ne bil lojalen). Pač v pripravo za ljublj. kongres pišejo „Novice“ o stvari v št. z dne 23. nov., z dne 30. nov. in potem o kongresu dne 7. dec.

² J(určič?) v „Narodu“ z dne 8. jul. 1871.

³ „J.“ v „Narodu“ z dne 2. maja 1871 v članku „Volitve na Hrvatskem in Slovenci.“ Mislim, da je to Jurčič. Člankar pozna na drobno razvoj in osebe hrvatske opozicije in to je mogel najbolje poznati v Sisku bivajoči Jurčič. Tudi se nahaja brž za tem člankom reklama za „Südsl. Zeitung“. — verjetno je, da je oboje došlo iz istega vira in z isto pošto. Od istega Jurčiča je pač tudi dopis „Iz Hrvatskega“ v „Narodu“ z dne 11. maja 1871 (poročevalec ve natanko na pr. število glasov v Sisku) in pa z „J.“ podpisani članek v št. z dne 15. jun. „Volitve na Hrvatskem.“ (V tej podmeni me moti dejstvo, da se je Jurčič v listku podpisoval: J—č. Z „J.“ je že tudi podpisan daljši članek „Slovenci in Hrvatje“ v „Narodu“ z dne 15. okt. 1870).

¹ „Zatočnik“ 2. dec. 1870 po „Nar. Lit.“ (List.?)

² „Zatočnik“ 18. nov. in 14. dec.

³ Gl. tudi Bleiweisov Zbornik, str. 218. — Mnogi so videli v kongresu reakcijo svobode na akcijo absolutizma na kongresu ljubljanskem l. 1821.

⁴ Izmed udeležencev je le Trstenjaka smatrati za Narodovca. — „Narod“, ki je takrat izhajal še v Mariboru, ni bil informiran o toku razgovorov in je o shodu poročal le po privatnih poročilih, po „Novicah“ in po „Zatočniku“; svojo nejevoljo radi tega je dal tudi rahlo čutiti; „Novice“ so mu replicirale mnogo ostreje, češ, štajerska odposlanca v Sisku sta vedela prav toliko kakor kranjska, namreč da bo shod v Ljubljani, in potem ni bilo treba vabil. — Faktično pa je bilo najbrž nameravano preziranje štajerskih „Mladoslovencev“. Zagrebški dopisnik „Slov. Naroda“ (z dne 20. dec. 1870) piše: „Glede jugoslovanskega shoda v Ljubljani se nam je tukaj nekako čudno zdelo, zakaj se mlada slovenska stranka njega udeležila ni. Ali so nad tem mladi Slovenci sami krivi ali je pa kovarnost starih, tega mi tukaj razsoditi ne moremo...“ Uredništvo je temu pripomnilo: „Tej opravičeni radovednosti bomo ustregli pri priliki privatno. Za javnost to razpravljanje ni — nočemo ravno zdaj pohujšanja dajati. Sicer pa mislimo, da smejo z ljubljanskim programom vse stranke zadovoljne biti in da lahko pozabijo na malosti.“ (Gl. tudi „Narod“ z dne 18. febr. 1871).

Stritarjev „Zvon“ je prenehal, a zagrebški „Vienac“ se je lepo razvijal. Takoj za naznanilom, da pojde sotrudnik „Narodov“ v Sisek, je čitati priporočilo „Vienca“, češ: „Zdaj, ko je „Zvon“ nehal in ko nimamo mnogo upanja, da bi tako hitro dobili slovenskega naslednika... Ravno zdaj, ko smo se začeli južni Slaveni zopet bližati

tam začeli tiskati list. Ker niso imeli sposobnega urednika,¹ so pisali v Maribor Tomšiču, da li ve za kakega spretnega žurnalista. Tomšič, ki je vedel, da se Jurčiču na Dunaju slabo godi in da tam trpi veliko pomanjkanje, jim je nasvetoval Jurčiča. Pisali so mu na Dunaj in on je prav rad sprejel ponudbo in se takoj odpeljal v Sisek.“²

ZRINSKI, FRANKOPAN, NADAŽDI IN TATTENBACH.

in ko bo torej treba, da se v jeziku, zgodovini, običajih, literaturi itd. med seboj bolj in bolj spoznamo in spoštovati učimo, ravno za ta čas moremo in moramo slovenskemu občinstvu najgorkeje priporočati izvrstno pisani in vredovani beletristični list „Vienac“... Naj bi naše občinstvo zlasti naša mladina prav marljivo segla po tem najlepšem lepoznanškem listu vsega slavskega juga.“

4. Kako je Jurčič prišel v Sisek? Dr. Josip Vošnjak mi o tem poroča sledeče:

„Jurčič se je začetkom l. 1870. vrnil iz Maribora, kjer je bil sodelavec pri „Slov. Narodu“, na Dunaj, da bi nadaljeval svoje študije in pomagal Stritarju pri „Zvonu“. Tisto leto so hrvatski rodoljubi ustanovili časnik „Südslavische Zeitung“, ki je imela namen, svetu razkrivati vse Rauchove lopovščine, zato si niso upali list izdajati v Zagrebu, ampak so v Sisku uredili neko malo tiskarno in

Po tem poročilu bi bil torej Tomšič spravil Jurčiča v Sisek.³

Tomšič je bil v Mariboru izza l. 1867. Kakšne so bile njegove zveze z Zagrebom in s Hrvati

¹ To ni bil (vsaj ne edini) vzrok, da so pisali v Maribor. Slovenca so hoteli imeti v uredništvu, kakor je vedel „Triglav“ že septembra 1870. Praus, ki je bil določen za glavnega urednika, je bil kot žurnalista na dobrem glasu („der aus den Jahren 1848 und 1849 rühmlichst bekannte Dr. Prauß“, „Triglav“ ib.). Ur.

² „Jurčič ni dobival več nego 50 fl na mesec in časih je trdo šlo se za te krajcarje. Zato je moral misliti na boljše mesto in našel je je l. 1870. pri novem časniku „Südsl. Ttg.“ Jurčič je prevzel uredništvo s precej dobro plačo.“ (Vošnjak v „Lj. Zvonu“ 1889, str 146./147.). Prim. tudi Levca v „Lj. Zv.“ 1888, 427.

³ Prof. Klaić mi piše: „Ako se ne varam, doprinijeli su (Jurčičevu) dolazku u Sisak pokojni Lacko Mrazović i dr. Ivan Zahar, koji su god. (okt.) 1869 — (juli) 1870 bili juriste 4. godine u Beču.“ — Izmed kongresistov je Jurčiča pač najbolje poznal in mogel priporočati Trstenjak.

vobče, mi dosle ni znano. Vsekakor ga je bilo videti v Zagrebu, kakor mi poroča g. ravnatelj Gerbič. Morda so se Hrvati obrnili nanj kot urednika listu, ki se je tako toplo zavzemal za jugoslovanstvo in nekako korespondiral „Zatočniku“. Uvaževati je pa tudi vse zveze, ki jih je izza ilirskih časov slovenski Štajer imel s Hrvati, zlasti Maribor.

Tako nahajam l. 1858. med ustanovitelji pevskega društva „Zore“ v Karlovcu dr. Janka Sernca in dr. Ant. Mravljaka (pozneje odvetnika v Ljutomeru), ki sta bila takrat oba koncipijenta pri Kamilu Viznerju v Karlovcu (ta se je pozneje preselil v Samobor).¹

S Karlovcem v zvezi je bil v 60. letih tudi Ivan Geršak ter je dopisoval „Glasonoši“, ki je izpočetka izhajal v Karlovcu.²

Kar se pa tiče posebe Siska, moramo vedeti, da je bilo to mesto takrat Kranjski drugače znano nego dandanes. Še dandanašnji ti mnogoštevilne ladje na reki Kolpi svedočijo o trgovini mesta, a pred železnico je bil Sisek naravnost svetovno znan trgovinski emporij; znalo se je zanj v Ljubljani in v Trstu in na Dunaju, na Nemškem, Francoskem in Angleškem.³ Bogati siški trgovci so kupčevali z ljubljanskimi trgovskimi hišami, na pr. Benović s Knezom.

Za Jurčiča, ki je ob svojih dolenskih cestah, držech v Karlovec in Sisek, pač često videl „kirišaje“ hrvatsko-kranjske, ni moglo biti to nič posebnega, iti v Sisek⁴ — v času, ko na Dunaju „ni imel rednih dohodkov in je tudi upanju, da napravi učiteljsko preizkušnjo, dal slovo“ (Levec).

5. Sedaj bi mi bilo treba označiti Jurčičevo delo v Sisku. To bi najbolje opravil z analizo lista, ki ga je urejeval, a žal dosle nisem mogel zaslediti nobenega eksemplarja tega lista.⁵ Zato morem tu o listu podati le, kar povzemam o njem iz drugih novin.

List je izpočetka izhajal trikrat na teden.

V svoji 3. številki je „Südsl. Ztg.“ naznanila, da „za zdaj ne more izhajati še vsak dan, ker zaradi pomanjkanja delavcev (?) iz Nemčije ne more dobiti črk, katerih potrebuje in ktere si je bila o pravem času naročila. Dokler črke ne doj-

dejo, bode izhajala samo trikrat na teden.“ Dnevno je izhajala očitno šele od 5. maja dalje.

Kot šef-redaktër se imenuje povsod Praus, a ta je nekako koncem marca l. 1871. nevarno obolel.¹ Odgovorni urednik je bil listu Klement Božič, ki je podpisoval nekaj časa tudi „Branik“. A Jurčič? „Jurčič je bil (listu) sotrudnik in potem o Prausovi bolezni fakični urednik“, poroča Levec.² Bil je pač poleg Prausa drugi urednik; s to podmeno se ujema, kar piše Vošnjak („Zvon“ 1889): „Imel je (Jurčič v Sisku) prav malo opraviti, kajti nemški list uredovati, to je šala proti delu za slovenski list. Največ opraviti imajo škarje in list je gotov.“³

Dne 2. maja 1871 piše „Slov. Narod“ obširneje o „Südslavische Zeitung“, češ, da bode od 5. maja počenši izhajala kot dnevnik, ter jo priporoča iznova. „S početka so se (listu) poleg tiskovne nesvobode v granici nasproti postavile tudi materijalne ovire, tako da list ni mogel izhajati več nego trikrat na teden.“ Spričo tega „ni mogel pri najbolji volji obsegati in zastopati vsega našega skupnega programa in se je pečal bolj z najbližnjimi hrvatskimi zadevami.“ Zadnji čas pa je že skoro bil to, kar obeta njegovo ime. „Pravi (njegov) posel pa se začne šele zdaj, ko bode mogel vsak dan izhajati in ko se je nadejati, da se tudi Hrvatski dade tiskovna svoboda, tako da se bode menda „Südslav. Ztg.“ vendar mogla preseliti v Zagreb. Slišimo, da si je izpremenila tudi svojega „šefredakterja“ in da bode z novimi močmi lotila se težavnega, a imenitnega svojega delovanja. Slovenci sami smo malo skrbeli, da bi se bile naše zadeve v listu zastopale. Po stari navadi smo vse delo prepuščali enemu vredniku, ki vendar ne more biti vsemu kos, ker niti novosti ne more iz tal kopati niti oddeljen tako poznavati našega začasnega mišljenja in gibanja, naših lokalnih težav in pritožeb.“ To je javno opravičevanje zoper pritožbe o listu, ki so prihajale s slovenske strani, češ, da premalo piše o Slovencih.

Načeloma je list seveda stal na ljubljanskem programu. Kljub realni sodobni politiki je zagovarjal „politiko prihodnosti“, češ, taka mora biti prav za prav vsaka politika, t. j., ona naj ne živi

¹ „Svietlo“ 1884, št. 42.

² „Glasonoša“ 1861, št. 9, 10. Prim. tudi dopisnika „A. K.“ iz Maribora v št. 12.

³ Gl. o tem „Jubilejni Obzor“ 1910.

⁴ V Zagrebu je moral biti že prej kdaj nego je bil pozvan v Sisek. To sklepam iz njegovega spisa „V Vojni Krajini“.

⁵ Morda ga dobim pozneje ipak ali od g. kotarskega predstojnika v m. Markovića v Sisku ali od gosp. ravnatelja Švrljuge v Zagrebu.

¹ „Branik“ z dne 18. aprila 1871: „Praus (je) več skoro dva mjeseca opasno bolean.“

² „Lj. Zvon“ 1888, 427.

³ To je morda res pri kakem brezbarvnem listu, a če hoče list dajati smer in voditi, pa je stvar težavnejša. O težavah toži baš „Branik“ 18. aprila 1871, ko sta Vončina in Miškatovič bila zaprta in je Praus bil bolan. — Glaser, Zgod. IV. 100 piše, da je Jurčič sodeloval tudi pri „Zatočniku“ — če je, to sodelovanje najbrž ni bilo obsežno. G. Mile Maravić pa sploh to zanikuje.

samo od dne, naj ne izpušča izpred oči prihodnjega, naj ne tira naprej brez smotra in črteža... V tem smislu je govoriti o hrvatsko-slovenski združitvi. Slovenci žele sedaj administrativne združitve svojih dežel, a končna svrha je v smislu ljubljanskega programa združitve s Hrvati, a tudi Hrvati sami nas morajo, kakor je to storil Jelačić in njegov sabor l. 1848., reklamirati in anektirati.¹

Nezadovoljnost nekaterih krogov pa je „Südsl. Ztg.“ zbudila, ko se je v prusko-francoskem konfliktu postavila na nemško stran.

„Slov. Narod“ z dne 11. febr. 1871 prinaša ta-le dopis z Dunaja: „Veliko nezadovoljnost med tukajšnjimi Slovenci in Hrvati sta vzbudila zadnja dva lista „Südslavische Zeitung“, oziroma njeni članki o francosko-nemški vojski, ki so v tako narodno-liberalnem duhu pisani, da bi bili pravi kinč pruskemu listu. Ne glede na francosko republiko, za katero po „Südsl. Ztg.“ jugoslovanska mladina menda preveč simpatizira, mislim, da mi Slovenci nimamo prav nobenega vzroka povečevati pruske zmage in veseliti se nemške velikosti. Da je francoska izgubila svoj vpliv na iztoku, je morda dobro, mogoče pa tudi, da ne. Te dni je rekel Gambetta angleškemu žurnalistu: Čez 10 let bo Rusija v Carigradu, Prusija pa — v Trstu. In „Südsl. Ztg.“ menda vendar nima naloge Prusom čez Slovenijo v Trst pot gladiti?“

V tem vprašanju se tudi „Slov. Narod“ ni znal brž od začetka orijentirati in brezdvomno ter odločno zavzeti stališča. Zmaga Pruska prinese megalomanijo nemško in pomnoži furorom teutonicum, to je res, a poraz Pruske bi utegnil Avstrijo zopet spraviti v „nemški Bund“, ki so se ga avstrijski Slovani komaj rešili. Tudi Čehi so nekaj časa oklevali s svojimi simpatijami. Pri Jugoslovanih pa je delovala še činjenica, da je Francija s svojim protektoratom čuvala Turčijo.

„Srbi, Hrvatje in turški Slaveni so bili skoraj do konca vojske na nemški strani in to samo zbog mržnje proti Napoleonu. Mislili so, da se bode z uničenjem Napoleonovega vpliva tudi precej potem turško cesarstvo pretreslo in razrušilo...“ (Dr. Val. Zarnik v „Slov. Narodu“ 15. aprila). In še nekaj:

„Hrvatje so v svojih javnih glasilih dolgo stali na nemški strani in ni še ravno toliko časa preteklo, ko nam je „Südsl. Ztg.“ nauke dajala o krepstih, bistrumnosti in izobraženost nemškega naroda itd. Hrvatje so s početka vojske najbolj zarad tega na nemško plat vlekli, ker so bile magjarske simpatije odločno francoske in ker

¹ Članek nekega Slovenca v „Südsl. Ztg.“, preveden v „Narodu“ z dne 25. marca 1871.

bi se bilo po njihovem mnenju z uspehom francoske armade magjarsko gospodstvo ojačilo.“¹

V okviru hrvatske opozicije zoper madžarstvo je Jurčič očitno stal na skrajni levici. Kakor mi poroča g. Mile Maravić, sedaj lastnik tiskarne v Zagrebu, takrat pa politično delaven v Sisku, je bil Jurčič energičen zastopnik jugoslovanstva in v tem smislu proti vsaki reviziji nagodbe z Ogrsko (torej pač sploh proti vsaki nagodbi). Bil je zato tesen in neločljiv prijatelj dr. Makancu, takratnemu tajniku trgovske komore v Sisku.

Na tem odločnem stališču pa v okviru opozicije ni stal na pr. Miškatovič. Ta je že rano pisal v prilog unionizma ozir. revizije nagodbe. Zlasti je to stališče nadvladovalo, odkar je opozicija vrgla Raucha in je Bedeković postal ban, (jan. 1871); takrat so mnogi mislili, da bi ipak moglo priti do sporazumka.

To razpoloženje pač Jurčiču ni ugajalo.²

6. Baš takrat, ko je tako zmagovala opozicija in z njo revizijonizem, je umrl v Mariboru — Tomšič. „Slov. Narod“ je izgubil svojega glavnega urednika.

„Po Tomšičevi smrti 27. maja 1871 smo takoj mislili na Jurčiča kot njegovega namestnika. „Narod“ je takas Železnikar urejeval, pa ni bil še toliko sposoben, da bi ga sam vodil. Telegrafiral sem torej Jurčiču v Sisek in takoj drugi dan dobil odgovor, da je pripravljen, prevzeti uredništvo „Slov. Naroda“. Odpovedal je službo pri „Südsl. Ztg.“ in sredi meseca julija se je pripeljal v Maribor.“³

Bilo je Jurčiču tem lažje ostaviti Sisek, ker se je opozicija baš pripravljala na selitev v Zagreb, kjer se je med tem ublažil tiskovni zakon.

Že prve dni junija se je „Narodu“ iz Zagreba poročalo, da se „Zatočnik“ (recte: Branik) in „Südslavka“ s 1. julijem preselita u Zagreb, in ker se je bilo seliti tudi tiskarni, sta lista mislila v Sisku prenehati z 22. junijem. Faktično pa

¹ Isti Zarnik v „Narodu“ 18. aprila.

² V „Narodu“ z dne 2. maja 1871 brani „J.“ hrvatsko opozicijo, češ, da ta-le piše za revizijo nagodbe le s stališčačasne oportunisti, Sicer pa „Madžarom prepustiti se, to je nemogoče. Madžar in Hrvat... sta smrtna sovražnika.“ Sploh pa da raste agitacija za popolno odcepljenje od Madžarov in na to da dela zlasti dr. Mikanec. („J.“, Jurčič?)

³ Poročilo dr. Jos. Vošnjaka. — Tiste, ki so se bali, da bi vsled Tomšičeve smrti list utegnil prenehati, je „Narod“ potolažil že 1. junija, češ, vse je poskrbljeno, da bo list prej ko slej izhajal v Tomšičevem duhu in smislu. — Prva privolitve Jurčičeva je bila le načelna, zakaj o po'robnostih so se potem še dogovarjali; prim. „Lj. Zv.“ 1889, str. 202.

se je „Branik“ od Siska poslovil mesec dni pozneje, 29. julija 1871.

Kdaj je prestala v Sisku „Südsl. Ztg.“, ne vem; najbrž prilično istodobno z „Branikom“.¹ A dočim je „Branik“ dobil v Zagrebu v „Obzoru“ takoj naslednika (1. avg.), je „Südsl. Ztg.“ oživila šele 1. septembra, in sicer kot „Südslavische Correspondenz“, dnevnik, ki mu je bil lastnik (in spočetka izdajatelj ter urednik) g. Mile Maravič. List je torej izpremenil malo svoje ime in gospodarja.²

Svoj program je „Correspondenz“ konkretizirala najjasneje ob svojem slovesu (konec 1872), češ: „Mit der Widergeburt der Nation ins Leben getreten, großgezogen nur von der Begeisterung des Dichters und dem starken Glauben der Jugend, wirkte die Idee des Südslaventums gleich in ihren Kinderjahren wahre Wunder, als lebendiger Gegenbeweis der landläufigen Phrase, daß in der Politik nur der kalte Verstand und nicht auch das warme, hinreißende Gefühl entscheide. Die späteren Tage sind kalt und vernünftig und praktisch geworden. Sie mieden die aufregende Begeisterung großer Ideen und nährten sich lieber vom politischen Kleinverschleiß. Sie kultivierten politische Prozesse, aber trieben keine Politik. Der letzte große Gedanke, der noch hätte begeistern — sollen, war der geniale Schachzug, die zentralisierenden und germanisierenden Pläne der Schmetterling'schen Februarverfassung durch einen konzentrierten Angriff aller österreichischen Slaven und am Sitze des Übels in Wien selbst zu vereiteln... Der Gedanke scheiterte nicht bloß am Widerstande Kroatiens, sondern auch an dem kurzsichtigen Zug der übrigen österreichischen Slavenwelt...“

To je očitno Jelačičev program velike in zato slovanske Avstrije, ki pomeni za Hrvatsko vselej neko Avstrijanščino.

7. Ko je siško-zagrebški nemški pisani list z Jurčičem izgubil slovenskega urednika, je oživila v Ljubljani prejšnja namera, v Ljubljani sami izdajati nemški list za slovenske interese. Že dne

¹ Maravič: „Jurčičev list je kmalu po njegovem odhodu nehal izhajati.“ Dne 24. julija je bil odgovorni urednik Kl. Božić radi nekega članka in dopisa obsojen na „hišni zapor“ in na izgubo nekoliko kavcije; poročajoč o tem dne 27. jul., ga „Slov. Narod“ imenuje „bivši odgovorni urednik.“

² Za ime „Corr.“ je vedel „Narod“ že 1. avg., za urednika pa še ne; dne 3. avg. piše: „Südslavka“ dobi nekega Čeha za urednika.“ — Levec v „Lj. Zv.“ 1888, 427 imenuje pomotoma Jurčičev list „Südsl. Correspondenz“, istotako Glaser IV. 100 in po njem jaz v „Posljednjih Zrinskih in Frankopanih“ (Mat. Hrv.), str. 289. Prav ima Vošnjak v „Spominih“, II, 13.

23. avgusta so „Novice“ znale poročati, da bo 11. sept. dr. Razlag začel v nemškem jeziku izdajati časnik „za politiko, nar. gospodarstvo in društvensko življenje“ (2 krat na mesec) z geslom: „Durch Verständigung zur Vereinigung, durch Arbeit zur Freiheit“ in s posebnim ozirom na jugoslovanske pokrajine ob Adriji — „sad večvečernih pomenkov društva Slovenije o časništvu za slovenske interese.“ List se je zval „Adrija“, a je prenehal že s 1. številko.

Skupna „Südslav. Ztg.“ se je podelila v 2 lista, a oba sta brzo končala.

8. „Südslavische Zeitung“ kot skupen list za Hrvate in Slovence je bil plod ljubljanskega sestanka z dne 1. dec. 1870, kjer je Bleiweis imel važno besedo. Ali in koliko je isti kongres pomagal baš Jurčiču priti v Sisek, mi ni znano; faktum pa je, da „Novice“ (kolikor vidim) nikjer niti z eno besedo ne imenujejo slovenskega urednika listu in se sploh na list ne ozirajo mnogo. Najbrž je tu tiho učinkoval odpor proti „mladoslovincem“.

To je tem bolj čudno, ker so ipak i v Sisku videli v Bleiweisu prvaka Slovencev. Dne 29. aprila 1871 se je Vončina vračal iz zapor v Petrinji v Sisek. „V novinarski herbergi, ki jo je tiskarsko osobe svečano okitilo s trobojnicami, so mu siški in petrinjski meščani priredili sijajen banket. Tu se je napivalo i „na braču Slovence i njihova prvaka Dr. Bleiweisa“ ter se mu je v Ljubljano brzojavil pozdrav, ki ga je Bleiweis prejel baš na zboru „Slovenije“.¹

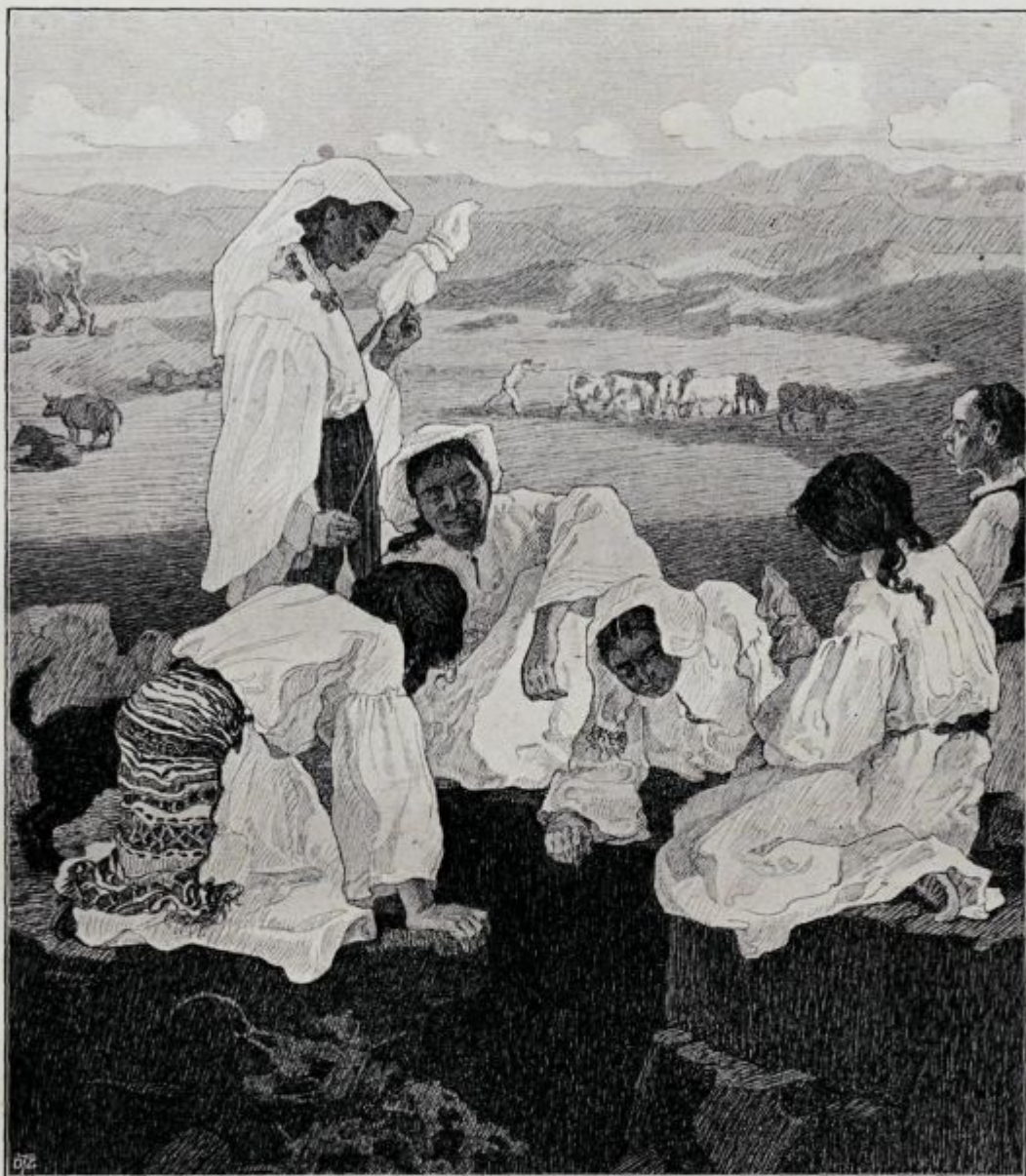
9. Pol leta je bil Jurčič v Sisku. Mestece je štelo takrat 900 prebivalcev. G dr. Jos. Vošnjak mi piše: „(V Sisku) je našel Jurčič prav nepopoljne razmere, še pravega stanovanja ni imel. Pravil mi je, da je moral s početka v neki pristavi na slami ležati.“ No, tudi v Mariboru sta imela urednika Tomšič in Jurčič „brlog“ (Vošnjak, Spomini II. 12). Imel pa je Sisek takrat že pevsko društvo „Danico“ in zagrebško Gledališče je doli koncertiralo; tako sta dne 14. maja 1871 v dvorani „kaptolskog svratišta“ dala koncert člana kazališta Matilda Lesičeva in Fran Gerbič.

Dne 6. marca je uredništvo „Zatočnika“ posetil vladika Strossmayer.

* * *

Ko ni šlo na Dunaju pri „Zvonu“, pa je šlo v Sisku, in Sisek se je mogel zameniti z Mariborom. Čim večje ozemlje, tem večja seljivost, tem širši izbor služb. Kdor propade na malem ozemlju, propade sploh ali gre — za prokletimi grabljami.

¹ „Branik“ 29. apr. 1871.

. . . primaknile so se še bliže k jami in se vesile nad njo in jo razgledavale, dokler se ni eni, ki je bila med njimi najlepša, vreteno izmaknilo iz roke . . .

LJUBA BABIĆ ml.: PRAVLJICE.

ŽIVLJENJE.

SPOMINU OČETA IN MATERE.

I.

Pokoja ni!... Življenje — bojevanje...
Za vsako nado skritih sto prevar
pretvarja jasno slutnjo v medle sanje.
Usoda trda — ta je gospodar?

Ubije skrb te... Ha, kako vsakdanje!
Da le dolgá ni, kaj nam drugo mar!
Zakaj pa ti prišlo ni prej spoznanje,
da za življenje si prešibka stvar?

Življenje, ti kipeča poezija,
ti blaženosti neizčrpni vir,
zlu vsemu najpravičnejši sodnik!

Kar čujem pesmi, vse so sreče vzklik,
in vsepovsod samo razkošja pir,
samo ljubezen... Molči, ironija!

II.

Poberi kamen, vrzi ga namé!
Obleci rokavico, da beline
ne oblatiš maziljene roké!
Ubij me, da en grešnik več izgine!

Prokletstvo meni, blagoslov naté!
Da moreš blažen do neba višine,
ukazal zvezdam bi, naj pogoré,
svet naj pogrezne se v peklà temine!

Saj res! Na zemlji mi smo brez koristi,
mi bogokletniki in zajedalci,
z očmi požiramo se od zavisti!

Nov svet naj vstane, njega stanovalci
bodite, z lilijo v ročici čisti,
le vi, semen popolnosti sejalc!

III.

Gospod moj Kristus, ki na križ pribit
za grešni svet izdihnil si brez greha,
pogled naté trpinu je uteha,
ki je s trpljenjem grehov vseh umit.

Bogati svet gre v Rim se pokorit,
ko se hlepenje po slasteh upeha;
v znak, da nikdár pobožnost ne preneha,
ves s svetimi je znamenji prekrit.

Objel Boga ti z ognjem si srca...
A žejnemu so žolča piti dali,
da je bolest vzkipeła do vrhá.

Kdaj bodo li krvniki mirovali
in v srcu tvojem skritega Boga
dokdaj s hinavščino zaničevali?

IV.

Drhti pobožna množica, kleči
pred tabo, mati božja porodica:
„Obrni k nam preblaga svoja lica,
od vsega zla nas osvobodi ti!“

Mogočen glas po cerkvi zagrmí:
Ne mara solz samo nebes kraljica;
od križa naj se k delu spne desnica,
moč rodovita naj Boga časti!

Beseda sama, z jokom prepojena,
nikamor klenih zrn ne zaplodi;
če je rešitev, v delu je rojena!

Poglej, kako ti polje trudno spi!
Napor tvoj kot daritev posvečena
stoteri plod iz mrtvih tal zbudi.

V.

Na mladi gredi sladka roža klije:
na belih prsih dete drobno spi...
A materi oko otožno sije:
umre naj sad ljubezni? — Naj živi!

Kadár srce ob srcu vroče bije,
poljub duš dvoje v eno pretopi —
priroda zakon večni svoj odkrije:
iz dveh življenj se tretje porodi.

Iz tebe za nas vse rojeno dete
ti, mati, góji, ti srce mu daj —
plačilo ti njegov je nasmehljaj.

In ko moči ljubezni tvoje svete
v njem so spočele voljo in značaj —
življenje pride, vzame ga tedaj.

VI.

O, mati!... Vseh besed najslajša ti!
Luč, ki žrtvuje sebe, da nam sveti;
kot solnce nehalo bi plameneti,
mraz čuti dete, kadar te več ni.

Podoba tvoja v srcu mi živi . . .
Imam zdaj, česar nisem htel imeti:
svetišče, kjer ne jenja mi žareti
ljubezni plamen tja do konca dni!

Kje tisti čas je, ko sem prvič vzel
slovo od tebe!... Zdaj sva se združila:
smrt zopet da, kar vzame žitja sila.

Počivaj, mati!... Čas je nevesel!
Lagal bi, ako radostno bi pel —
še bolj bom s tabo, ko bo ura bila!

VII.

In oče!... „Prvi moram jaz stopiti
na pot skrivnostno; nič se ne bojim...“
Kot da bi hotel tamkaj urediti
lep nov nam dom, ko pridemo za njim..

Resnica mora se povsod glasiti!
Kar čutim bóli, jo molče trpim,
kar radosti, jo hočem z njim deliti,
ki mi je sosed — saj sam ne živim.

Na trti grozd — na možu čast, beseda!
In kamor stopiš, stoj, četudi sam;
a pamet, preden kaj stori, pregleda.

Račun med delom in vestjo imam
ves v redu; svet naj hvali, naj objeda —
sedaj grem v smrt — ni poti več drugam!

VIII.

Poznam ga, ki težak vojuje boj
od davnih dni do ur današnje sile:
moči so zle svobodo ugrabile,
nalile v kupo mu grenak napoj.

Kam je pogled od tebe splaval tvoj?
Kdaj bodo se verige razdrobile,
ki so te v tlako drugim priklenile?
Živiš, umiraš li, ti narod moj?

Dovolj je vzdihov, preveč je solzá,
dospel je davno čas, da misliš nase,
in pónos vrže strah ti iz srca!

Tvoj dom samo naj po grobeh pozna se?
Kar roka more in kar glava zna —
to naj korak ravna ti v nove čase!

IX.

Podaj mi, brat moj, žuljavo rokó,
v prirodo greva, koder solnce seva:
tako je dobro, da še trn vzcveteva,
ko srka vase luč vsemožno to!

Naj sveti, greje, koder je temný!
Besede večne moč se razodeva,
kadàr v globini duše se razgreva,
o čemer slutil si, da je mrtvó.

Vihar strasti, spoznanja bridki čas,
železna pest sedanjosti nemile
na dnu srca budi tvoj speči jaz.

Zbudi se, vstane v tebi človek... Sile
duš mrtvih so dobile svoj obraz:
vse plašne so roké se v pest sklenile!

X.

V pomladnem dihu nova kal poganja,
vsa rast od zemlje k solncu hrepeni;
življenja vreden ni, kdor danes sanja,
si luči, prerojenja ne želi!

Kadàr se k duši črn obup naklanja,
zaupnost v lastno moč ga prepodi!
Vsa mlada kri vzkipi naj od spoznanja:
junaštvo naše le v pravljičah spi!

Tri prste kvišku!... Stopi sin do sina!
Kdor rabi nas, pripravljen imaš:
osvete hoče žalostna davnina!

Hej, mladi rod, se li na boj ravnaš?
Alenčica te čaka — domovina!
Čuj, vstani, vojvoda, naš kralj Matjaž!

POKRAJINSKO OZADJE JURČIČEVIH „ROKOVNJAČEV.“

Dunajska cesta od obrtnih Domžal doli proti belemu Brdu s svojo vabljivo pokrajino. Kolikokrat sem jo prehodil in prevozil kot dijak! Veste, to je bilo tiste čase, ko še ni tekla kamniška železnica in smo moravški študentje hodili ali peš v Ljubljano in domov ali pa so nas naglali na navadne lojtrske vozove s škripajočimi kolesi, včasih pa tudi na pokrite vozove z običajno zeleno streho; ti vozovi so bili nekdanj vsakdanja prikazen po kmetskih cestah, danes pa so že skoro docela izginili; izpodrinili so jih novi, moderni z lepimi, zložljivimi strehami. Vesel in otožen sem jo prevozil, to pokrajino. Vesel in židane volje in mladostno razposajen, kadar sem zahajal na počitnice in je moje mlado srce tako koprnelo po domači vasi; otožen in zamišljen, kadar je bilo treba dati slovo rojstnemu kraju in se vrniti v šole.

Pa se je nisem nagledal te pokrajine. Vsakokrat se mi je pokazala v novi lepoti, ki je prej nisem opazal, in se mi odkrila v zanimivih obrisih in konturah, katerih prej nisem videl. In kaj čuda, da se me še sedaj, ko je dijaška zlata doba davno za mano, večkrat polasti neutešljivo hrepenenje po tej okolici. In tedaj se otresem vsega dela in vseh skrbi, pa jo mahnem doli proti Domžalam in proti Brdu.

Mogočno se vije med hišami, skozi polja in travnike dunajska cesta. Kakor bi se zavedala svoje imenitnosti, da je velika cesta, ki drži proti cesarskemu Dunaju, pa da je že silno stara; saj so jo zgradili Rimljani. K njej pa se pritiskajo mične vasi in vasice: Vir, Dob, Želodnik, Prevoje, in po teh vaseh je često videti velike stavbe, hiše in hleve, vse zapuščene; veselo življenje je norelo todi, ko se je ves promet vršil po cesti, sedaj pa vlada tu praznота in gosta trava poganja po dvoriščih, koder so pred leti obstajali ponosni parizarji z močnimi konji.

Za prijaznim Virom se na levi in desni vélike ceste beli velika vas Dob. Na bližnjem gričku se nad njo dviga mala cerkvica Sv. Trojice, odkoder uživa popotnik prekrasen in veleobsežen razgled; o cerkvici sami pa ve ljudstvo povedati, da postane svoj čas še imenitna romarska cerkev. Od Sv. Trojice naprej se razteza temno obraslo gorovje z vrhovi Muravica, Cicelj in Slivna. Prav pred nami se smehlja nasproti „lepa gora Limbarska“, nekoliko niže pa nas pozdravlja Sv. Mohor na strmem hribu. V bližini Doba samuje v senčnatem gozdu prostorni grad Krumperk, nekdanj bivališče junaškega barona Ravbarja.

Na levo drži iz Doba okrajna cesta proti Kamniku. Ob njej se skriva med gostim sadnim drevjem grad Črnelo, za njim pa lepa vas Radomlje. Nad Radomljami čuva na eni strani Marija na samotno stoječem hribčku Homcu, na drugi pa mična cerkvica na Rovih, za katero stoji v samotni dolinici znani grad Kolovec. Homec nam zapira pogled proti Kamniku, v čigar ozadju kipe v nebo Solčavske Planine z obsežnim Kamniškim Sedlom, ki ga ljudje večkrat imenujejo tudi Jermanova Vrata, menda po Jermanu, poglavarju „rokovnjačev.“

Cesta drži mimo Kriinskega Griča, na čigar razrastku je pozidana lepa gotična cerkev na Krbinu: v njej so pred leti odkrili jako starinsko slikarijo, ki so jo bili nevedneži pobelili. O stranskih vratih te cerkve pripovedujejo ljudje, da so ohranjena še iz turških časov. Na njih je baje še videti luknja, ki so jo izsekali Turki ob nekem napadu; pri tem pa je odletela trska enemu izmed nevernikov v oči in ga oslepila: to je sovražnike tako oplašilo, da so jo pobrali naprej; v cerkvi skriti kristjani so bili pa rešeni. Praviijo, da so pred leti hoteli nadomestiti ta stara, stranska vrata z novimi; čez noč so izginila nova in na njih mestu so zjutraj našli stara, ki jih sedaj

puste v miru kot častitljiv spomenik na turške napade.

Za Prevojami se otvori nova pokrajinska slika. Na lahнем gričku se ti na levi zablesti ponosni grad, proti kateremu drži lep in dolg kostanjev drevored. To je Brdo, rojstni dom pokojnega romanopisca Janka Krsnika. Lego ima že tako prijazno in mično, da se more v tem malokateri grad na Kranjskem meriti ž njim. Proti severu ga zaslanja mrko hribovje, na drugi strani pa se nudi opazovalcu ljubek razgled po vabljivi okolici. Na levi pozdravlja Limbarska Gora, na bližnjem holmcu Gradišču se je naselila Sv. Marjeta, prav v nasprotnem pobježju ima sv. Luka svoje svetišče, ki je ena najlepših gotskih stavb na Kranjskem, tam na levi sredi sadonosnih vrtov pa domuje Sv. Lovrenc v spodnjih Kosezah. V ozadju se ti kažejo vrhovi, Muravica, Cicel in Grmače, ki varujejo prijazno moravsko dolino. Holm, na katerem je pozidano Brdo, opasuje vas Lukovica s svojimi travniki, ki jih napaja ribnata Radomlja. Ako pa stopiš ob Radomlji navzgor, prideš skoro v znani Črni Graben. Črni Graben je ozka dolinica, sem in tja skoro soteska, ki vodi čez Krašnjo, Blagovico in Šent-Ožbalt tja proti Trojanam in štajerski meji.

Pokrajina od Domžal do Brda ima na sebi nekaj idilskega, skromnoljubkega. Le vinogradov in zidanic manjka, pa bi človek rekel, da hodi po Dolenjskem. Seveda nas pogled na bližnje planinske orjake takoj opozori, da smo tu na Gorenjskem in da se živahna, mladeniško razposajena vingradna dolenjska stran nahaja „čez tri vode, čez tri gore“, tam daleč za Savo. To pa ostane, da ga ni kmalu tako prijaznega kraja, kakor je oni za Domžalami tja proti Brdu.

Ta mična okolica tvori tudi pokrajinsko ozadje Jurčičevim „Rokovnjačem“. Radomlje, Kamnik, Kolovec, Rove, Brdo, Črni Graben pa Kamniško Sedlo, to so kraji, koder so živeli in trpeli Nande, Polonica, Blaž, Bojec, Obloški Tonče.

Prav zadnje čase svojega življenja, ko je bilo njegovo zdravje že zelo natrto, je prišel Jurčič k svojemu prijatelju Krsniku na gostoljubno Brdo, da se ondi poživí in pokrepi. Prijatelja sta zahajala v lepo okolico; lovila sta po grajskih gozdih. Kersnikova mati je z velikim spoštovanjem hranila puško, ki jo je Jurčič jemal na lov. Seveda je Jurčič z bistrim očesom opazoval tamkajšnje tujstvo. Mnogo so še tedaj vedeli kmetje povedati o „rokovnjačih“. Stvar ga je zanimala. Zasnoval je tedaj svoj lepi roman „Rokovnjači“, čigar dejanje je postavil na Brdo in v njegovo okolico. Pisal ga je, ko je že zorel za smrt; ker

ga je prehitela prerana smrt, je Krsnik nadaljeval in dovršil započeto delo svojega prijatelja.

Nandetovo ljubico Polonico je Jurčič videl na nekem izprehodu po brdski okolici. Krsnik piše o tem v zadnjem poglavju „Rokovnjačev“:

„Ko sva predlanskim z ranjcim Jurčičem šla na izprehod čez kolovške gozde, vodila naju je pot tudi mimo Mozolovine. In tam pri čebelnjaku je sedela stara, sključena ženica, katera naju je prijazno pozdravila. Govorili smo nekoliko besed, in potem sva šla dalje in jaz sem prijatelju pripovedoval, da je to Mozolova Polonica, kateri ljudje tudi sadaj še tako pravijo in o kateri trdijo, da je bila nekdanj „rokovnjaška baba“. Posestvo je bilo sedaj uže last nje vnuka, in ona je imela tu živež in poboljšek izgovorjen. Doma se je mudila največ pri pravnukih in molila je, mnogo molila. — To pač tako pride na stare dni! — Lansko zimo pa so jo pokopali tam gori na rovskem pokopališču, tja, kjer sta uže skoro sedemdeset let počivala strijc Blaž in Pavlek.“

Pokrajina, o kateri smo govorili, je v mnogih slučajih služila tudi Janku Kersniku za ozadje njegovih povesti. Pa vzemimo njegova daljša dela: „Cyelamen“, „Testament“, „Očetov greh“, ali zanimive njegove kmetske povesti: „Znojilčevega Marka bozja pot“, „Za čast!“ „Rejenčeva osveta“. Čisto naravno: saj je morala mogočno vplivati nanj s svojo mično pokrajinsko sceno.

Lepa je ta okolica, pa tudi pomenljiva za naše slovstvo. Poklonila nam je zaslužnih, odličnih literatov. Na Prevojah se je rodil duhoviti dr. Jakob Župan, v Spodnjih Kosezah je tekla zibel odličnemu političnemu pesniku Ivanu Veselu Koseskemu, izpod Limbarske Gore, iz Krašnje, sta prišla pripovednika Andrejčkov Jože (Podmilšak) in Fran Maselj (Podlimbarski), vse pa je nadkrilil elastični pripovedovalec Janko Kersnik, doma na slikovitem Brdu.

Ko pišem te vrstice, mi mami uho ubrano pritrkovanje zvonov, ki pozdravljajo Mali Šmaren. Oko pa mi pogosto uhaja skozi okno tja proti vzhodu in obstaja na malem hribu: na Limbarski Gori, ki se blišči kakor pozlačena v žarkih večernega solnca. Limbarska Gora! Središče premnogih mojih mladostnih spominov in v sedanjih dneh često predmet mojega hrepenenja. Tista Limbarska Gora, pod katero se je doigraval krvav čin iz Jurčičevih „Rokovnjačev“: zavraten napad na francosko blago, gora, ki kraljuje tako ljubo nad pokrajino, kjer se vrši ta Jurčičeva povest.

PAVLA.

(Konec).

IV.

... Nekdo trka in kliče.

„Naprej!“ — sem se oglasil in se takoj nameril, da odprem sam vrata, pa je bila Pavla že prej sredi sobe.

„Kaj?“ — sem se začudil in skoro sapo mi je vzelo. „Kje sta pa teti?“

„V Konjicah“ — je pojasnila in dostavila: „Hvala Bogu!“ —

„Kako pa?“ — sem se začudil dalje. — „Kako pa?“

„Kakor vidite!“ — je ročno odgovarjala in jako rdeča in vsa sveža je bila videti. „Sama sem prišla, ker se mi je ponudila prilika. Zdelo se mi je tudi prav, da vas prijateljsko pozdravim in plačam trud, ki ste ga imeli z mojim ranjenem! Koliko torej?“

„O — prosim, prosim!“ — sem bil vljuden, a vendar še vedno jako radoveden: „Ali kako pridete vi sami do mene?“ —

„Kako, kako?“ — je veselo ponavljala. „Tako, kakor drugi ljudje!“

„In teti?“ — sem se domislil.

„O — vem, vem!“ — je zamahnila malomarno z roko. „Prav uverjena sem, da se je vse grajsko osebje raztepljo na vse vetrove za menoj. Tudi policija, orožništvo — vse je gotovo alarmirano! Tetama so že davno osiveli lasje; zdaj mislim, da jima od teh silovitih skrbi ozelelenijo!“ —

„In škandal?“ — sem opomnil.

„On pravi“ — je pričela in jaz sem jo prekinil: „Kdo je ta ‚on‘?“ —

„No, moj zaročenec, Julij Marin, slikar, ki ste ga vi zdravili. Tisti Frane ga je obstrelil, ki je vas vozil. Veste, pa sem se tudi nad njim maščevala. Enkrat, ko je sedel na tleh zunaj pred hlevom in snažil komate, sem mu prišla tiho za hrbet, pa sem ga kar s pestjo stegla po glavi in ga suvala v piškava rebra. Videl je sicer, da ni šala, izpraševal me je, ker ni vedel vzroka, jaz mu pa tudi nisem mogla povedati zakaj.“ —

„Prej ste pričeli nekako, da on pravi!“ — sem hotel obrniti pogovor na prejšnji tir, a ni šlo takoj.

„Čakajte,“ je hitela Pavla — „še to-le vam prej povem: Pri nas doma smo zdaj kakor v trdnjavi. Vežna vrata so zdaj še trdneje zaklenjena, vsak tujec pride preko praga le z največjo težavo, beračem se daje vbogajme skozi lino; ko se stori večer, nastopita hlapec Franc in hišnik Jaka s svojo nočno stražo. Vsak ima na hrbtu staro, zarjavelo in s ščetinami nabito puško, eden kašlja od ene, drugi hrope od druge strani in oba se zadaj za gradom srečujeta: „Bog, Franel!“ in odgovor: „Bog, Jaka!“ Pa zopet nazaj in enako do jutra!“ —

„Čakajte“ — sem hotel govoriti, pa je bil naval njenih besed tolik, da nisem mogel od nikoder blizu.

„Veste, tisto noč“ — je hitela naprej — „to je jako neprijetno. Človek sloni pri oknu, se pogovarja oddaleč s svojim fantom, prav polahko seveda in jako previdno — pa naenkrat: bu! Zabliška se, fant zakriči in steče, jaz v strahu, da se vsa tresem. No, sicer sem si mislila: ni nevarno, samo ščetine so, ampak vseeno, ali ne? Revež, zaradi mene je tako-le prizadet — Razumete?“

Zopet sem hotel nekaj reči, zinil sem že, pa je bilo že prepozno.

„In zdaj-le“ — je žuborela govorica iz njenih ust. „Mislite, da je bilo samo malo težavno, sploh na kak način s takim človekom zameniti misli, ki stanuje zunaj grada? A — hã! Kaj pa še! Jako, jako težko je bilo! Jaz sem že sploh mislila: no, ta je lepa! Zdaj boš pa obtičala kakor žoga v žlebu. Igre je konec, amen! Pa veste, kaj je bilo? Tako-le, le poslušajte: neko popoldne — ni ravno dolgo od tega — slonim na oknu in gledam na cesto. Jaz sem sploh vedno gledala na cesto, ker sem bila prepričana, da če pride odkod, pride pač le od tam kaj dobrega.

Torej strmim po cesti, pa prikorači prav v smeri od tega mesta sèm mimo grada mlad fant. Upi-ram oči, spoznam, poskočim ob oknu, zamahnem z obema rokama v pozdrav in se nasmehnem od veselja: saprament — pošepetam — moj fant je! On tudi kima, kaže belo pismo, gre z njim za obcestni kanton, razbrska tam s prsti zemljo, položi vanjo svetli list in ga zagrebe. Pomaha zopet s klobukom in gre. Bravo! — si mislim, zaplešem po sobi, preobrnem stol, razlijem v kozarcu vodo, hitim v pritličje, kjer bere vedno iz debelih mašnih bukev teta Ema, skočim v njeno naročje, objamem jo dvakrat od leve in dvakrat od desne, stiskam k sebi, da kar slišim, kako ji škripljejo stara rebra, in jo lepo prosim: „Tetka, zlata, mila tetka! Skozi okno sem opazila ob steni še tri marelice, ali smem ponje?“ — „O ti sladkosnednica ti!“ — se oglasi ona in se vsa topi od same milobe, poljubljuje me brez konca in kraja, nazadnje pa pusti iz hiše. Jaz pa — kako pak — za gradom na cesto in naglo do kantona in do pisma. Berem urno, vidim kako zahteva fant, da za en dan uidem od doma, obljubljuje, da me bo čakal vsako jutro od tekočega dneva dalje pri znamenju na križpotju pol ure od nas, in jaz sem za vse takoj pri volji. Zjutraj že uidem! — si mislim, pismo stlačim v nedrije, tečem nazaj v grad in k teti Erni. „Kakšne so bile marelice? — me vpraša in jaz odgovorim: „Sladke, sladke! Če bi ne bile tako nebeško sladke, pa bi bila gotovo tudi tebi eno prinesla! Tako sem pa vse sama pojedla!“

„Ali škandal!“ — sem posegel jaz naglo vmes, ko si je Pavla oddahnila.

„Moj fant pravi“ — je razlagala — „da njega to čisto nič ne ženira, če mene enkrat siloma ugrabijo sredi ceste in me odpeljejo nazaj v grad. Pa bi se me tudi polastili policaji ali pa žandarji — trdi on — da to ni zanj še daleč nikakšen škandal. In če njega nič ne ženira in če zanj ni škandal, kajpada da ni tudi zame! Na tak način je sploh vse v redu in se mi ni bati ničesar!“

Jaz sem zmajeval z glavo in privzdigoval rame, čudil sem se in smejal obenem.

„Torej hitro!“ — je hitela ona. Koliko stane vaše zdravljenje? Mudi se mi, vidite. Fant me čaka: spodaj pred hišo hodi gor in dol. Sploh sva že od včeraj jutro skupaj; vedno se meniva, pa si še zdaj nisva vsega povedala. Torej koliko?“ —

Ko je odšumela po stopnicah v rožnati obleki, v širokokrajnem slamniku in z majhnimi, svetločrnimi in ozkimi čeveljčki na nogah, sem

se nehote spominjal davnih, davnih in prešernih mladih časov, sedel nazaj k mizi, iztegnil se s stola k oknu, potegnil kvišku zaveso, kakor bi imel premalo svetlobe okoli sebe in premalo solnca, pa se zagledal v solnčno poletno popoldne. Tam daleč onstran hiš po nizkih holmcih so se zlatila prostrana pšenična polja, svetila so se v močnih žarkih in se od časa do časa zmajevala kakor svetlo jezero. Da bi jih ne bil gledal že tolikrat, kako se zlate v luči poletnega solnca, da bi jih gledal — sem si mislil in želel — danes šele prvič ali vsaj šele dvajsetič!

V.

To pot sem se peljal proti Konjicam v koleslju in po jesenski krajini. Vsa polja na desno in levo so bila že izpraznjena, jate majhnih ptic, ki so se izpreletavale po zraku in se spuščale na tla zdaj tu in zdaj tam, so neprenehoma dolgočasno cvrčale in cvilile in tisti zaspani in umorljivi ton se je razlegal na dolgo in široko, napolnjeval vse ozračje in se čisto primerno mešal z daljnimi meglami, ki so se plazile po hribih, in z nizko visečimi oblaki, ki so se vlačili vedno naprej in nazaj in nikamor niso prišli. Cesta ni bila zdaj nič več svetla kakor spomladi ali poleti. Umazano siva je bila, prevlečena mestoma s temnejšimi progami, ki so se od blizu svetlikale motno, neokusno in skoro ostudno.

Spredaj je sedel hlapec Frane in dihal tako, da se je čulo takrat, kadar je vlekel sapo vase, kakor bi potegovala počasna žaga preko grčavega lesa, držal se tako sključeno, da se je nahajala včasih hrbtenica v enaki višini s temenom, vedno kašljal in pljuval in nagovarjal konja: „Vrane, griva košata, teci ti, vrag te zaplašil!“ —

Kmalu je pogledal izza polgolega drevja znani grad, zdaj ves prepleten z jesenskim škrlatom venočega listja, ki je plezalo po njegovih stenah in črni strehi. Grajski pes je pritekel, cvilil in lajal, mahal s košatim repom in skakal pred konjem, kakor bi ga hotel vsak hip hlastniti v smrček.

„Kaj bo pa danes?“ — sem si mislil, ko sem stopil s koleslja in izročil kovčeg služkinji, da ga ponese za menoj. Pridem v sprejemno sobo spodaj v pritličju in obe teti že čakata. Prva samo vzdihne in pogleda menda s solzami v očeh skozi okno, druga pokaže na usnat stol, kamor sedem, in se oglasi: „Ali vi veste, gospod doktor, kaj je bilo zadnje čase pri nas?“

„Roparji in razbojniki?“ se navidezno začudim.

„Tudi, tudi!“ — pravi teta. „Denarje slutijo pri nas, pa se vedno pritepe kak potepuh v bližino grada! Ali, gospod doktor, še nekaj vse hujšega se je pripetilo! Pavla, naša Pavla je pobegnila. V mestu sva jo dobili s sestro z nekakim neznanim, a vidno zelo spačenim mladim človekom!“

„Tisto, da je bila v mestu, vem, ker je bila pri meni, drugo, kako ste jo zasačili, mi ni znano!“ — sem povedal odkrito.

A govoreči ženski ni bil moj odgovor prav nič po volji. „Za božjo voljo“ — se je razvnela in sklenila suhe roke kakor k molitvi — „za božjo voljo, pri vas je bila in vi jo kar tako — tebi nič meni nič pustite, da gre svojo pot?“ —

parkrat v — v njeno spa—spalnico, pa sem jo našla vso rdečo v o—obraz! Roko sem ji po—položila na čelo, pa — pa je bilo vroče kakor razbeljeno žele—lezo!“

„Nič hudega!“ — sem menil. „Mlade, razburljive sanje!“ — A ona je ostala pri svojem prepričanju in podrhtavala dalje. „O—o—o—ne!“ — je odmigavala s tankim kazalcem kakor šilo. „Gla—glavobol je bil — tako ja—jak glavobol, da se je revici zmedlo! Zju—zjutraj je zato ne—koč pobegnila—la!“ —

„To ni res!“ — sem oporekal. „Pri meni je bila prav zdrave pameti! Sicer pa: kje jo imate? K njej me peljite!“

„Ta—takoj!“ — je zaihtela govornica. „Zu—

POŽEGA.

„Jaz vendar nimam nobenih pravic, da bi križal ljudem taka pota in dejanja, ki so jim ljuba!“ — sem se zagovarjal.

„Ali vendar, vendar!“ — je ponavljala teta in njena sestra, ki je dozdaj molčala in mečkala v suhih rokah bel in vidno od solz moker robec, je nenadoma izjecljala med jokom naslednje stavke: „Jaz sem vse že naprej vedela!“ — je pričela.

„No, pogledjte!“ — sem rekel oni teti, ki je prej z mano govorila. „Ta gospodična je že vse naprej vedela! Zakaj ni ona preprečila?“ — Ali jokava ženska je zamahnila z rokami in jecala dalje: „Človek sluti, ko—koliko človek sluti in — in vendar ne stori! Po—ponoči sem šla par—

naj se je prehladila, zdaj je čedalje bolj bleđa in tudi po—pokašljeje!“ — Pri teh besedah sta se obe ženski spogledali in hkratu na glas zajokali in pritisnili bele robce na oči.

„Ali — za vraga!“ — me je jezilo — „K njej me pustite!“ —

„Ančka!“ — sta klicali služkinjo. „Pelji gospoda k Pavli!“ — In tako sem srečno prišel do stopnic, po njih v nadstropje in po hodniku do Pavline sobe.

„Dober dan!“ — sem jo pozdravil in ona je takoj zardela, ko me je zagledala, in ostala taka ves čas, dokler so trajali najini pomenki. Ob koncu pa sem se jaz zasmel na ves glas,

ker nisem mogel drugače, ona pa se je obrnila stran, zakrila z obema rokama svoj zardeli obraz, pa se še sama prav hudomušno zasmehljala. In nato se je zravnila, se obrnila k meni, zapeljala na sredo sobe usnjat naslonjač in sedla vanj tako, da je gledala proti vratom. In je dejala: „Zdaj se prične! Vi, gospod doktor, pojdite v pritličje in izjavite tetama resnico, — jaz pa bom na tem mestu sprejemala!“

„Bravo!“ — sem rekel, se poklonil in odšel v pritličje.

„Kaj ste opazili? Kakšna zdravila bi pomagala?“ — sta vpraševali obe teti hkratu in jaz sem odgovarjal! „Slučaj je isti kakor prvič, samo da je bolj akuten! Omožite jo nemudoma!“ —

„Ali — ali“ — sta se vznemirjali — „ali, gospod doktor, ali ste jo videli, kako je slaba, kako peša, kako sploh — oh, omožiti jo, to bi se reklo: potisniti jo smrti v roke!“ —

„Čakajte,“ — sem ju miril — „in pripravite se na naslednje besede! Pavli se je pripetilo sploh nekaj popolnoma žensko-človeškega: v blagoslovljenem stanju se nahaja!“ —

Obe teti sta vstali, kakor bi ju vrgle vzmeti mehkih naslonjačev s sebe, zinili, ne da bi se katera od njiju oglasila, potisnili desnici na čelo, iztegnili levici od sebe poševno na kvišku in tako obstrmeli kakor apostoli v izpremenjenju na gori. Nekaj časa sem ju gledal, a pozneje sem ju pogovarjal in izpodbujal k nadaljnji pozornosti.

„Stvar“ — sem rekel — „če se premisli s čisto naravnega človeškega stališča, ni vredna, da bi vzbujala take ali take pozornosti, ali da bi celo razburjala. Nekaj takega se dogodi pri ženskah vsak čas in povsod! Najboljše in najumestnejše pa se zdi — vsaj moje mnenje je tako — če se Pavli v toliko ustreže, da se poroči s tistim skrivnim zaročencem, ki ga ima rada!“ —

Te moje besede — vsaj dozdevalo se mi je tako — so ostale popolnoma same zase in neposlušane in neuvaževane so izzvenele. Pri obeh tetah sem opazil zdaj hipoma čisto enake geste, kakor se vidijo po odrih pri tragičnih junakinjah v trenutkih odločitve za smrt: prej iztegnjene roke se naenkrat skrčijo, prsti zgrabijo za prsi, glava omahne nazaj, hipoma zopet naprej, celo truplo nekako buši do mize, kjer stoji navidezni strup, levica še drži krčevito za grudi, desnica strastno oprime kozarec, ga nese k ustnam in — limonada izgine v grlu.

Teti sta stekli nekako sunkoma k vratom, pustili vse na stežaj odprto, koder sta letali, hiteli po stopnicah navzgor do Pavle in zopet nazaj kakor brez misli, topo izpraševali zdaj tukaj

in zdaj tam, švigali tako dober četrť ure semintja kakor dvoje starogrških furij, pripeljali nazadnje Pavlo v sprejemnico in sikali vanjo:

„Povej — povej“ — sta skakali proti njej — „zdaj — tukaj — povej!“ —

Gospodična Pavla je ostala prav mirne krvi in se ni kar nič razburjala: „Kakor je povedal gospod doktor“ — je pokazala mene — „tako mislim, da je!“

Teti sta omahovali po usnjatih naslonjačih, skakali kvišku, tekali okrog mene in Pavle, sedali nazaj in neprenehoma vzdihovali. Ko sta se pomirili v toliko, da sta pričeli malo premišljati, in ko sta se zavedeli spoznanja, da je taka zadeva pravzaprav še dandanes in torej v modernih časih še precej podobna škandalu, sem se oglašil zopet jaz in to — kolikor se zavedam in spominjam — čim najmožateje.

„Za vznemirjenja, za razburjenja, za takozvane domače scene“ — sem govoril — „je zdaj, to lahko vsak uvidi, popolnoma prepozno. Najbolje je, da se stvar mirno uredi. Pavlin zaročenec se obvesti, naj pride na pomenek, in čim prej se obhaja poroka, tem bolje bo za to grajsko poslopje. Jaz poznam gospoda zaročenca. Denarja sicer nima, službe tudi ne, ampak mesto vsega je umetnik v slikanju. Jaz sem socialist! Kaj je treba na primer, da bi ženska, ki je sama dovolj bogata, jemala enako premožnega ženina in bi se nepotreben in previsok kapital brez potrebe kopičil? Pomeša naj se bogato z revnim in revno z bogatim, kapitali naj se tako razdelijo, da jih ne bo tukaj preveč in tamkaj premalo, ampak povsod enako! To je v tem slučaju moje socialno mnenje!“ —

„Pavla me je hvaležno pogledala, bližnja izmed tet pa je poskočila na svojem naslonjaču, kakor bi se hotela zakaditi v najsovražnejšem smislu naravnost vame.“

„Ali — ali — ali“ — mi je nekako pretila in nobene druge besede ni spravila iz sebe.

„Kaj sem jaz kriv?“ — sem se ji čudil. — „Jaz si vendar zaradi te zadeve vsak čas lahko z najmirnejšo vestjo umijem roke, vzamem klo-buk in rečem zbogom!“

„Oh, oh!“ — je vzklikala druga teta. „Tega ne storite, samo tega ne storite! Zdaj nas ne zapustite, ko je treba moža v gradu, pa ga nimamo!“ — In tista, ki mi je prej pretila, se je pričela zdaj prijemati za glavo, hodila naglo semintja po sobi in v eno mer ponavljala: „Tak škandal, tak škandal, tak škandal!“

Vsi posli so se zbrali zunaj v veži, zmajevali z glavami, hropeli in kašljali, sklepali roke

in se preplašeno in radovedno spogledavali. Tudi pes Sultan je zasledil izvanredni položaj, letal med nami po sobi od enega do drugega, vohal zdaj tega, zdaj onega, nekaj časa sedel in si ogledaval vse po vrsti, pa zopet tekal po prejšnjem vzorcu.

Šele zvečer smo sklenili, da se odstrani škandal, da se ohrani morala in da ostane ime bodočega grajskega prestolonaslednika ali prestolonaslednice kolikor mogoče neomadeževano; pokliče se Pavlin skrivni zaročenec jutri na dvajsetega septembra tega in tega leta na dogovor. O povabilu ga obvesti Pavla sama.

Jaz sem dobro prespal noč na gradu, Pavla tudi, a obe teti jako slabo. Ko so je zdanilo, sta že kašljali po hodniku, klicali različna imena služinčadi in ukazovali različne naredbe. Pri zajutreku v jedilnici sta bili videti obe jako blede, in ko sem poizkusil jaz z dobro voljo in šalami, sta se obedve naenkrat ozrli vame s tako pomilovalnostjo v očeh, kakor bi izsledili in spoznali v meni najzakrknjejšega grešnika zelo malovredne sorte. Govorili nismo torej nič. Pavla je bila videti veselo vznemirjena, vselej je skočila k oknu, kadar je zaropotal po cesti voz, in se enkrat ob enakem ropotu celo izpozabila z naslednjimi besedami: „Zdajle se je pa pripeljal!“ — Teti sta srebali zelo rezervirano kavo, jaz sem si privoščil kruha in meda in psu, ki se je smukal okoli mojih nog, sem polagal med zobe za kratek čas razne skorje in odpadke.

Nekako okoli desete ure se je pripeljal v izvoščku ženin. Visok je bil, mlad, dosti zastaven, v obraz nekoliko zanimivo blede, v oči jako živahen, odkritosrčen in vidno duhovit. Oblečen ni bil ravno bogato, vendar zelo okusno. Pod vratom je nosil črno, mehko kravato, zavezano v rahlo pentljo, na levi roki se mu je svetil nekaj star rodbinski prstan s ploščatim in velikim, rdečim kamnom, na glavi se mu je košatil mehek in širokokrajen klobuk in izpod njega so se oprijemali ob strani čela in senc in zadaj tilnika žametnočrni, mehki in na dolgo se kriveči lasje. Torej od peta do temena umetnik.

Ko je vstopil v sobo in se zelo prožno poklonil, je skočila najprej na noge Pavla in mu zletela brez pomisleka vsa rdeča in vesela naravnost za vrat. Ko je bil ta pozdrav končan in je sedla Pavla zopet na svoje prejšnje mesto na zofo tik stene, je vstala tista teta, ki je sedela v

naslonjaču blizu vrat, potegnila za vrstico nasnosnik, ki ji je visel zadaj po hrbtu, ga nataknila počasi na ostri nos, premerila z očmi prišleca, zavihala ustne in se oglasila: „Vi ste“ —

„Da, čast mi je! Jaz sem!“ — je odgovoril slikar. „Sicer pa — da govorim odkrito, česar sem že od mladih nog vajen — taka neumnost, ali ne? Po takih-le slučajih, po takih dogodkih, okoliščinah, uverturah pride človek do tega, česar je želel, Jaz mislim: gospoda na gradu ne pozna in sploh ne sluti življenja!“

Tudi druga teta se je dvignila, nasadila nasnosnik in pričela: „Vi ste torej to“ — pokazala je na Pavlo, nenadoma omahnila nazaj, vzdihnila in zaihtela.

„Take neokusnosti!“ — je zamahnil z roko prišlec. „Sploh slabe manire! Zunaj čaka izvošček, ki me je pripeljal! Plačati ga bo treba! In še tole sem sklenil: prosim te, Pavla, pripelji sem tistega hlapca, ki je vame ustrelil!“ —

Frane prihrope in slikar mu odpove službo. „Takoj!“ — veli. „Takih ljudi ne trpim okoli sebe zavoljo slabih spominov.“

Stojimo večinoma vsi, gledamo se nekako tako, kakor ljudje ob zidanju babilonskega stolpa, ko jim je Bog zmešal jezike in se niso več razumeli. Slikar poizkuša s početka s frapiranjem, pa vsaka beseda nekako odleti od ušesa kakor žoga od stene. Vse je novo, nepričakovano in tako, kakor bi izbral zastopnike vseh petih delov sveta na improviziran pomenek. Ali dejstva govorijo za to, da se je vse to poglobilo, izpremenilo in zasukalo na dobro stran. Za Vse Svete smo obhajali poroko, za Božič smo krstili, pred pustom smo se gostili, da ne pomnim enakega veselja.

Zdaj, ko končavam zapiske o teh veselih dogodkih, je vse drugače na Konjicah. Graščak je mlad, zastaven in zabaven, da odmevajo stene od njegovih dovtipov in šal, graščakinja je visoka, močna, stasovita in brhka, po grajskem vrtu neguje rože in za njo teka vedno troje rdečeličnih in kodrastih otrok. Dva sta fanta in tretje je nežna deklica, ki vedno toži o porednosti svojih razigranih bratcev. Tatov ni več, nikjer več sumljivih potepuhov, grajska vrata so vedno odprta. Sultan je poginil in dobil močnejšega naslednika istega imena. Teti sta umrli brez enakih potomk. V bližnjem trgu Zalesju počivata v zidani grobnici: lahka jima zemljica!

K SOLNCU IN ROŽAM.

Lahka in sveža je hitela po žametnem mahu. Vsa tiha in plaha je prihajala po stezi navzdol in pokukala iz temnega zelenja v veliki solnčni dan. Polna milobe je stopila med cvetje in petje, smehljaje je kmalu z ljubko glavico, in z nežno roko pozdravljala cvetke in zapela s ptički pesem veselo in z njim je zapela vsa narava himno ljubezni. Opojno je zadišalo in zatrepetalo v zraku; spev pa je plaval dalje in se izgubljal v daljavi.

Ravno in jasno je bila načrtana pot, dolgo po pisani poljani. Povsod: petje, solnce in rože.

Obzorje pa se je začelo širiti, in tam daleč se je nastanilo očem nekaj neznanega. Kakor siv pajčolan je leglo pred pogled. Iz daljave je prihajalo vedno bliže in bliže. Bela cesta, žive, sveže barve cvetja; vse se je izgubljalo v megli. One jasnosti ni bilo več . . .

Takrat pa je prišel on, velik in lep kakor bog, in duša se ga je hotela okleniti in ne izpustiti. Iztegnila je roke, hotela je prijeti in držati, — pa je prišla in držala, — in bilo ni nič. Hitela je dalje v svojem hrepenenju, in tam v megleni poljani, je sredi viharjev in boja zagledala zopet njega; v solnčni gloriiji: velikega, močnega . . . Drvela je naprej, za njim, v strahu in grozi, da ga ne izgubi. „Ne hiti,“ se ji je izvil iz prsi vzdih, slaboten je bil in tih, in zamrl je na ustnicah. On pa je stopal trdno, odločno, daleč pred njo. Ni se oziral nazaj, ker videl je le pod pred seboj. Ona pa, majhna in uboga, je hitela za njim že vsa v prahu in krvi. Še je napravila korak, potem pa se je zgrudila na tla, in kriknila polna trpke boleti. Čul je in se obrnil nazaj, zagledal jo je in se ji bližal. Trenotek je ostal njegov pogled na njej, potem pa ji je dal roko in jo vzdignil.

Zopet sta se srečavala kakor nekdanj: pogled, pozdrav, in šla sta mimo drug drugega svojo pot. Časih, ko je hodil sam s seboj, ga je videla silnega in trpečega. Pristopila bi in mu rekla dobro besedo, pa se je zdela sama sebi smešna in otročja. Ko pa ga ni videla več tednov in mesecev, je

cele dneve hodila zunaj in ga iskala. Ni ga našla v mestu med glasno množico, tudi v predmestnih ulicah ga ni bilo. Vsa topa, brez misli, brez cilja je blodila okrog. Ni se zavedala, da živi, da je zmožna dela, da je človek med ljudmi. In tedaj je prišel mračan in teman, pa ga ni spoznala in hotela je dalje. Zastavil ji je pot, prijel jo za roko in peljal ven iz tesnih in prašnih ulic v prosto, smehljajočo se naravo. Šla je brez volje, brez moči, in da jo je peljal v pekel, šla bi . . .

„Gospodična tukaj,“ je zaklical toplo in nežno. Počasi ga je pogledala, in se mu bolestno nasmejala. Stopil je tik pred njo, pogledal ji v oči in rekel: „Gdč. Anka, kaj ste iskali tam doli med onimi? Glejte in tukaj je tako lepo.“ — „Kaj sem iskala?“ se je vprašala za njim, pomislila in se spomnila: „Saj res, jaz neumnica, Vas sem iskala, pa nisem vedela, da sem Vas našla.“ Rahlo se je udarila z roko po čelu in se zasmejala. „Tam doli ste me iskali?“ se je začudil on. „Moja pota pa so sredi prirode, pod cvetočimi drevesi, med pisanimi polji, kraj temnih gozdov, pri spevu ptic, ob žuborenju potočka. Vi pa ste blodili sredi pustega, praznega življenja. Topo ste gledali naprej, usta so vam bila napol odprta, roke so vam visele ob životu, razpadlo bi vaše telo, da je prišel nekdo in vas sunil. Niste od tam, zato ne morete živeti doli.“

Le napol je razumela, kar je slišala, čutila pa je, da so besede lepe, lepe in dobre, in postajala je živejša, veselejša. On pa je nadaljeval: „Pustite tisti prah in blato tam doli in pridite med pisano cvetje, na sveže in čisto ozračje, kjer sije solnce svetlo in jasno, in prosta bodete sredi narave. Vse-temine in nelepe misli pustite tam!“ Končal je in se naglo obrnil k njej, pogledal ji ostro v oči, kakor da bi hotel iz njih brati, kar se godi v njeni duši. Začutil je, da se v njeni duši nekaj vzbuja, vstaja. — Anka pa se je zamislila v daljavo in molčala.

Počasi sta hodila dalje in pripovedoval ji je o naravi, ji razkazoval kras veličastne prirode.

Tiho in skromno je stopala ob njem. Njene misli pa so šle s čutom za njegovimi besedami, in odpirati se ji je začel počasi, kakor v snu pogled v novo in lepo življenje. Nadaljeval je: „Nekdaj sem mislil, da sem tako ubog, reven sam s svojimi nazori, ko sem videl druge rajajoče sredi življenja, na plesu, veselicah. Zakaj nisem tudi jaz tak? Saj je tudi meni odprta pot, sem si govoril. Danes pa gledam sredi prirode s pomilovanjem na vse one, ki ljubijo svetle dvorane, zlato in srebro; pot v naravo pa jim je tuja, neznanca. Kako so manjtni poleg nas, ki nam je narava vse! Posvetnemu blišču in bogastvu se klanjajo,

liji in se je začel v moji duši boj v podstrešni izbici, kjer se je čul vsak dih, utrip srca. Prišel je, kakor vihar v groznih nočeh, ki podira vse, kar je slabega, bolnega.

Udarilo je kakor strela, zagrabil sem se, prsti pa so se zajedali v meso in stiskali kosti, grebli so med lasmi, jih pulili. Vmes pa sem skakal, tulil in se režal, da bi prevpil boj v sebi; potem pa sem utihnil in prisluškoval. Vse je bilo tiho, samo srce jo udarjalo glasno. Zmučen sem sedel. — Zopet so se začele v meni zbirati moči, ki so prihajale močnejše, jasnejše . . . Bliskalo je, treskalo. Vihar pa se je zaganjal na-

NARODNA NOŠA OKOLI POŽEGE.

in njih uživanje je le trenutno, potem pa od vsega nimajo nič. O kako so bedni! — A človek, ki je spoznal naravo in jo vzljubil ter hitel k njej za svojimi ideali naprej, navzgor, na pot brez zmot, se ne sme imenovati majhnega, ubogega. Veliko je njegovo kraljestvo, bogato, mogočno. A ves ta kras, ta lepota ni posvetna; temveč večno obstoječa, in nihče mu je ne more odvzeti. — In da je žalosten, potr, pri njej se mu razjasni obraz, in duša zahrepeni v upanju, ko zagleda iz temnega gozda belo stezico sredi goščave.“

„Verujete, gdč. Anka?“ „Verujem“, je odgovorila takoj, „že zato verujem, ker je lepo, ker pravite to vi, in vam verujem vse, ker čutim, da govorite prav.“

„Takrat sem spoznal, ko sem bil tam v Ita-

prej, nazaj v prahu in megli . . . Potem pa je vzdihalo, tožilo, plakalo, vzklikalo, se smejala, vriskalo in hohotalo . . . Bežal sem ven in drvel po napolnjenih ulicah, silil sem v največje gneče, letal po cesti pred vozovi, potem pa se zopet ustavil in ljudje so me pehali sem in tja. Šum in ropot, vrvenje in drvenje me je oglušilo in omamilo, pa le za tisti čas. Razcapan in lačen sem se klatil okoli in prišel na molo k morju. Mirno je bilo in valovilo počasi. V njem pa so odsevale luči obmorskih svetilk v dolgih pramenih. Vse tihe daljave v njem in nad njim so sanjale noč . . . Zvezde so se utrinjale . . . Obstal sem kakor prikovan, gledal, videl in začutil v sebi vse, kar je bilo pred menoj. S tisto sliko sem prišel domov. Drugo jutro pa sem se zbudil kakor iz dolgih,

težkih sanj, ki so se izblinile pred podoben veličastnega življenja narave. Vstal sem, in zahotelo se mi je zopet po njej, in šel sem k njej. Pred morjem sem stal, ki je bilo čudovito, silno, žarko. Pa kaj bi ne bilo, ko je veliko in močno. Jaz pa človek majhen, slab... In vendar ni, da bi jadikoval, ko mi je še zdrava duša, sveže telo — ni, da bi jokal, sem si rekel.

Solnce sem videl, ki je bilo veliko in svetlo, ko se je kopalo v morju; žarki pa so se poigrali z valčki. Vse je bilo svetlo in jasno, in tudi v sebi sem čutil svežo lahkoto. Tistih čudnih, mešanih misli ni bilo več...

A še je prišlo, da je krvavelo srce, da je dvomila duša, da se je borilo telo za obstanek, — ali bežal nisem pred boleščjo, več nisem stokal, ne prosil. Vse, kar ni bilo močno in zdravo, sem metal iz sebe na gnoj.

Časih se mi je še zahotelo, da sem šel v temne in temne ulice, brez solnca, polne blata in luž: tja, kjer je smrad puhtel do neba. Tudi temu sem hotel pogledati v obraz, ko pa sem odšel mimo, sem pljunil iz sebe...

Še se mi je nasmihal svet in me vabil v svojo sredo. Plitev, puhel, prazen je bil; brez globokih, lepih misli, brez hrepenenja, brez stremljenja — spoznal sem ga.

Tam zunaj narave pa sem videl življenje, ki se je probujalo, cvetelo in živelo v moči. Tam sem našel pot, katero sem iskal. Težko mi je bilo, pa duša je bila ponosna, korak krepak in odločen.

V začetku vseh začetkov tiste ceste sem zagledal vas, vso nežno, dobro in majhno, kakor ljubko cvetko. Nožico ste nastavljala v korak na vse strani; a storila niste nobenega. Kamor je zapihljal vetrič, tja se je nagnilo telo, oči pa so se vprašujoče ozirale okrog, kakor da bi nekaj pričakovale. — A vse to mi je bilo malenkostno in premajhno, da bi pristopil in vprašal: kako in kaj. Ko pa šem vas pustil za seboj, sem že pozabil na vas. Ko sem začul za seboj krik poln trpke bolesti, sem se spomnil, — še predno sem vas zagledal, — na ono malo, ljubko stvarco. Obrnil sem se, šel, pristopil in vam dal roko, — kakor potapljaljoče se veje ste se je oklenili, — razumel sem vas, — ko je niste izpustili. ... Utihnil je, pogledal v daljavo pred se, potem pa njej v oči, ki so bile tihe in sanjave, — odkril se ji v slovo in naglo odšel.

Še je stala in gledala za njim, pa ni vedela, da gleda v pusto in prazno samoto... Mehanično je začela stopati počasi dalje in prišla je domov v svojo sobico. Začutila je kakor še nikoli, kako je prazna in gola: vse v njej je tako težko,

mračno, neprijazno. In hotela je tja nazaj: k solncu in rožam. Pa zagledala je knjige, spomnila se šole, učenja. Začela je prebirati, listati po zvezku: računila je, črtala, mislila, — in se zamislila tja ven, v sinjo daljo, kjer je zagledala njega pod cvetočo alejo, ki se je vila v brezkončnost... Daleč je že bil, bulila je oči, da bi ga še videla, pa je polagoma izginjal, — ni ga bilo. Tedaj pa je vstala in planila in planila za njim... Podrla je mizico, pri kateri je sedela na tla, in zvezki, knjige, črnilnik, peresa vse je letelo na tla.

Počasi je prihajal mrak: tih in plah in skrivnostne sence so legale po tleh. Zarja je ugašala za temno-modrimi gorami, na zemljo pa je padel lunin sijaj: srbne svetlobe. In takrat si ji je zazdelo, da postaja soba vedno manjša in manjša, zrak težak, moreč, da se iz temnih kotov vali dim, ki jo hoče uničiti, zadušiti. V strahu in grozi je trepetala. Hotela je bežati, a vse je bilo že v dimu, nikjer izhoda. — Zdaj pa je nekaj zašumelo, čula je in prisluškovala in slišala hitre stopinje, ki so postajale vedno glasnejše. Videla je že postavo, ki je neuklonjena stopala dalje in podirala zapreke pred seboj. Prihajal je on, da jo reši. Ničesar se ni bala več... Smehljal ji je zaigral okoli usten... sanjala je.

Časih, ko je prihajala od njega, je bila vesela, lica so ji žarela sreče, pela je in se smejala kar naprej, in vsa hiša je bila polna njene ljubeznivosti in dobrote. Za vsakega je imela prijazno besedo, odprte roke, vsakemu bi dala vse, kar je imela. Čudeč se so gledali, kam je izginilo iz nje tisto zlo izzivajoče besede, kje je pustila svojo dolgočasno lenobo. Vsak se je radoval tiho, za sebe njene izpremembe; vsak si je želel, da bi bila sedaj vedno pri njem. Anka pa je najraje posedala v svoji izbici pri čitanju, ali pa je slikala odlomke iz narave in dogotovljene obešala na steno, jih drugo za drugo zopet jemala in jih popravljala. Vse kričave in žive so postajale tiste gole, žive stene. In v sobico si je nanesla na vse kote in kraje cvetja in zelenja, da je bilo kakor v gaju. Okna je odpirala na stežaj že ob solnčnem svitu, in ko je posijalo solnce izza gora svetlo in jasno, se mu je zasmejala v obraz in ga povabila k sebi. Prišlo je in ji ponagajalo s svojimi žarki.

Posedevala pa je tudi z ročnim delom na vrtu, kjer so pošumevale srebrne breze, in mislila na njega, ki ji je bil danes vse. Premišljala je besede, ki jih je govoril, in jih razumevala bolj in bolj. Rodile so se ji misli, ki pa so izginjale brez konca. Ali pa so se porajale brez začetka in konca... Ona pa je zopet mislila in mislila, — razmotri-

vala. V svoji duši je ustvarjala, podirala in zopet ustvarjala in podirala, hotela je vedno gotoveje, popolneje. —

Hodila sta med polji, sedela kraj travnikov, pod senco dreves, in tam sta prebirala odstavke iz knjig, ki jih je on prinašal s seboj. Ni razumela vsega, a čutila je in slutila nekaj v negotovosti; zato pa je izpraševala njega, kako misli o tem in onem, kaj hoče povedati pisatelj z besedami, ki so ji znane, a pomen tuj. — Pravil ji je, kakor je razumel, pa ona je čutila drugače, in prepirala sta se, kateri ima prav. Prepovedoval ji je tudi o literaturi, glasbi, slikarstvu, o umetnosti sploh. Ona pa se je navdušena poglobljala v študije, ker je slutila, da bode našla tam sebi pravo delo in življenje. —

Nekaj let je že igrala violino, pa igrala je le toliko, kolikor so zahtevali, kolikor je morala. Časih jo je metala v kot, da so pokale strune. Ko pa je začela pojmiti življenje glasbe; spoznavala, kako brez smisla je tisto vsakdanje življenje ogromne množice, ki se peha samo za kruh, za udobnost; kako plitve so solze izplakane bolesti; kako ničev je izraz veselja v smehu, ki izpuhti v zraku: je grabila violino, jo pritiskala na srce; potem pa zopet božala in poljubovala. Vse tiste ure, mesece in leta, ki jih je zapravila tako brezbrizno, je hotela nadomestiti sedaj. Igrala in vadila se je včasih po več ur, časih kar čez noč, toliko časa, da ni padla brez moči. Učitelj pa se je čudil tihoma: od kod vse to, kam je izginil

mehanizem, odkod so vstajala čustva? Ona pa je igrala ... igrala ...

Uničiti se je hotela od bolesti, kadar se je spomnila onih brezplodnih let, ko je samo stala in gledala. A vse to je izginilo, ko se je spomnila njega, ki je prišel in ji začel odpirati pogled, da vidi, kar gleda, da čuje, kar sliši, da ravna, kar čuti. Šla bi, pokleknila in ga molila polna hvalne ljubezni.

Minilo je par let.

Septembrsko solnce je ravno zahajalo, ko sta se sešla v logu, ki je bil že ves pobarvan z jesenskimi barvami. Rdeče-rjavi, zeleno-rumenkasti listi so že odpadali in pošumevali na tleh v vrtincih.

Molče sta stopala dalje in podila od sebe vsa nežna čustva, ki so hotela prihrumeti na dan. Prišla sta, da se poslovita, ker Anka je odhajala popolnit študije, da postane umetnica violine, potem pa se mogoče ne vidita nikoli več. Nikoli več? sta se vpraševala. „Še in še,“ si je odgovarjala ona. On pa si ni odgovoril, le čutil je: nikoli več ...

„Ivan Vlah,“ je rekla komaj slišno Anka, „dali ste mi roko in me vzdignili, iz tiste megle prahu ste me vzdignili k solcu in rožam. Iz tiste male, nežne stvarce ste napravili globoko, ustvarjajočo dušo, ki se ne boji več viharjev, ne boja, ker vidi zmage pred seboj. — In še nimam dovolj, še sem prišla, po besedo za na pot do zmage in naprej.“ —

Dolgo je molčal, potem pa rekel: „Ljubezen je storila vse to, Anka, ona velika popolna in nesebična ljubezen, ki hoče le dajati še in še ...“

JOS. PREMK:

GAZELA.

Iskal sem te v vročini daljnih cest: Pravica, kje si?!
In prašal vsakega, edino tebi zvest: — Pravica, kje si!
A vedel nikdo ni odgovora in šel sem dalje
in te iskal v bučanju šumnih mest: Pravica, kje si?!
Iskal sem te po božjih hramih, prašal po justicah,
kjer vsak je menda vendar Tebi zvest: Pravica, kje si!
A čuj iz ječ ta jok in to obupno vpitje!
Vež, kaj pomeni za omrežjem pest? Pravica, kje si!
In šel sem z množico k tribuni poln veselja,
kjer čul sem ga v zamahu divjih gest: „Pravica, kje si?“
A drugi dan sem zvedel, da je mož skopušno plačal
za greh že šest oskrunjenih nevest! Pravica, kje si!
Med bojnim hrupom čet in žvižgom smrtonosnih krogel,
sem čul nedolžno umirajočih vest: Pravica, kje si?
In bežal sem skoz temni les, v sanjavi mir večera
in jokal k soju daljnih zvezd: Pravica, kje si?!
In tam spoznal sem, kdor se modro odloči in se obesi,
si je odgovora mogoče svest: Pravica, kje si?

DANAŠNJA ŠOLSKA MLADINA IN JURČIČ.

Med spise, ki jih najdeš pač v vsaki srednješolski knjižnici v enem ali več izvodih, spadajo Jurčičevi spisi. In knjižničar more konstatirati, da srednješolska mladina hlastno sega po Jurčiču; malokaterega dijaka bo najti, ki bi že v nižjih razredih ne prečital vsaj nekaterih Jurčičevih del.

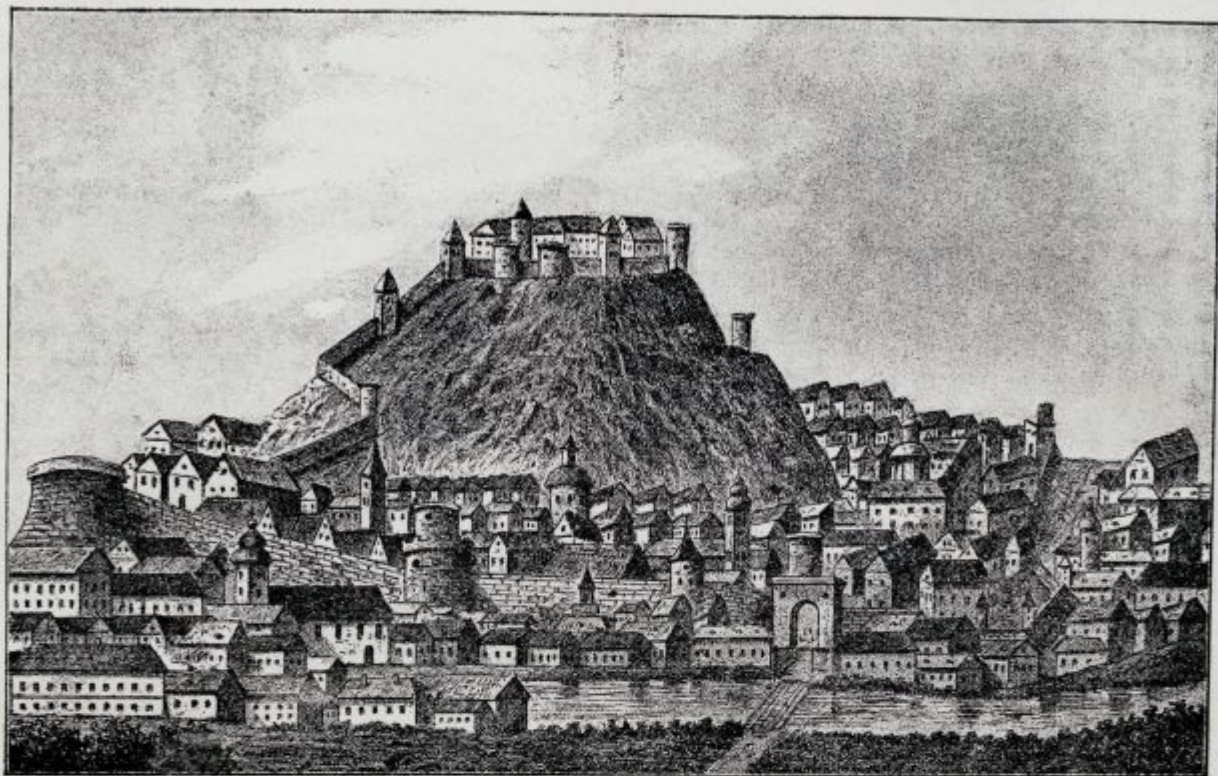
Spominjam se, da je bil med mojim prvim slovenskim čtivom Jurčičev „Tihotapec“ in da se mi je ta spis globoko zarisal v dušo, ko sem ga nekako l. 1881. čital v „Glasniku“, ki mi ga je posodil † moj sošolec A. K. pri Sv. Juriju na Ščavnici.

Zato sem hotel letos čuti sodbo današnje odrasle srednješolske mladine o Jurčiču in sem v to svrho priredil sledečo smotro:

V 6 gimn. razredu sem dal v pripravo govorniških vaj, ki so v 7. razredu, referate o literarnih proizvodih ter omenil pri tem imeni: Jurčič, Stritar. Referiralo mi je v kratki dobi pet dijakov o Jurčiču, o Stritarju nobeden. Tej razliki bo pač deloma iskati vzroka v lažji pristopnosti Jurčičevih spisov, a to ni edini vzrok (zakaj v gimnazijski knjižnici je dobiti Stritarjeve spise baš tako kakor Jurčičeve) niti očitno glavni. Vprašal sem referente, zakaj so si izvolili baš Jurčiča. Eden (N.) mi je odgovoril: „Njegove povesti se dado najlažje pripovedovati.“ Drugi (L.): „Ugajajo mi bolj nego druge; zakaj, pa ne morem prav reči.“ Tretji (M.): „Ker Jurčič obdeluje bolj domače snovi.“ Četrty (M.): „Mnogo je njegovih povesti; se lahko izbira.“ Peti (O.): „Jurčič mi je bil bolj znan.“ — Nato sem vprašal, ali je kdo v razredu, ki bi ne maral Jurčiča. Oglasi se dijak Z., ki v vsem svojem slogu in na-

ziranju spominja nekih posebnosti moderne: „Jurčič mi ne ugaja. Kmetov ne opisuje tako, kakor so. Opisuje samo knofe (!) — obleko itd. Kopira samo in se ne vglablja.“ Drugi (Č.): „Ni modernističen. V Jurčiču je najti samo domače stvari in osebe. Moderen človek se ne bo oziral le na domače. Jurčičeva tehnika je primitivna. Ne spušča se v probleme.“ Tretji (G.): „Ne maram Jurčiča, ker piše toliko o ljubezni.“ —

V razredu, kjer sedijo 18—20 letna dekleta, sem vprašal, kako se jih je dojmil Jurčič ob prvem čitanju. Ena (M.) mi je rekla: „Čitala sem Jurčičevega „Desetega brata“ z 12. letom. Ugajal mi je zelo. Pozneje sem čitala več in vse mi je ugajalo. Piše razumljivo in o domačih stvareh.“ Druga (Z.). „Vse sem čitala že pred delj časom, ugajale so mi zlasti domače stvari, življenje na vaseh in domači značaji.“ Tretja (V.): „Z 10. letom sem čitala „Jurija Kozjaka“, ta mi je bolj ugajal nego „Med dvema stoloma“. Četrta (A.): „Z 11. letom sem čitala „Kozjaka“ in se jokala pri tem; še sedaj se često spominjam na to.“ Peta (S.): „Z 11. letom sem videla v gledališču „Desetega brata“ in Rokovnjače; smrt „desetega brata“ se mi je globoko vtisnila v dušo, dasi o stvari nisem nič razumela.“ Šešta (S.): „V 3. razredu sem čitala „Desetega brata“, ni mi ugajal, ker nastopajo sami pijanci. Čez nekaj let sem ga zopet čitala in takrat mi je ugajal. „Kozjak“ pa mi je ugajal že v 3. razredu.“ Sedma (P.): „V 7. razredu sem čitala „Desetega brata“, a nisem nič razumela.“ Deveti je ugajala „Lepa Vida“ radi konca, a „sedma“ je dostavila, da ji baš radi konca ni ugajala.

POŽEGA OKOLI LETA 1700.

DR. RF. ILEŠIČ:

JURČIČEVO POTOVANJE V BELGRAD.

Dne 22. avgusta l. 1872. je nastopil vlado dotle mladoletni srbski knez Milan. Za to priliko so se pripravljale velike svečanosti. Belgrajska občina je pozvala na njih tudi vsa večja avstrijska mesta, med njimi Ljubljano, ki pa je imela takrat nemški občinski svet z županom Dežmanom na čelu.

Proti temu vabilu so silno zaropotali Nemci in Madžari po vsej naši državi. Kako so se mu pa odzvali Slovenci?

Od znanega jugoslovanskega kongresa (dne 1. dec. 1870) je poteklo komaj poldrugo leto. Program, ki se je sprejel tam, se je v „Slov. Narodu“ tolmačil tako: dve jugoslovanski centri se ustvarita, en centrum je habsburška banovina, ki pritegne k sebi Dalmacijo in Slovenijo, drugi centrum pa mlada Srbija, ki bo izkušala okoli sebe kristalizirati balkanske (turške) Slované. Nekateri ogrsko-srbski političarji, zlasti dr. Svetozar Miletić niso bili zadovoljni s tem jugoslovanskim programom, kolikor se je tikal prvega centra in računal s habsburško državo. Z Miletićem je debatiral na pr. dr. Costa na skupščini ljubljanskega

društva Slovenije, češ: „Miletić ima pred seboj samostalno veliko Srbijo. On ne more torej pritrditi (ljublanskemu jugoslovanskemu) programu, ki želi močno habsburško monarhijo.“ Kneževina Srbija pa je kazala, da sprejema ljubljanski program; početkom l. 1871. se je v Belgradu ustanovil lis „Jugoslovanska Zvezda“ — na njega temelju, kakor je poročal „Slov. Narod“. Aprila 1871 je Jurčičeva „Südsl. Ztg.“ po „Politiki“ in „Vaterlandu“ prinesla vest, da je srbska vlada poslala v Pešto agenta Oreškovića, da bi se skupno z Madžari začela akcija proti hrvatski jugoslovanski opoziciji. Nato je poslal Orešković uredništvu „Südslavischer Ztg.“ popravek, veleč: „Kneževina Srbija osvojila si je zadačo, sjediniti slavenstvo na poluotoku balkanskem, i gleda, kako će to ispuniti; to isto budi u Austriji zadaća Hrvatske po svih zakonih uma i razbora.¹ In „Slov. Narod“ je veroval v to, da je neodvisna Srbija sprejela ljubljanski program, t. j., da se Jugoslovani v Avstriji ujedinijujejo okoli Hrvatske,

¹ „Branik“ 20. aprila 1871, prin. tudi isti list 26. aprila.

Srbija pa da sprejema nalogo, balkanske Slovane okoli sebe zbrati.¹ In zdelo se je, da bo Srbija brž začela svoj posel; početkom l. 1871. se je v vnanjem in jugoslovanskem novinstvu mnogo govorilo o tem, da je Srbija že pripravljena in pri volji, „Bosno in Hercegovino osvoboditi in anektirati“.²

V tako Srbijo (in sicer oficijelno) je veroval „Narod“ ter jo branil celo napadov srbske opozicije same, ki je regentu Blaznavcu očitala prodajo srbskih interesov Madžarom; dne 4. julija 1871 je pisal J.(určič?): „Priateljstvo z neprijatelji Slavenstva se ne more sedaj srbski vladi več očitati... Ne moremo verovati v izdajstvo srbske vlade...“³

Tako je bilo razpoloženje, ko se je bližala avgustovska belgrajska svečanost.

„Novice“ so jo dne 31. jul. 1872 naznale ter pri tem med drugim (namigavajoč očitno na slovenske razmere) poudarile, kako je dotedanje srbsko regentsvo častno rešilo svojo nalogo, „červavno je njegovo stališče težavno bilo v borbi z radikalno in liberalno stranko. Z bistrim očesom je brž našlo pravo pot, ki jo je kazala večina narodova, držeča se onega zmerne napredka, ki le po dobrem prevdanku novo stavi na mesto starega, ne prezira narodovega čutja in ne buta z glavo skozi zid...“

Na drugem mestu iste številke poročajo natančneje o vabilu belgrajske občine ter apelirajo na nekdanje Slovanstvo župana Dežmana, naj ta-le vpliva na mestni svet, da se pošlje oficijelna, a narodna⁴ deputacija v Belgrad:

„Sramota bi se celi naši slovenski deželi nakopičila na glavo, ako bi Ljubljana ne bila zastopana.“

Župan je stvar spravil na dnevni red seje mestnega sveta, a sklenilo se je, belgrajski občini le odgovoriti „s prijaznim pismom“, deputacija pa da se ne pošlje, češ, da je to notranja zadeva Srbije.⁵ „Novice“ so obžalovale ta sklep, zlasti ker sta dva narodna moža bila priprav-

ljena, občno na lastne stroške zastopati v Belgradu.¹ „Po takem ostaneta doma.“

Že pred Novicami je „Slov. Narod“ naznanil belgrajske svečanosti (dne 23. julija 1872) ter vprašal: „Bode li od strani Slovencev kdo šel? Spodobno bi bilo. Saj se Jugoslovani premalo drug za drugega pečamo, v veliko kvar naše politike in bodočnosti.“ Neki precendenčen slučaj iz l. 1871. je navdajal „Narod“ s strahom, da bi ne šel noben Slovenec v Belgrad.

L. 1871 je Stojan Bašković iz Belgrada nasvetoval izdanje „Naučnega slovnika“ v srbo-hrv., bolg. in slovenskem jeziku. Ta nasvet naj bi se pretresal na shodu jugoslov. učenih društev, ki ga je novosadska „Srbska Matica“ sredi l. 1872 (za 15. avgusta) sklicevala v Osek. „Slov. Narod“ je dne 11. jul. 1872 o tem poročal ter vprašal: „Bosta li barem naša Matica in naše pisateljsko društvo vsaj po dva odposlanca na ta jugoslovanski književni shod poslala? Vsekako treba.“

V „Matici Slov.“ je bil o tem govor, „a udeležanje je bilo brez preudarka odbito, brez političnega premisleka, brez razlogov, kakor je le pri našem čudnem Abderitovstvu mogoče!“²

Spričo tega izkustva se je 1872 „Narod“ (Jurčič?) bal, da bi se enako ne zgodilo z belgrajsko svetkovino, „katera bode epoho naredila v jugoslovanski politiki, ki tudi za nas Slovence ne bode brez najvažnejega, največjega vpliva, ker smo kljubu vsemu bedastemu in kratkovidnemu „domaćinstvu“ vendarle važen severni del jugoslovanstva, in imamo le kot del tega, in Slovanstva sploh, opravičenje smatrati se kot političen faktor, in ker nam le to daje pravi pogum, vztrajati, ne obupati, v boju za pravo naroda.“³

In baš v Srbijo se mu je zdelo absolutno potrebno poslati zastopnike. „Hitro, naenkrat, iznenada pride lahko našim bratom v jugu njih Cavour ali Bismark, kateri bode z mogočno roko zložil posamezne dele“ v mogočno in zdravo celoto.“ A od močne, razvite države v neizmerno plodovitem slovanskem jugu je pričakoval vpliva tudi na zapadne Jugoslovane.⁴

No, dne 6. avg. je „Narod“ po „Soči“ že poročal, da primorski Slovenci pošljejo v Belgrad dr. Lavriča. „Kdo pojde iz Štajersko-Slo-

¹ „Narod“ z dno 8. jul. 1871. Jurčič?

² J.(určič?) v „Narodu“ 4. julija 1871. — V dopisu „od Spodnje Save“ — to je sigurno Jurčič v Sisku — se govori o „Srbih onkraj Save, v srbskem Piemontu, kjer se je ustvarila slavenska država, ki se pa mora dopolniti“ (pač predvsem z Bosno). „Narod“ z dne 28. febr. 1871.

³ Ni mi jasna zveza zadnjega stavka tega članka z ostalimi, češ: „Kar (Nemcem in Madžarom) v žakelj ne gre, ki še zmerom sanjajo, da more Avstrija v izhodu „erobrunge“ delati, to nas kot Jugoslovane malo boli.“

⁴ Izrecno je zahteval „dva narodna moža“ „Slov. Narod“ dne 25. julija.

⁵ Prim. „Slov. Narod“ 10. avg.

¹ Poklukar in Bleiweisov sin. (Proti Belgradu je bil zlasti Laschan.)

² Shod se je potem radi belgrajskih svečanosti odložil.

³ Dne 27. julija 1872. (Podčrtal jaz.)

⁴ Prim. na pr. tud. „Slov. Narod“ z dne 25. febr. 1871. (V bosanskem vprašanju je videl začetek bodočnosti Srbije).

PARTIJA Z JUŽNOTIROLSKIH GORA.

venskega in iz Kranjskega, nij še gotovo. Pojde pa vsekako menda kdo.“

Dne 10. avgusta 1872 je Jurčič pisal Jos. Vošnjaku radi odposlanstva v Belgrad, češ, „vsekako bi morala od naše stranke vsaj dva iti. Lavrič gre za Goričane, naj gre še eden iz Ljubljane, jaz bi rad šel, da bi vsaj „Narod“ najobširnejši originalni referat imel in da kot bodoči novinar belgrajske razmere iz samovida spoznam. Najbolje bi bilo, ko bi mogoče bilo, dr. Razlaga pregovoriti. On dobro hrvaško-srbski govori in je kot reprezentant najbolji...“ Od take zunanje stvari si obeta za „stranko“ in list dobička. Najlepše bi se mu zdelo, če bi jih več šlo. „Škandal bo, če bo Slovenstvo v tej stvari zaspano.“ („Lj. Zvon“ 1889, str. 205).

Končno sta pa avstrijska in ogrska vlada na ukaz Madžara Andrassyja občinam in javnim korporacijam prepovedala, poslati v Belgrad deputacije. Tedaj je „Narod“ (17. avg.) ponatisnil besede češkega „Pokroka“: „Narod češki pa bode pri slavnosti belgrajski vendar zastopan in tem bolj zdaj, ko se je od uradne strani za dobro spoznalo, v prospeh te slavnosti tako reklamo v svet spustiti.“ Vlada se boji, da bi dne 22. avg. v Belgradu ne nastal slovanski kongres. „Kaj pa, ko bi kljub Andrassyja nastal?“

Tudi narod slovenski je bil v Belgradu zastopan; Dežmanove in Bleiweisove Ljubljane sicer ni bilo tam, a bil je — Jurčič. Dne 19. avg. je odpotoval¹ iz Maribora in sicer čez Zagreb, Žakanj, Osjek, ter prispel v Belgrad v družbi Hrvatov, s katerimi se je med potom sestal in seznanil.²

Razen Jurčiča je prišel v Belgrad tudi neki mlad trgovec P. iz Zidanega Mosta.

Ta dva moža nista „oblastno zastopala nikogar, ker sta se napravila na pot v jugoslovanski Berlin: jaz (piše Jurčič) kot radoveden in radopisen novinar, kateri ima iz samovida mnogo na mestu učiti se, moj tovariš kot patrijotičen turist.“ V Belgradu je povsod moral čuti obžalovanje, da Slovencev ni prišlo več.

Dne 23. avg. je bil z drugimi slovanskimi gosti in deputati vred pozvan na obed k knezu Milanu. Prej istega dne je bil z nekaterimi drugimi gosti sprejet v avdijenco. „Stopili so Srbi iz enega kraja vkup, Hrvati vkup, Bolgari takisto; jaz pak, s a m in samcat Slovenec! nijsem mogel

¹ „Narod“ z dne 20. avg.

² Za „Obzor“ je bil njegov urednik Božič, ki ga je Jurčič še iz Siska dobro poznal, za „Vienac“ Marković. — V Zemunu je avstrijska vlada hudo šikanirala radi potnih listov, tako da so ostro zabavljale celo „Novice“.

„vkup stopiti“, ker sem bil sam iz naroda, ki je — če Bog hoče — tudi ud Jugoslovanstva.“ Predstavil se je knezu in rekel, da „imam čast Vašu Svetlost pozdravljati i čestitati ob prilici nastupanja na vladu, u ime Slovenacah, kao na severnom zapadu skrajnoga dela Jugoslovanstva.“

Štiri dni je bil v Belgradu, „a poleg vse ogromne množice prišlecev in domačinov nikjer nijsem videl ni najmanjšega nereda ali ekscesa, nijsem videl niti enega pijanega človeka. Pa švabi v enomer samo o slovanskem barbarstvu govoriti hote!“ —

Za zastopnika v Belgrad je bil Jurčič primerna oseba, kolikor pride pri tem v poštev potrebna verziranost. Težko da je kateri Slovenec takrat bil bolje verziran o političnem gibanju jugoslovanskem. V Sisku je J.(určič) pozorno čital srbske novine (na pr. novosadsko „Zastavo“ in „Srpski Narod“, „Pančevca“) ter osebno občeval s srbskimi rodoljubi izven Srbije ter iz Srbije.¹ V Belgradu je potem našel svoje stare znance, a si pridobil i novih.²

To, radi česar se je Jurčiču dr. Razlag zdel primeren za deputata, namreč znanje srbohrvaščine, je po vsej priliki usposabljal Jurčiča. G. Mile Maravić mi je pripovedoval, da je Jurčič v Sisku govoril hrvaški, a o njegovem znanju srbohrvaščine svedoči to, kar nam pripoveduje Jurčič sam v „Narodu“ z dne 29. avg. 1872. Čakajoč svečani izprevod kneza Milana, se je Jurčič zabaval z 2 Srbkinjama; spoznali sta končno, da on ni Srb, „menda po kakem slovenizmu, ki ki sem ga v svoji srbsčini moral narediti, in po akcentu...“ To kaže, da je Jurčič prilično dobro govoril srbohrvaščino.

Dobiček, ki si ga je Jurčič nesel iz Belgrada, je bila pridobitev „novega stalnega dobro podučenega sodelavca“ v Belgradu.

„Novice“ so dne 28. avg. in 4. sept. na kratko poročale o svečanostih v Belgradu, a kolikor vidim, niso nikjer niti imenovali Jurčičevega imena.

N. B. Kakor mi prijazno poroča g. dr. Niko Županić iz Belgrada, je belgrajsko „Jedinstvo“ dne 23. avg. (po st. k.) 1872 priobčilo pozdrave občin in med njimi tudi pozdrav ljubljanski: „Od ljubljanske opštine. Za koju je jedan ovdašnji list rekao da se izjasnila, da ne nalazi uzroka da bude zastupljena na našoj svetkovini, dobila je opština naša ovo pismo na slovenskom jeziku: „Ljubljanska opština smatra za veliku počast, što

¹ „Slov. Narod“ z dne 4. jul. 1871, uvodnik. Ta uvodnik se mi zdi brezdvomno dokaz, da je „J.“ res Jurčič.

² „Slov. Narod“ z dne 29. avg.

ste je čestitim dopisom od 3. jula pozvali, da učestvuje u svečanosti 10. Aug. kao dana punoletnosti kneza Milana M. Obrenovića IV. Budi Vam lepa hvala za taj visokocenjeni izraz Vašeg prijateljstva spram nas, ali nam okolnosti ne dopuštaju, da bi zastupnike ljublj. opštine u Beograd poslali. Ali blagovolite primiti naše prijateljske želje, da je i za nas radostan, kao šlo je za kneževinu srpsku velevažan događaj punoletstvo kneževu, događaj, da Obrenović IV. prima u svoje ruke Srbiju. Neka bi utvrdio blagostanje Srbije, izdejstvovao slobodni razvitak junačkoga srpskoga naroda i gajio bratski snošaj susednih vam naroda. I ako nećemo biti zastupljeni pri Vašoj svečanosti, budite uvereni, da hranimo najiskrenije sočustvo za Vaše blago, a kao državljani avstrijski, visoko cenimo prijateljsko odnošanje medju našom cesarevinom i kneževinom

srpskom, te želimo, da se medjusobna veza odgoji i utvrdi u korist Vašu i našu.“

*

Malo smo imeli in imamo Slovenci žurnalistov, ki bi se kakor Jurčil hoteli na lastne oči poučiti o sosedstvu, s katerim je in bo naša usoda tesno spojena, ter vsled tega mogli stvarno - temeljito o njem pisati.

Obratno pa je tudi želel, da bi bili ostali Južni Slovani informirani o nas. Vsem onim, ki so se pritoževali, da Hrvati in Srbi ne poznajo Slovencev, je rekel Jurčič:¹ „Mi sami moramo naše brate, ki so močnejši od nas, podučevati o tegobah in svojem napredku. Mi jih moramo iskati, ker oni so močnejši in mi se bomo na njih opirali.“

¹ Dopis „od Spodnje Save“ v „Narodu“ z dne 28. feb. 1871 — sigurno Jurčičev; v isti številki je Listek „Jugo, slovansk Orest“, podpisan „J. J.-č“ — Josip Jurčič. Dopis in Listek je najbrž poslal z isto pošto.

PETRUŠKA-RADIVOJ PETERLIN:

MINGRELKA.

Reka Kadora v tesnice drvi,
reka Kadora mogočno grmi:
vodo razpenjeno v morje vali. —
Pridi sem s praga,
deklica draga,
pot mi pokaži čez one čeri!

Pride in kaže mi z belo rokô:
„Greste na levo takoj za vasjo
kvišku v jelševje; tam križ stal bo,
v desno po poti
reki nasproti
cesta se vije za ono gorô.“

Ah, ti moj Bog, kdo pač deva je ta:
demon peklenski, li angel z neba?
Ogenj iz črnih oči plapola,
žge mir, požira;
kakor trak vira
čisti njen glas zapeljivo brblja.

Hvala ti, dekle, za dobro srce!
Zdaj vem, kam pot moja žalostna gre.
Lepa Mingrelka, a tvoje ime?
„Moje?.... Tamara!“
Polno je čara,
polno je leka za moje gorjé.

Dalje odidem, no, ni ga miru.
Dan preležim cel na gori v mahu...
— „Zgrešil sem tam ob sneženem plazu,
kjer je pot stara;
krasna Tamara,
dober večer ti, glej, zopet sem tu.“ —

NAUK.

Med norci bodi pameten,
med pametnimi bodi norec,
pa bodo vsi ljubili te,
ti lili vino v zlati korec.

AL. GRADNIK:

NOČ.

Že noč raspela črno je perót.
Ubijalec zdaj neskrbno žrtv išče,
tat plazi se pod tuje prenočišče,
vlačuga gre na nepošteno pot.

Pod tvoja okna vede me spomin.
Samó da vidim tvojo luč goreti...
Tatú bi vest zdaj moral jaz imeti,
da prost bi bil teh skritih bolečin.

NARODNE PRAVLJICE.

PEPELKA.

Prele so devojke pri živini okoli globoke jame, pa pride nekak starec z belo brado do pasa in jim reče: „Devojke, čuvajte se te jame, zakaj ako pade kateri vreteno v njo, njena mati bi se takoj izpremenila v kravo.“

To rekši, odide starec. Devojke so se čudile njegovim besedam, se primaknile še bliže k jami in se vesile nadnjo in jo razgledavale, dokler se ni eni, ki je bila med njimi najlepša, vreteno izmaknilo iz roke in padlo v jamo. Ko je prišla zvečer domov, se ji je mati pretvorila v kravo in je stala pred hišo. Nato je devojka gnala to kravo z ostalimi govedi.

Črez nekaj časa se oče te devojke oženi z vdovo, ki dovede s seboj hčer. Mačeha začne brž mrzeti na pastorko, posebno zato, ker je bila mnogo lepša od njene hčere; zabranjevala ji je, da bi se umivala, česala in preoblačila, in vse sorte je zahtevala, da jo je potem karala in mučila.

Nekoč ji da zaran polno torbo kodelje in ji reče: „Ako vsega tega danes ne spredeš in klobka ne zmotaš, mi ne pridi zvečer domov, ubila te bom.“ Devojka sirota, gredoč za govedi, je predla, kolikor je mogla, a ko opoldne goveda poležejo v plandovališču, se začne jokati, ker je videla, da se na kodelji ne vidi nič, kar je spredla. Ko jo je ona krava videla, kako se joče, jo povpraša, kaj ji je, in ona ji pove vse po vrsti, kako je in kaj je. Tedaj pa reče krava, tolažec jo, naj je to niti najmanj ne skrbi. „Bom vzela,“ je rekla, „kodeljo v usta in jo žvekala, na moje uho bo pomolela žica, ti jo primi in jo brž oмотaj v klobko.“ Tako sta storili. Krava začne kodeljo jemati in žvekati, a devojka na njeno uho žico izvlačiti in motati, pa sta na mah bili gotovi.

Ko da zvečer devojka mačehi veliko klobko, se mačeha zelo začudi in ji da drugega dne več kodelje; a ko ona sprede tudi to in zmota kakor prej in prinese zvečer klobko gotovo, pomisli mačeha pri sebi, da ji pomagajo njene drugarice,

in ji tretji dan da še več kodelje, a na tihem pošlje za njo svojo hčer, da bi gledala, kdo ji pomaga prestiti in motati. Ko se ta poslana devojka pritihotapi in vidi, kako krava jemlje kodeljo in žveče, a pastorka na njeno uho mota prejo, se vrne domov in pove vse materi.

Nato mačeha navali na svojega moža, da bi se ta krava zaklala. Mož je najprej ženo odvrčal od tega, a nazadnje, ko se žena temu ni hotela odpovedati, je privolil tudi on v to in ji rekel, da jo zakolje ta in ta dan. Ko pastorka to zve, začne venomer plakati in ko jo krava povpraša, zakaj se joče, ter ji ona pove vse, kaj je in kako je, ji reče krava: „Tiho bodi, ne plakaj, ampak ko me zakoljejo, ne jej od mene mesa, temveč zberi moje kosti ter jih brž za hišo pod tem in tem kamenom zakoplji v zemljo in ko ti bode kaka nevolja, pridi na moj grob in našla boš pomoči.“

Ko kravo zakoljejo in ji začno meso jesti, devojka ni hotela pokusiti, izgovarjajoč se, da ni lačna in da ne more, ampak je zbrala vse njene kosti in jih zakopala, kjer ji je krava rekla.

Devojki je bilo ime Mara, a ker je odsle največ delala in slušala v hiši, nosila vodo, pripravljala jedi, pomivala posodo, pometala hišo in opravljala vsa ostala hišna opravila in ker je bila največ pri ognju, sta jo mačeha in njena hči imenovali Pepelko.

Nekoč v nedeljo se napravi mačeha s svojo hčerjo v cerkev, razsuje po hiši polno kopanjo prosa in reče pastorki: „Ti Pepelka, ako vsega tega prosa ne zbereš in ne napraviš obeda, dokler midve ne prideva iz cerkve, te ubijem.“

Ko odideta v cerkev, zaplače devojka sirota, govoreč pri sebi: „Obed me ne skrbi, lahko ga napravim, ali kdo bo zbral toliko prosa!“ V tem ji pride na um, kaj ji je krava rekla, naj gre na njen grob, ako bo kdaj v nevolji, našla bo pomoč, in takoj odbeži tja.

A kaj vidi tam! Na grobu stoji velik zaboj otvoren, poln vsakojakih dragocenih haljin, na

njegovem pokrovu stojita bela goloba in ji rečeta: „Mara, vzemi iz zaboja haljine, katere hočeš, pa se obleci in pojdi v cerkev, a midva bova brala proso in uredila ostalo.“ Vesela vzame prve haljine z vrha, vse od same svile, pa se obleče in odide v cerkev. V cerkvi se vse moško in žensko začudi njeni lepoti in njeni opravi, a najbolj, ker nikdo ni znal, kdo je in odkod je; posebno pa se začudi in pomeri oko na njo cesarjev sin, ki je bil ravno tam. Ko je bilo pred koncem službe božje, se devojka ukrade iz cerkve, bežeč domov, sleče svojo obleko in jo pusti v zaboj; zaboj se sam zapre in izgine, a ona hitro k ognju. Pa glej, proso je bilo pobrano, obed gotov in vse urejeno. Malo postoji, ali evo ti mačeha s svojo hčerjo iz cerkve! Jako se začudita, ko vidita vse urejeno in tudi proso pobrano.

Ko je bila druga nedelja, krene mačeha s svojo hčerjo zopet v cerkev in na odhodu razspe še več prosa po hiši in reče pastorki kakor prej: „Ako vsega tega prosa ne pobereš in obeda ne pripraviš in ostalega vsega ne urediš, dokler midve ne prideva iz cerkve, te ubijem.“

Ko onidve odideta v cerkev, odbeži pastorka takoj k materinemu grobu. A glej, zaboj je bil zopet odprt kakor prej, na pokrovu stojita bela goloba in ji rečeta: „Obleci se, Mara, pa pojdi v cerkev, a midva bova proso pobrala in ostalo vse uredila.“

Tedaj vzame devojka iz zaboja haljine, vse od čistega srebra, se obleče in odide v cerkev. V cerkvi se ji zopet vse začudi, še bolj nego prej, in cesarjev sin ni krenil oči z nje. A ko je bilo pred koncem službe božje, se ona izmed ljudstva nekako ukrade in zbeži domov ter se čim hitreje sleče, dene obleko v zaboj in k ognju. Ko ji mačeha s svojo hčerjo pride iz cerkve, se še bolj začudita, ko vidita proso pobrano, obed gotov in ostalo vse urejeno, in nikakor se nista mogli dočuditi.

Ko je bilo tretjo nedeljo, se zopet odpravljata v cerkev in na pohodu razspe mačeha še več prosa po hiši in reče pastorki kakor prej: „Ako ne pobereš vsega tega prosa, ne

zgotoviš obeda in ne urediš vsega ostalega, dokler midve ne prideva iz cerkve, te ubijem.“

Ko onidve odideta iz hiše, zbeži pastorka takoj k materinem grobu in najde zopet zaboj odprt in na pokrovu bela goloba, ki ji rečeta, naj se obleče in pojde v cerkev. V cerkvi se ji vsi še bolj začudijo, a cesarjev sin si je bil namislil, da je ne pusti kakor prej, ampak da jo bo čuval, da bo videl, kam pojde. Ko je bilo pred koncem službe božje, se ona napoti, da pojde, a cesarjev sin stopoma za njo. In ko se je tako vlekla izmed ljudstva in bežala, ji nekako pade papuča z desne noge in ona pobegne bosonoga, ker je ni utegnila iskati, a cesarjev sin ji vzame papučo. Prišedši domov, se sleče in dene obleko v zaboj pa takoj k ognju kakor prej.

Cesarjev sin se napoti nato z ono njeno papučo, da jo išče po vsem cesarstvu, ogledujoč vsaki devojki papučo na nogi, toda eni je dolga, drugi kratka, eni ozka, drugi široka, nobeni ne pristojta. In tako gredoč od hiše do hiše, pride tudi do hiše njenega očeta. Njena mačeha jo skrije pred hišo pod korito, ko je videla, da pride cesarjev sin k njihovi hiši, da išče ono devojko. Ko cesarjev sin pride in povpraša, ali imajo še kako devojko v hiši, reče ona, da imajo, in mu izvede svojo hčer. Ogleda si, kako bi šla papuča na nogo, a papuča se ji ne more potegniti niti na prste. Tedaj povpraša cesarjev sin, ali imajo še kako devojko v hiši, in ona mu reče, da nimajo več nikake. V tem skoči petelin na korito in zapoje: „Kukurijeku, evo je pod koritom.“ Mačeha zavpije: „Orel te odnesel!“ Cesarjev sin, čuvši to, pobeži čim najhitreje k koritu in ga dvigne. A glej, pod njim ona ista devojka, ki je bila v cerkvi, in v onih istih haljinah, v katerih je bila tretjikrat, samo brez papuče na desni nogi. Ko jo cesarjev sin ugleda, se skoro obneznani (onesvesti) od radosti, pa ji kar najhitreje obuje papučo na desno nogo in videč, da ji je ne samo prav za nogo, nego je uprav taka kakor ona druga, ki ji je na levi nogi, jo povede na svoj dvor in se oženi z njo.

LISTEK.

JOSIP JURČIČ.

„Filistrski izprehod“. Dne 14. novembra 1880 popoldne sem šel z Jurčičem in Vošnjakom na izprehod. Jurčič je hotel kam v krčmo ob cesti, jaz pa ne; Vošnjak je omahoval. Tako se nismo nikjer oglasili. Jurčič je bil zelo nezadovoljen in je rekel, da ne pomni tako filistrskega izprehoda.

M. Pleteršnik.

„Delajte, dokler je dan!“ Jurčič je imel navado, da je ob večerih, zlasti kadar je sedel v družbi v gostilni med svojimi znanci in prijatelji, poizvedoval za razne stvari, ki jih je potem porabil v noticah svojega lista. Če sem slučajno pravil, da sem dobil od doma poročilo, da kaže letina tako in tako, sem dostikrat to čital potem v „Narodu“ med noticami. Izpodbujal je rad znanke k literarnemu delu. Mene je bil le on pregovoril, da sem mu za njegovo „Slovensko knjižnico“ obljubil prevesti Bret-Harteove „Kalifornske povesti“, ki so bile potem natisnjene l. 1876. Citiral mi je svetopisemski izrek: „Delajte, dokler je dan; kajti pride noč, ko nihče ne bo mogel več delati.“

M. Pleteršnik.

Slovenska in hrvarska romantika okoli 1870.

Veliki politični in vojni dogodki okoli l. 1870. so rodili mržnjo in ljubav Tugomerovo. V staro dobo in na polabska tla je postavil Jurčič to svojo dramo, torej v razmere, iz katerih je duševno vzrastel Jan Kollár. Tu naj opozorim na vzporeden pojav med Hrvati. Leta 1867. je klasični pesnik hrvatski Fr. Marković spisal epos „Kohan i Vlasta“; tudi tej pesnitvi je snov vzeta iz davne prošlosti polabskih Slovanov; tudi ta pesnitev je proslava plemenite duše slovanske, slovanske humanitete. Seveda mislim tu le na vzporednost pojavov (Jurčič z 1844., a Marković 1845., oba dunajska dijaka okoli 1867). — Ob tej priliki naj opozorim še na to-le vzporednost: Valjavčeva idila „Zorin in Strelina“ l. 1855., Markovičeva idila „Dom i Svijet“ 1865 (v obeh je junak dijak, ki se vrne na počitnice pa prebije doma duševno krizo, Valjavčev krizo versko, Markovičev krizo politično). Valjavčev romantični epos „Zora in Solnce“ 1865, Markovičeva epska pesnitev „Povratak pod hrvatskoga kralja“ (1871); oboje z mohamedanskim milijem, tu in tam domači dekleti, ki se pri Markoviću imenujeta Danica in Zora, obe prideta na Spansko. Orijentalna romantika (Prim. študijo dr. Branka Vodnika „Franjo Marković“, Zagreb, 1906).

Jurčič v srbohrvatskih prevodih. „Lepa Vida“ je izšla v listku „Riečkoga Glasnika“, „Cvet in Sad“ v listku „Hrvatskega Prava“, „Klosterski žolmir“ v gospiškem „Hrvatu“. Večino prevodov je oskrbel svečenik Vinko Margan. V svojih „Knjigah za narod“ (zv. 139) je „Matica Srpska“ v Novem Sadu letos izdala prevod Jurčičevih „Ponarejenih bankovcev“ (Lažan novac) izpod peresa učitelja v Karlobagu, Sim. Končarja.

Jurčič in Klaič. Odlični hrvatski zgodovinar prof. Klaič v Zagrebu nam piše: „Jurčiča sam (u Beču) poznavao i dosta se s njim pravdao; ali ništa više“.

„Jurčičeva osnova za roman iz rusko-turške vojske“. K temu članku g. dr. Turnerja (Slovan* str. 299) pripominja g. dr. Karásek v „Moravski Orlici“ z dne 21. sept.: „Dr. Turner mi je obširneje pripovedoval, kako ga je general Gyulay Edelstein v Marijanskih Laznih seznanil s so-progo poslanika Novikova, pisateljico, ki je pisala zlasti v angleške novine in bila prijateljica Gladstonu. Njenemu vplivu se je zahvaliti, da se je Gladston po znanih bestialnostih bašibozukov zavzel za balkanske Slované; pri koncertu v Marijanskih Laznih je ogrski general predstavil dr. Turnerja gospe Novikovi. Sestajala sta se potem češče, pri tem mu je slavna Rusinja pripovedovala o junaštvu svojega brata, polkovnika Kirějeva, poveljnika srbskih radovoljcev, ki jim je poveljeval tudi, ko mu je bila desna roka težko ranjena. S sablo v levi roki je dajal dalje ukaze na čelu svojih radovoljcev, dokler ga ni krogla vrgla s konja. Ko je ozdravel, je bil na ruski strani v Kalafatu, odkoder so Rusi oblegali Vidin“. Karáskov bivši šef vladni svetnik Lukeš, ki je bil očitno časniški poročevalec pri ruskem štabu, je Karásku pripovedoval še eno epizodo o Kirějevu pri obleganju Vidina.

Zbrani spisi. Jurčičeva 30 letnica naj bi dala povod, da se izpopolnijo njegovi Zbrani spisi. Nekaj povesti še ni v Zbr. spisih (Doktor Carbonarius, Pravda med bratoma i. dr.) Zbrali naj bi se tudi „Listki“ in politični članki, ako ne k Zbr. Spisom, naj bi jih posebej izdala Matica¹⁾. Izkuša naj se zbrati ves material za življenjepis. Kaj je z romanom „Slovenski svetec in učitelj“? Ali je Jurčičev? Pravi se, da se ob smrti ni našlo nič. Od kod potem roman? D. I. L.

Nemška sodba o Jurčiču. L. 1903. sem se na Bledu kot abiturijent seznanil s prof. E. Bernekerjem. Prof. Erih Berneker je bil takrat slavist na praški nemški univerzi (sedaj je v Vratislavi). Rodom je bil sicer trd Nemec, toda kot slavist je hotel tudi praktično obvladati slovanske jezike in je govoril rusko, poljsko in češko. V slovanski filologiji je bil dobro znan po svojih delih: Slavische antologie i. dr. Hotel se je je pobbliže seznaniti tudi z jugoslovanskimi literaturami in je porabil počitnice na Bredu v to, da se seznanil s slovenščino in slovensko literaturo. Čitala sva vsak dan skupaj eno uro. Začela sva s Prešernom. Prof. Berneker se je menda prav takrat bavil s slovanskom genitivom in mu je bilo prav žal, da ni prej poznal verza: Koga vam v bukvah jezik svoj imeti brani? .. Na mnogih mestih se je čudil Prešernovi duhovitosti in plastičnosti. — Čitala sva skupaj tudi „Desetega brata“. S početka je šlo zelo težko, ker je takoj na prvih straneh toliko provincijalizmov in do-

1) Ta predlog nam prihaja tudi z druge strani. Ur.

lenjskih izrazov. Toda kmalu sva premagala one težkoče. Roman „Deseti brat“ je prof. Bernekerja tako zanimal, da je čital dalje sam. Ko sem zjutraj prišel k njemu, se ni mogel dovolj načuditi, da imamo Slovenci v svoji mali literaturi tako krasno delo. „Veste, Ivan Ivanović,“ mi je pravil (prišel je bil ravno iz Rusije in sva bila tudi na Bledu večinoma v ruski družbi). „To je klasično delo. Kvasova pisma so tipična, karakteristična, to je vse tako naravno, krasno.“ Vsak dan zjutraj je bil prof. Berneker tako poln hvale, da sem šele takrat začel premišljati, kaj nam je Jurčič. Čudil sem se tej hvali tem bolj, ker je prof. Berneker dobro poznal severnoslovenske literature, posebno ruske, ki stoji tako visoko s svojimi romani. Čitala sva z Bernekerjem še nekaj drugih naših del, tudi modernih, a nobeno več ga ni tako navdušilo, kakor „Deseti Brat“.

D. J. L.

„Erazem Tattenbach“. (Zarota Petra Zrinskega in Krsta Frankopana 1671). Literarni efekt Jurčičevega bivanja in delovanja med Hivati je njegov „Ivan Erazem Tattenbach“, ki je izhajal v listku „Slov. Naroda“ 1. 1873.

Baš takrat, ko je bil Jurčič v Sisku, je Hrvatska praznovala dvestoletnico smrti Petra Zrinskega in Franca Krsta Frankopana (30. aprila 1671. „Vienac“ je eno celo število aprila 1871 posvetil temu spominu. Starčević ga je s svojimi prvaši politično izrabljaj, a Ivan Kostrenčič je izdal baš najdene pesmi Frankopanove. (Pregovor pisan na Markov dan 1871)

To le izdanje imenuje naravnost Jurčič v svojem romanu ter citira kot motto 2. podglavlja Frankopanove verzje (Kostrenčič str. 50/51.)

„Za domovinu, za veru krščansku
Boga višnjega na pomoč zazovte,
Vaših starih glas ponovte,
Na svoje sprotivnike navajte ognjeno,
Jedan drugoga izručite ljubljeno,
Živite bratinski, poginte viteški.

Grof Fran Frankopan.

(Pri Kostrenčiču: visnega ... vaših starih glas, ime ponovte ... sprotivne ... ljubljeno).

O Frankopanu samem pohvalno omenja, „da se že tačas ni sramoval peti in pisati hrvatske pesmi in delati drame celo v našem — slovenskem jeziku“. Te besede so perifraza Kostrenčičevih besed v uvodu „Vrtiča“: Evo gle! hrvatski velikaš nije se stidio pred god. 1671. pisati hrvatske pjesme il možda i pjevati“; končna opomba Jurčičeva se krije s Kostrenčičevo opazko (str. V.) o Frankopanovi drami v slovenskem jeziku (kakor vemo sedaj, je to prevod francoske šaloigre), ki ji (na str. XII.—XIII.) navaja tudi vsebino.

Bivanja v hrvatskem jezikovnem ozemlju spominjajo posebno tudi mnogi hrvatizmi v jeziku „Erazma Tattenbacha“, na pr.: zapovedate, bi se okladili, povse dobro itd. (Gl. o tem v „Posljednjih Zrinskih in Frankopanih“ str. 289).

Snov sama na sebi je morala Jurčiča zainteresirati v dobi, ko je kot uradnik „Südslav. Ztg“ imel realizirati jugoslovanski program, posebe pa družiti slovenske in hrvatske duhove, morala je interessirati belgrajskega potnika, ki se je za Slovence nadejal močne moralne podpore od „kraljevića Marka“, knjaza Milana.

Jurčičeva bolezen. Bilo je spomladi leta 1881., menda v začetku meseca aprila. Jurčič je bil po bolezni že precej okreval. Šli smo jaz, Jurčič, vojaški župnik Pribošič in še nekaj drugih znancev Jurčičevih na izprehod. Že proti večeru smo se oglasili v gostilni „pri Bobenčku“. V spod-

nji gostilniški sobi je bilo polno gostov in Jurčič nikakor ni maral med nje sesti: Krčmarica nas je potem povedla v neko sobo v I. nadstropju, ki ni bila kurjena, pač pa so tam precej zakurili. Nekateri so svoje površnike slekli, med temi je bil tudi Jurčič. Trajalo je precej dolgo, predno se je soba segrela; med tem smo se že bili vsi več ali manj prehladili. Jurčič si je kmalu pregrnil kolena s površnikom, ker je čutil mraz. Takrat si je bil pokvaril vračajoče se mu zdravje. Že drugi dan je tožil, da mu je zopet slabše. Bolezen se ga je spet lotila in naslednji mesec ga je smrt pobrala.

23./4. 1881. Bil sem pri Jurčiču. Tožil je, da mu želodec vedno bolj peša, ta dan da že ni mogel pojesti 1/4 piške. Vendar se je še za vse zanimal in nazadnje mi še priporočil, naj ne pozabim za „Zvon“ pripravljati novice iz ruske literature.

1./5. 1881. Po obedu srečam Levstika, ki mi pové, da je Jurčič „na umiralu“ (kakor se je izrazil). Odideva k njemu in ga najdeva pri kosilu piško obirajočega, v postelji sedečega. Rekel je, da mu je zdaj tudi še srce začelo nagajati. (Resnica je bila, da mu je vslad slabosti srce že neredno bilo.) „To srčno bolezen,“ je pravil, „bom v par dneh premagal, ali pa ne bom.“ A duha je bil še prav živega, zanimal se je za vse. Odhajaje mu podava roko in Levstik ga potolaži, da bo že še premagal to srčno bolezen, na kar je Jurčič pritrdil, da tudi on tako misli. Zvečer mu je bilo bolje in Zarniku je rekel, da, kakor se zdaj počuti, se mu zdi, da bi lahko živel še 90 let. Še tudi drugi dan mu je bilo na videz bolje, toda dal se je vendar izpovedati, ker so mu baje starši to naročili in tudi neki prijatelji svetovali. Ali zdravnika sta morala na listek napisati, da on ne sme veliko govoriti, da naj ga le bolj izpovednik izprašuje.

4./5. 1881. Snoči ob 9. u. in 1/4 je umrl Jurčič. Pri njem je bila zadnji čas usmiljena sestra, v ta namen najeta, da mu je stregla. Ta je baje, ko je prišla prvič k njemu, rekla — tako, da je Jurčič slišal —: „Der wird ja so bald sterben.“ Jurčič pa je bil hud zaradi teh besed. Ta sestra je pravila, da je izdihnil besede: „Jezus, Marija in Jožef!“ in potem umrl.

Naslednja dva dneva je bilo sila naraščanja vencev, da je skoro rož zmanjkalo po Ljubljani.

M. Pleteršnik (Iz dnevnika).

V kateri hiši je umrl Josip Jurčič. Iz članka pisatelja Antona Kodra v „Jurčičevi številki“ bi se lahko sklepalo, da je Jurčič umrl v sedanji Souvanovi hiši na Kongresnem Trgu nasproti uršulinski cerkvi, kar pa ni res. Naš nepozabni Jurčič je namreč umrl v zadnji hiši Gledališke Stolbe ob Ljubljani poleg sedanje „Tonnhalle“ ali nekdanjega deželnega gledališča. V tej hiši, takrat lasti veletržca Franceta Kolmana, je bila pritično tudi „Narodna Tiskarna“ in uredništvo „Slovenskega Naroda“. V mali hišici na dvorišču poleg tiskarne v I. nadstropju je preminil slavni pisatelj v mali sobici z okni na Ljubljano, kjer sem ga obiskal v zadnji bolezni kot prijatelja — rojaka in sošolca in kjer je tudi ležal na mrtvaškem odru¹⁾. Hugon Turk st.

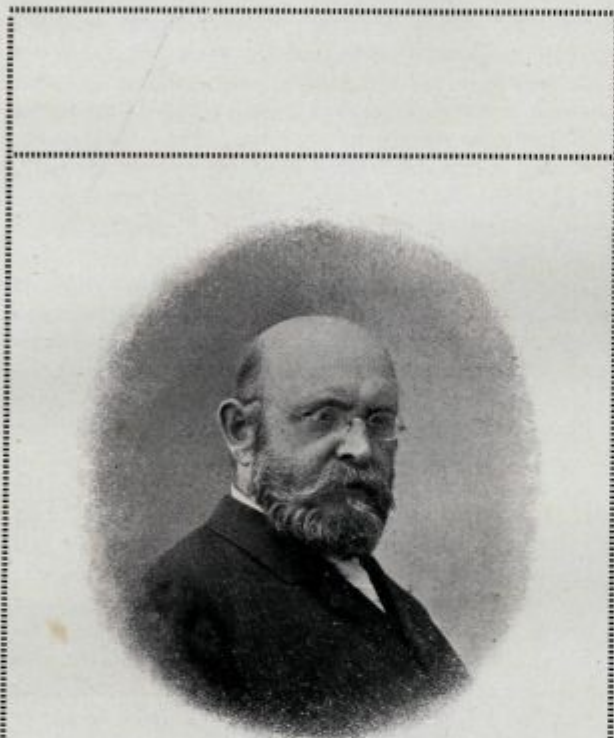
Pisateljskemu Podpornemu društvu. Pisateljsko društvo je svoj čas vzdalo mnogo plošč v spomin slovenskim pisateljem. Jurčič je bil med ustanovniki tega društva. Naj bi se ga torej društvo spominjalo in dalo vzdati ploščo na hiši, v kateri je Jurčič poslednja leta svojega življenja živel, pisal in trpel. (Gl. gori dopis g. Hugona Turka. Ur.)

Dr. J. Vošnjak.

1) „Vrtič“. Pjesme Franje Krsta Markeza Frankopana, kneza tržačkoga.

1) Enako mi poroča g. dr. Jos. Vošnjak.

Zgodovina novejšega slovenskega slovstva¹⁾.
(II. del). Starejša naša generacija bo to knjigo čitala z naslodo, z večjo naslodo nego mi, ki na svoje oči nismo videli dobe, katero opisuje (1848—1868). Mi imamo v njej gradivo, zneseno iz vseh mogočih virov onih dob, in v domišljiji ob vodstvu Grafenauerjevem s težavo sestavljamo kamene v enotno zgradbo; starejšim Slovencem pa se bodo ob tem objektivnem podajanju snovi obnavljali vsi osebni doživljaji in podrobni, nikjer zapisani dogodki in nikjer ujeti subjektivni dojmi, s katerimi si more človek šele popolnoma izrisati kako dobo.

AL. JIRASEK.

Naj zavzamejo starejši naši možje o Grafenauerjevi knjigi svoje stališče. Dvoboj „Bleiweis — Levstik“ zasluži tem več pojasnila s strani svojih vrstnikov, ker ga je profesor Grafenauer, opiraje se na dr. Prijatelja in dr. Lončarja, prikazal na temperamenten način — recimo: v afektu. Tisti pomišljaji, klicaji itd., ki obdajajo v Grafenauerjevi knjigi Bleiweisovo ime, so njega izraz.

Grafenauer je v literarnih stvareh napreden, a sicer je za „poglobljeno in osveženo versko življenje“, kolikor je to-le nasprotno ježefinstvu in janzeništvu, ter imenuje proticerkvenost „bolezni“, „liberalne“ ere (str. 155). A to je notranja diskrepanca, ki je Grafenauer ne bo izdržal, če hoče

¹⁾ Spisal Ivan Grafenauer, II. del. Doba narodnega prebujenja (1848—1868). Ljubljana, 1911. Založila „Kat. Bukvarna“. Str. 475. Cena je 6/20 K, vezana 7/20 K.

postati — cel. Ali se bo svobodnost od literature raztegnila tudi na naziranje v cerkvenih stvareh ali pa ga bo to-le povleklo tudi v literarno dogmatiko. Riše Bleiweisa kot oportunist, častihlepnega sebičnega, neiskrenega politika, a ga obenem tesno veže s cerkvijo in duhovniki; ali se Grafenauerju ne zdi, da se tu senca bliža tudi cerkvi sami? Sebičnika, bojazljivca, lažca je podpirala cerkev v Bleiweisu! O priliki imenuje Bleiweisovo neodkritost „hčerko absolutizma“ (str. 82.) a kdor ve, kako je oficijelna cerkev (na pr. tudi Slomšek) l. 1848. v „demokraciji“ videla prave zle duhove in podpirala absolutistične težnje po „redu“, ta bi mogel ono bleiweisovstvo imeti tudi za dete cerkve!

Grafenauer je sličen Levstiku, o katerem pravi (str. 342), da je „šel pač v boj zoper nepoštenost in hinavščino“, a se „cerkvenopolitičnih vprašanj ni dosti dotikal“.

Če Grafenauer pravi, da Bleiweis radi teh in teh lastnosti moralno ni bil usposobljen za voditelja, se mi zdi, da trdi nasprotje temu, kar v resničnem življenju opazamo stokrat; čist (iskren) ostaja političar laže v opoziciji in v podrejenih vlogah nego kot voditelj vladajoče stranke in odgovorni voditelj — diplomat. Ko bi bil Bleiweis ne bil oprezen in ne bil molčal, ko so drugi govorili, bi se voz njegove politike davno prej prevrnil. To je naravno. Da izide pravica na dan, bo treba tudi Bleiweisove nasprotnike podrobneje preiskati po tajnih koticah njihovega mišljenja in čuvstvovanja; na primer nam še nikdo ni pojasnil, zakaj je Levstik l. 1872. tako naglo utihnil, ko je dobil državno službo. (Najoptimističnejša razlaga bi bila ta, da je mož z razburljivim temperamentom padel iz — bi rekel — ekstaze v direktno nasprotje, v apatijo in jezljivo sobno učenjaštvo). Če se pri Koseskem naglaša, da slovenščine „ni govoril niti svojih otrok naučil“, pa je kaj sličnega reči tudi na pr. o Levstikovem prijatelju Stritarju.

Preveč ocenjuje Grafenauer Bleiweisa le z beletristično-literarne strani; to ni bila njegova glavna in najboljša stran. Kakor moramo visoko ceniti beletristiko, tako pa moramo tudi priznati, da v dobi „prebujenja“, recimo rojstva naroda ni mogla biti glavna naloga, mlademu bitju dajati estetske užitke, ki za nje ni bil še sposoben. Da se mu je sredi neprijazne atmosfere le ohranilo življenje, in to s hrano, kakoršna je v otroški dobi naravna! Rad otrok sluša povesti, a če mu bo voliti med svetlo igraro in kruhom, bo sigurno segel po tem-le. Čisto uverjen sem vobče, da nas Slovence še dandanes bolj vzdržuje politično in obrambno delo nego naša kultura, radi katere edine nas ne respektira niti Nemec niti Italijan.

Kolikor sence na Bleiweisu toliko svetlobe na Levstiku. Levstik je Grafenauerju ne le odkrit značaj in odločen političar, ampak tudi največji pesnik te dobe.

Da bi bil Levstik največji pesnik svojega časa, to je ipak pogumna trditev; jaz imam Jenka za večjo lirsko silo. Moč pesniško lahko presojamo med drugim po vplivu, ki ga ima pesnik na vrstnike in potomce; in tu, mislim, je nedvomno, da Levstik ni deloval na nikogar — razen s kritiko na formo, ki končno vendarle ni bistvo. Sploh ali je Levstik kaka pesniška individualnost, ki bi imela le približno tako izvirno, svojo lastno pesniško fizionomijo, kakor jo imata na pr. Prešeren in Jenko? Levstika kot pesnika pač ne bo spravljati daleč od Stritarja.

Jenko je Heine, Jenko je Vraz! S tem je dano njegovo lice. Ali se Levstik da tako karakteristično označiti kot pesnik? Morda bi kdo rekel: „Baš to je! Jenko je le posnemalec, a Levstik je samorastel!“ Samorastel je (vsaj v večini pesmi), a velik ni; kakemu Heineju Levstik ni mogel postati sličen.

V Prešernu so nekateri iskali tudi vzor človeka in politični program, zato ker je velik pesnik; v Levstiku pa obratno iščejo tudi velikega pesnika, ker je bil odličen značaj in politik. Oboje je napaka.

Kar se tiče tujih vplivov, je Grafenauer tu in tam omenil primeroma kako nemško delo, ni pa primerjal naše Bleiweisove — Levstikove literature z onodobnimi nemškimi strujami vobče; morda se to spričo elementarnega značaja naših produktov niti ne da dobro storiti. Večkrat je poudarjen tudi vpliv srbskohrvatske književnosti na slovensko; ta vpliv je bil zlasti po snovni strani literature takrat velik, mnogo večji, nego se nam kaže v Grafenauerjevi knjigi¹⁾.

Pravim: vpliv v literaturi, ne samo v narod. prebujanju, zakaj v tem-le oziru je stvar že davno nedvomna: kakor so v Prešernovih časih zlasti slovenski Ilirci netili narodno zavest (Vraz, Jarnik, Majar, Jeran, Pintar itd.), tako je zgled hrvatskih čitalnic deloval v Bleiwesovi dobi na nas. Jugoslovanstvo je v vsakem Slovencu vedno bilo merilo njegovega slovenstva. Čim bolj slovenski ekskluzivist, tem omahljivejši Slovenec. Grafenauer pravi po pravici, kako je Ljubljana spala v primeri s Korotanom in Štajerom, kako „kranjski Slovenci sploh niso bili najbolj navdušeni borci za slovenstvo“, jaz pa dodajem: „Kranjski Slovenci so bili obenem tudi najbolj protivni ilirizmu!“ Kolikor bolj samo — Slovenec, tem manj Slovenec.

Štajerec in Korotan sta prednjačila pred 50 leti v kulturi in politiki. A dandanes? Ljubljani sta izročila svojo moč, da bi ob njej močnela kot svojem središču in viru vseh svojih moči. Toda Ljubljana dosle ni mogla zabraniti, da bi tam na koroško-štajerskih mejah ne pretila — smrt. Središče imamo, a periferije? Jeli to ugoden razvoj? Kaj naj pomeni središče, če ni periferij?

Končni in celotni vtisk Bleiweisove — Levstikove dobe: Poizkusi epa in povesti, nekaj lirike, začetek kritike, znanosti nič, torej velik torzo.

Prof. Grafenauer si je pridobil, pa tudi zaslužil kredit. Želeti bi mu bilo tudi čitateljev — zakaj knjiga je gladko čitna, prva čitna slov. literarna zgodovina, a baš čitateljev bo najbrž pogrešal ali vsaj kupcev. Zakaj cena, ki je knjigi nastavljena, je visoka. Škoda! Zakaj prof. Grafenauer svojega dela ni ponudil „Matici“? Delo bi se v enem letu razneslo po slov. svetu v 4000 izvodih. S tem je svojo in slovensko stvar le oškodoval; ali je „Kat. Bukvarni“ koristil, tega ne vem.

Slovenci. (Načrt slovenske socialne zgodovine¹⁾) Ta spis bo med nami vsakdo rad vzel v roke: prvič zato, ker govori o Slovencih, drugič zato, ker ga je spisal dr. Lončar, a vsakdo ga bo tudi z zadovoljstvom odložil, zakaj mogel si bo reči: Vredno je bilo to čitati. Dr. Lončar je v poja-

nilo naslovu dodal besede „načrt slovenske socialne zgodovine“; to izrečno pojasnilo je prav za prav potrebno le za novejšo dobo, kjer lahko govorimo tudi o svoji politični zgodovini; v prejšnjih vekih pa o drugi nego socialni svoji zgodovini sploh ne moremo govoriti, pa še o socialni zgodovini le v najtuznejšem pomenu te besede, t. j. v prejšnjih vekih nam more zgodovinar le pripovedovati, kaj vse so trpeli naši predniki in česa vsega niso imeli Slovani, iz katerih se je pred polstoletjem razvil slovenski narod.

Po pravici zanika dr. Lončar kako slovensko politično državno idejo v srednjem veku. Če so bile slovenske pokrajine v zvezi med seboj, niso „te zveze narekovali narodni, marveč strateški oziri ali (za Napoleona) politično-gospodarski.“ Jaz bi še nekaj dostavil: Nismo se držali sami vkup, nismo se edinili sami, ampak bili smo toliko vkup, kolikor so nas vkup metali tuji gospodje. Aktivne zgodovine nismo imeli nikake in ker je le aktivna zgodovina prava zgodovina, smemo reči, da sploh nismo imeli nikake zgodovine; nismo tako rekoč eksistirali za svet. Še v 17. stoletju se je „kranjski“ narod razumeval pod nemškim narodom, ker pripada kranjska dežela „sveti nemški državi“ (Strana 17.).

Edini zastopnik državne ideje v prejšnjih vekih je bilo plemstvo, a tega nismo imeli; „socialno nesvobodno ljudstvo je kot narod v narodopisnem oziru moglo biti kvečjemu predmet znanstvenega preiskovanja, a nikakor ne političnega vpoštevanja“. — „Slovenec v srednjem veku ne prihaja v poštev niti politično niti kulturno niti gospodarsko“ (str. 18). Aktivno nastopamo prvič na vnanje v kmetijskih puntih in na notranje v reformaciji, a tu se takoj pokaže naša stvarnost, namreč slovensko-hrvatska zajednica; nastopamo mi po svoji naravi, ne pod tujim komandom, nastopamo Hrvati in Slovenci kot enota; zakaj to je naša narava in s tem temelj naše ideje. Ker je tako in le tako, srečavamo to edinstvo zopet, ko se iznova zganemo: v Vodnikovi in Prešernovi dobi. In s tem smo se približali h koncu Lončarjevega spisa. Lončar vidi, češar drugi ali ne vidijo ali nočejo uvideti, da pomeni Prešernov „ilirski dan“, ko bo $\tau\theta\pi\alpha$ sodilo, razvoj preko slovenstva v jugoslovanstvo — čisto po Levstikovo: „skrbeti nam je, da se obe struji (hrvatska in slovenska) zlijeta počasi zopet v eno, kakor sta iz početka imeli samo en izvor“. Pri tem je pa ipak reči, da dr. Lončar po vsebini politično-programatično daleč precenjuje Prešerna; Prešernov program je jezikoven in estetski po vsebini, a analitičen po metodi. Jasno je, da nam vsebina njegovega programa ne zadošča dandanes — na pr. manjka Prešernu baš tisto, v čemer vidi Lončar bistvo slovenske politike, namreč socialnost; kje najdemo v njem socialno delo in socialno zavest, t. j. činitelja edino prave slovenske politike? Tisti „oltarji bratoljubja“ se resno ne morejo šteti v to kategorijo. Kaj bi bilo, ako bi s Prešernovim programom trajno in le živeli poeziji in estetskemu užitku? „Divji jezdec“ jaha brezobzirno in preko kulture in polja, če ni brambe.

Nasproti pa dr. Lončar preveč zameta vso dobo po Prešernu, recimo dobo Bleiweisa in političnega liberalizma; vprašam: kaj bi bilo dandanes iz nas, ako izključimo iz svoje zgodovine Bleiweisa, Tomane, Vošnjake, Zarnike, Raiče itd. Vsakemu svoje. — Še dvojje naj iztaknem; eno se tiče modernega pojmovanja najstarejše jugoslovanske prošlosti, drugo pa reformacije in „prosvetljenosti“.

„Polagoma so zasedli sedanjo Kranjsko, Koroško, Štajersko, Goriško, Gradičansko in vzhodno Benečijo (Furlanijo), dalje vzhodno Tirolsko in solnograški Lungau, njih naselbine so se nahajale po sedanji Dolnji in Gornji Avstriji

1) Jakob Rešetar (str. 53) je Stanko Vraz. Glede Jenkovih „Obrazov“, njih oblike in vsebine bi opozoril 1. na razne ilirske pesniške zbirke drobnih pesmi pod enim naslovom, na Vukotinovićeve „Mostavke“, Kukuljevićeve „Slavjanke“, zlasti pa na Nemčičeve „Turice“ in „Neven“, ki so izšle v Bogovićevi izdaji l. 1851. Po obliki in vsebini primeri na pr. III. „Turico“:

Dan se opet bñi,	Sve je još onako,
sunce opet sjaje,	kao što je bilo prije;
svet se tol veselí,	tek je to naopako,
a za me ne haje...	što se narav smije...

Ali po vsebini pesem „Moje proletje“, na pr.:	
Sve je lètos sve opeta	moja bašća opet cvati,
kao što lani, baš onako...	al žalosti! sahne, vene
Slavuj pjeva a bez mene	moga srca pokoj zlati.

Po obliki primerjaj tudi Jenkovega vrstnika, odličnega srbskega Hričarja Gjura Jakšića!

1) Podaja dr. Dragotin Lončar. Ponatisk iz slovenskega prevoda Niederlovega spisa „Slovanski Svet“. (V Ljubljani 1911. Str. 68. Cena: 1 K. Komisionalna založba „Delavske Tiskovne Družbe“).

ter po zapadnem delu Panonije," pravi dr. Lončar na str. 2. Čitatelj tu dobi vtis, kakor da so današnji Slovenci bili takrat že posebna strogo ločena individualiteta in da so se selili ločeni od današnjih banovinskih Hrvatov. Ta dojem je tem naravnejši, ker je Panonija potisnjena na zadnje mesto in ker pri njej nehote pred vsem mislimo na zapadno Ogrsko in istočno Štajersko; sicer pripaja pisatelj na str. 4. panonskim Slovencem tudi severozapadno Hrvatsko, a je v tem očitvidno pod vplivom stare Kopitarjeve — Miklošičeve teorije, ki je ta del Hrvatske, a samo ta del spravljala v zvezo s Slovenci.

To omejevanje in umetno rezanje stvarne enote se vidi tudi v opombi o Napoleonovi Iliriji (str. 15.), češ, Napoleon je združil večino slovenskih dežel v „ilirsko kraljestvo," in to da je trajalo tudi pod Avstrijo od 1816 do 1849. (To zadnje ni povsem istina). Nekako sem spada tudi opazka na str. 24., češ, iz Bosne so Turki napadali „slovenske in hrvaške dežele" — ta red vendar ne odgovarja niti geografiji niti zgodovini; najsi poedini Slovani še tako proti drugim Slovanom kažemo svoj jaz, primitivnih istin ne smemo preobračati, ampak v tem slučaj reči: Turki so pred vsem in najhuje harčili po hrvatskih in v drugi vrsti po slovenskih deželah. (Pudarjam to, ker slična nekritična preobračanja sploh opažam v naših zgod. spisih).

V zofizmu tiči dr. Lončar, ko spravlja Vodnika — Kopitarja in vso njuno dobo v kontinuiteto z našo reformacijo. Ta zveza je zgolj literarno-jezikovna in nič drugega, ni idejna. Kopitar da bi idejno črpal iz protestantizma? On, ki se v poznejših letih ni mogel dosti napsovati na luterane, Šafařika in Kollarja in njih sledbenika, Gaja? Da, Cojz in Linhart itd. so bili prosvetljenci, jožefinci, versko strpljivi možje, torej s svojim cesarjem vred naklonjeni i protenstatizmu, a to njih svobodoumno mišljenje se ni morda rodilo iz čitanja naših protestantskih pisateljev, ampak je naravno nastalo pod vplivom takratne zapadno-evropske prosvetljenosti, kakor je Trubar nastal vsled Lutra. Evropsko cerkveno gibanje 15. in 16. veka je izpremenilo Evropo in v svojem nadaljevanju rodilo istotako evropsko „prosvetljenost": v 1. svoji fazi nam je rodilo Trubarja, v drugi pa Linharta, Cojza, Herbersteina. Naša reformacija in naša prosvetljenost si nista kakor mati in hči, ampak starejša in mlajša sestra. Zato ne moremo govoriti o idejni kulturni tradiciji naše reformacije. Končno je reči, da sta Vodnik in Kopitar, zlasti slednji sploh bolj romantika nego prosvetljenca; romantik Kopitar je operiral s katolicizmom kakor vsa ostala romantika. —

Omenjam vse te stvari zato, ker sem uverjen, da je kritika le tedaj potrebna in upravičljiva, če predmet razsvetljuje z drugih strani, t. j., če je zares kritika in ne roganje alj reklamen slavospev. Dr. Lončarju naše priznanje.

„Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegovina".¹⁾ Knjiga, ki jo mora poznati vsakdo, kdor hoče dandanes govoriti o Bosni in Hercegovini, pisana z globoko načitanostjo in s širokim kulturnim pogledom. Naslov odgovarja stvari: hrvatsko-srbska književnost v Bosni, ne bosenska književnost. Obe te literaturi in le te dve literaturi igrata v Bosni vlogo — pravim „obe", kolikor se sme literatura ločiti po svojih kulturnih virih; zakaj v Bosni te delitve ne upravičuje niti razlika v pisavi, saj je literatura katol. frančiškanov v Bosni do

18. veka pisana v cirilici, ki je le neke znake prevzela od glagolice („bosančica").

O tej veliki resnici „molče govori" vsa knjiga. Sploh bo pazljivi čitatelj kljub vsej stvarnosti razpravljanja in dasi pisatelj skoro nikjer politično ne docira, čutil kakor v vsakem delu močnega realizma silo dejstev in si bo rekel: Iz knjige gleda ideja. Najlaže jo spoznaš, če spojiš konec knjige z nje uvodom: Za državnopravni problem teh dežel, za njuno arheologijo in prirodne posebnosti so se tuji zanimali zlasti izza okupacije. Kulturna prošlost pa se ni proučevala, prošlost kulturnega dela, ki ga je tam opravil hrvatsko-srbski narod in nikdo drug (le civilizacija je dvignila okupacija). „Lange bevor man an die Okkupation Bosniens dachte, hat bereits die südslavische Nationalidee von Zagreb und Belgrad aus Bosnien und die Herzegovina erobert", pravi pisatelj na koncu knjige, a v uvodu zatrjuje, „daß auch das (alte) Kulturrecht nur ein tönendes Wort bleibt, wenn Kroaten und Serben nicht von neuem energisch und einmütig durch neue Arbeit die alte Heimat erobern". To je: naša je bila Bosna, ker smo jo mi kultivirali, in naša bo, ako si jo z novim delom zopet pridobimo.

Tej ideji bi mogla škodovati od nekaj silno razvita avtonomnost Bosne ponosne. Iz strahu ped latinštvom in skrbeč za sebe, se je v srednjem veku bogomilsko bosensko plemstvo vrglo islamu v naročje; v enaki skrbi za svojo individualnost je „gordo" bosensko plemstvo v začetku 19. veka („Zmaj od Bosne") revoltiralo proti Carigradu in iskalo zavetišča u Avstriji. „(Der Bosnier) bestand solange auf seiner bosnischen Eigenständigkeit und Autonomie, bis er in den eisernen Häuten einer andern neuen Macht gegesselt lag". Pisatelj očitvidno pri tem misli: Bosna naj prizna činenico aneksije in naj ne sili v obliki avtonomije zopet proč od države, kjer je, da ne bode bolj zarobljena.

Poleg te idejnosti, ki dela knjigo silno aktualno, ji dajejo važnost mnoga kulturno zgodovinska izvajanja. Vedeli smo sicer že, a v tej knjigi se obširno kaže, da je turška invazija celo pospeševala razvoj narodnih posebnosti. „Man war zwar seines leiblichen Wohles und Lebens nie sicher, aber frei und unberührt blieb die Seele, sie atmete freier als während der Inquisitionszeit des katholischen Mittelalters. Es trat bei den Slaven eine Rückbildung von falscher und fremder Kultur zur eigenen Nation ein," t. j., nehal je od zapada zaneseni fevdalizem s svojimi neiskrenostimi in nastalo je drugo razmerje: „Das Verhältnis der arbeitenden Raja, der Knechte zu den muselmanischen Herren, den Agas, äßerte sich niemals in panegyrischen Lobgedichten, die türkische Herrschaft war in ihrer Brutalität aufrichtig." Anekdota pravi: Nekoč je nekdo vprašal rajo: „Koliko daste agi na leto?" Raja je odgovorila: „Nimamo časa, Ti vse naštevati, kar damo. A vedi, česar ne damo!" — „Česa torej ne daste?" „Duše ne!" Kakšno važnost je imel srbohrvatski jezik še za turškega gospodarstva kot jezik trgovine in diplomacije! Znani Solimanov veliki vezir Mohamed Sokolović je imel idejo, veliko slovansko-muselmansko državo ustanoviti in vse Slovane pod praporom islama organizirati proti zapadnemu germanstvu (Spricho tega nam je zarota Zrinski — Frankopanska — 100 leta pozneje — umljivejša).

Dasi je turška oblast v verskem oziru bila dosti strpna in je vojne vojevala iz političnih, ne toliko iz verskih vzrokov, vendar nje razmerje do pravoslavne in katoliške cerkve ni bilo enako.

„Die Lage der serbisch-orthodoxen Kirche war in der Türkei eine wesentlich andere als die der katholischen. Die katholische Kirche wurde auf dem Balkan immer als eine feindliche Expositur des Westens angesehen — von den

1) Von den Anfängen im XL. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert. (Spisal dr. Dragotin Prohaska, profesor na kr. realni gimnaziji v Zagrebu. — Naklada knjigarne M. Breyer v Zagrebu 1911. Str. 202 z zemljevidom.

Türken wie von den Orthodoxen als ein Übergriff in die Sphäre des Orients und des Slaventums betrachtet. Der Katholizismus war für die Muselmanen wie für die Orthodoxen eine „deutsche“ Religion.“ Pravoslavna cerkev je bila popularnejša, a reakcionarnejša.

Zelo zanimivi in večini slovenskih profesorjev najbrž neznani so nazori, ki jih razvija pisatelj o narodnih pesmih. Prave narodne pesmi so takozvane ženske pesmi, vzklike iz združnega življenja. Čisto drugače pa je z junaškimi pesnimi: „Das serbische Heldenlied ist — sowie jenes aller Völker der Aus druck jener Kreise, welche es besingt, eben der Herrenwelt und nicht des Volkes. Es ist also die Poesie desjenigen Teiles der Nation, der bereits den Nuturzustand verlassen hat und bei seiner höchsten Kulturstufe angelangt war“ — poezija fevdalne gospode, kakor se je razvila pod vplivom križarskih vojen tudi na Balkanu, fevdalizma, ki ga je uničila turška invazija. Ker je v hrvatskem delu naroda plemstvo bilo rano latinizirano, zato se tu ni razvilo toliko junaške epike. Seveda, pozneje je viteško epiko ozir. njeno plemenito jedro zakrila marsikatera barbarščina turških časov, ko je poezija prešla iz gradov v sela (dörfische Poesie), zlasti pa v manastire (samostane), ki so podedovali tradicije stare kulture („Der Mönch ist immer ein verkappter Nationalheld gewesen“, „Unter jenen groben, steifen Franziskanerkutten schlügen gesunde, starke Bauernherzen und unter der Tonsur der orthodoxen Mönche saß ein Traum von alter Heldenherrlichkeit“.

Pisatelj je knjigo spisal v nemškem jeziku najbrž radi svoje narodnopolitične namere, ki smo jo gori označili.

GLEDALIŠČE.

Beseda o gledališki kritiki. Sedaj, ko se nam je zopet otvorilo gledališče, hočem izpregovoriti o gledališki kritiki naših dnevnikov, ki ima precej grehov na vesti. Po imenu ne navedem nobenega lista in nobenega kritika, ker nima to za stvar samo posebnega pomena. — Vsak kritik bi moral vsaj kolikor toliko poznati delo in stroko, ki jo ocenjuje. Nemogoče je pisati vsaj približno resno oceno, če se spoznam šele pri predstavi s pisateljem in z njegovim delom. In kritika mora biti resna! Ali naj se igralec jezi ali smeje, če vidi korak za korakom, številko za številko, da je njegov kritik tuj na polju, ki si ga je izbral, če vidi, da bojuje trd boj z logiko in jezikom?! Ali naj se jezi ali smeje, ko bere v dnevniku, da je obstoj ljubljanskega gledališča za Slovence življenjskega pomena, a da malo nižje ocenjuje in mu daje nauke mladenič, ki še ni pogledal veliko črez plot rojstne hiše, ali pa roka, katero je privedel do tega dela le „življenja trdi boj?!“ To kaže slabo spoštovanje do naših igralcev in igralk. Navajam oba spola, kajti dogaja se tudi, da spravi ta ali ona igralka kritika v tako neprijetno zadrego, da pozabi na svoj posel, na oceno igre, in govori o telesnih sposobnosti igralk ter postane kot gledališki kritik smešen. Da igrajo na odru telesne vrline veliko vlogo in da mora imeti gledališki kritik dnevnikov sto in sto ozirov, je gotovo, a lep del njegove umetnosti obstoji ravno v tem, da zna najti kljub temu pot, ki ga ne odtuji nikdar njegovemu vzvišenemu smotru in ga ne pripelje v okrožje pristranosti,

vsakdanjosti in njenih izrodov. Sicer namreč kritika nima pomena in je škoda papirja. Poulični lepaki bi opravili njeno delo veliko bolje. Izprva sem imel misel, zbrati in razpredeliti lepo število cvetk naše dnevniške kritike. Pa kam ž njimi, ko nimamo humorističnega lista? Zadostujejo naj te:

Predstavljali so Tannhäuserja. Kritik nekega našega dnevnika si je začel ob tej priliki tako-le spletati lovorjev venec: „Za danes se omejimo samo na povod občnemu zanimanju ljubljanskega občinstva za to opero, to je (!) na nastop x-a v vlogi y-a. Mrzlična radovednost napolnila je (!) gledališče do zadnjega kotička in nestrpno je pričakovalo občinstvo, kdaj se dvigne zastor. Zgodilo se je in bili smo — očarani.“

Nihče ni torej še igral, nihče pel, samo zastor so po sreči vzdignili in naš kritik je bil že ves očaran!

Pa naprej!

„Visoke nade in upe, ki smo jih stavili na x-a, nadkrilil je (!) v polni meri. Njegov glas, opevan že tolikokrat, njegova šola, proslavljena ob vsaki priliki ...“

Domnevam si, da poznam slovensko liriko, tudi študentovsko, a se ne spominjam, da bi bil kdo „opeval“ x-ov glas.

In lovorjevi venci! Iz česa jih spleta naš kritik?

... Postavljen je temelj lovorjevemu vencu, ki se bode nanizal v dognednem času iz kristaliziranih biserov x-ovih vlog ter mu opletal bohotno ponosno glavo umetnika.“

Čujmo dalje!

„Prebit je led in prosta je trnjeva pot, ki si jo je izvolil x, in po tej začrtani poti koraka naj (!) pogumno naprej. Brezdvomno dovede jo (!) ta pot v oni lepi, bajni hram umetnikov, v katerega je poslala naša tužna domovina že lepo število sinov. — Občinstvo je prirejalo x-u navdušene, pristrane ovacije in v znak globoke zahvale, počaščen je bil (!) z prekrasnimi šopki in naj nam (!) milostno dovoli, da pridemo vsem tem nebrojnim cvetkam še eno kot simbol najvišjega odlikovanja, to je, začetno lovorjevo pero ...“

Da bi bila pod ledom trnjeva pot, dvomim zelo. Menda si ne začrtava noben pameten človek svojih poti pod ledom. Tužna domovina in lepo število sinov! Kako obrabljena, kako stara in neumestna fraza, posebno če je x hčerka! Sicer pa, da pridemo h koncu: ali je to gladališka ocena, vredna resnega dnevnika? To so prazne besede, nizko, ostudno laskanje in čisto nič drugega. Tudi ne ve kritik tega, česar se uči že prvošolček: človek naj vidi sam jasno sliko pred seboj, potem najde zlahka lepe in p r a v e p o d o b e. Kdor pa plava v meglenosti, ne more ničesar niti videti, niti pokazati.

Morda poboljšajo koga te vrstice. Najboljše ocene je pisala lani „Ljubljanka“. Te so menda tudi naši igralci najbolj vpoštevali. Kritike ostalih dnevnikov so pa brali po težkih večerih sebi v zabavo, kajti i te so potrebne. Pravim v zabavo, pa naj si je tudi kritik nadel slabo pristojajočo krinko zgodovinarja dramatične umetnosti.

Glede naših leposlovnih in znanstvenih mesečnikov mislim, naj bi opustili mesečna gledališka poročila in se odločili namesto njih za kritične članke koncem sezije. Tako bi si olajšali sodbo o intendanci, repertoarju, igralcih in — občinstvu.

Dr. Pavel.

Slikarja naplsov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-

☐ hišvena pleskarja ☐

Delavnica: Igriške ulice št. 8

☐ Telefon 154 ☐

BRATA EBERL

☐ LJUBLJANA ☐

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno

☐ silo ☐

Trgovina in pisarna: Miklošičeve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek

za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg šte. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

TOVARNA

POHIŠTVÁ

POŠTNOHR. N.
KONTO ŠL. 827375
TELEFON ŠT. 58.

IVAN MATHIAN

C. IN KR. DVORNI ZALOŽNIK ARHITKT ZA NOTRANJŠCINE V LJUBLJANI

Umetno mizarstvo, tapetarstvo, preprogarstvo, kiparstvo in strugarstvo.

Založnik N. V. c. in kr. avstro-ogrske vojne mornarice; c. kr. avstr. drž. železnic; c. kr. priv. južne železnice.

Podjetje za cele oprave stanovanj, hotelov, sanatori, pisarn, toplic itd. — Ceniki in risbe na razpolago.

Najbolj varno naložen denar!
Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do
: 31. decembra 1910 :
nad 564 milijonov kron.

Stanje hranilnih vlog
čez 40 milijonov kron

Rezerzni zaklad nad
* 1,200.000 kron. *

Mest. hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, v Prešernovi ulici številka 3,

sprejema vloge vsak dan in jih obrestuje po 4 1/4% brez odbitka. Nevzdržene obresti pripisuje vsakega pol leta h kapitalu. Sprejema vložne knjižice drugih denarnih zavodov kot gotov denar. Denar in knjižice se lahko pošiljajo po pošti. Za varnost naloženega denarja jamči zraven rezervnega zaklada še mestna občina ljubljanska z vsem premoženjem in z vso davčno močjo. **Izguba vloženega denarja je nemogoča**, ker je po pravilih te hranilnice, potrjenih po c. kr. deželni vladi, **izključena vsaka špekulacija z vloženim denarjem**. Za varčevanje ima vložene lične domače hranilnice, v podpiranje slovenskih trgovcev in obrtnikov pa **Kreditno društvo**. Posoja na zemljišča po 5% in proti poplačevanju dolga po najmanj 1/4%. Dolžnik pa more svoj dolg ~~poplačati~~ poplačati tudi poprej, ako hoče. Posoja se tudi na menice in vrednostne papirje. ~~poplačati~~